

Т. XVI

1938

Кн. 1

ІСТОРИЯ БОГОСЛОВІЯ

ТРИМІСЯЧНИК

ВИДАЄ

БОГОСЛОВСЬКЕ
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО

ЛЬВІВ—LEOPOLI

Зміст (Index)

Demetrius Mychajlyščuk — De occasione et scopo
Metrop. Stephani Javorskyj operis „Petra Fidei“ (Initium)

1—9

о. Др. Степан Сампа-
ра — Прачоловік і пра-
об'явлення (Продовження)

Dr. St. Sampara — Pri-
mus homo et revelatio pri-
mitiva (Continuatio)

10—30

о. Др. Володимир Фі-
голь — Церковні братства
Галицької Гр. кат. Провінції
в XVIII ст. (Продовження)

Dr. Volodymyr Figol —
De Confraternitatibus Eccle-
siae graeco-cath., quae Gali-
ciae terris XVIII s. decursu
extiterint (Continuatio)

31—39

2. Вибрані питання (Analecta)

Помяник духовенства Скільського Деканату (о. Ми-
хайло Мосора)

40—53

3. Огляди й оцінки (Conspectus et recensiones)

Dr. Joseph Müller S. J., Der heilige Joseph (о. Йо-
сиф Сліпий); R. P. F. Mercenier et Chan. Fr. Paris,
La Prière des Églises de Rite Byzantin (о. Др. Тит Миш-
ковський); 1. Louis Soubigou, Moïse et Nous,
2. Abbé Francis Mugnier, Roi-Prophète-Prêtre avec
le Christ, 3. Abbe Charles Grimaud, Un seul Christ,
4. Ivonne Éstienne, Les Trapistines Cisterciennes de
la stricte observance, 5. Card. Alexis Marie Lepi-
cier, La plus belle fleur du Paradis (Франц ван ден Бос
Ч. С. І.); Paweł Skwarczyński, Z badań nad przywile-
jami ziemskimi, budzińskim i koszyckim (Др. Н. Андрусак)

54—60

4. Всячина — хроніка (Varia — chronica)

Папська Академія Наук; Українська Бібліотека в Бер-
ліні; Католицький Біблійний Рух; Католицький Універ-
ситет в Пекіні; † о. Др. Й. Юнгляс

61—63

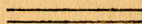
5. Богословське Наук. Т-во (Societas Theol.)

† о. Др. Василь Гаджега

64—65

6. Книжки й часописи (Libri et ephemerides)

66—

117-22.684

16-1

Demetrius Mychajlyščuk

De occasione et scopo Metrop. Stephani Javorskyj operis „Petra Fidei“.

Introductio.

1 §. De hierarchia russa tempore Petri Magni.

Petro Magno (1696 — 1725) imperante multi viri celebres in omnibus rerum agendarum sive civilium¹⁾ sive ecclesiasticarum partibus erant. Plures etiam quam quocumque alio tempore insignes archiepiscopi eodem tempore erant: Metrophanes Voronežiensis, Hilarion Suzdaliensis, Iob Novgorodiensis,²⁾ Demetrius Tuptalo-Rostoviensis³⁾, Stephanus Javorskyj⁴⁾, Theophylactus Lopatynskyj⁵⁾, Theodosius Janovskyj, Theophanes Procopovyč⁶⁾, Pitirimus Nižegoradskii.⁷⁾

Primo intuitu non valde difficile est percipere, illos omnes secundum suam eruditionem intellectualem, non aequales fuisse, diversum respectum ad epocham, in qua vivebant, habuisse et quoad reformationes, quae coram oculis eorum fierent, non unius sententiae fuisse.

Profundius inspectis rerum gestis, tres factiones in hierarchia russa illius temporis distinguere possumus, nempe factionem „velikorussorum“ seu moscovitarum, „malorussorum“ seu iugorussorum

¹⁾ Illustrations de la Russie ou Galerie des personnages les plus remarquables de cet Empire etc. Paris 1829², par M. Bantisch-Kamensky.

²⁾ Eugenius Bolchovitinov, Lexicon historicum scriptorum ecclesiasticorum, qui in Russia fuerunt. Petropoli 1827³, v. I, pag. 301—304 (Slovar istoričeskij o bivšich v Rossii pisatelach Duchovnaho čina Greko-Rossijskoi Tserkvi).

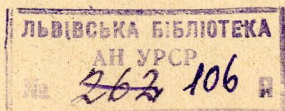
³⁾ E. Bolchovitinov, ibid., v. I, pag. 116—137.

⁴⁾ Idem, ibid., v. II, pag. 251—262.

⁵⁾ Idem, ibid., v. II, pag. 324—329.

⁶⁾ Idem, ibid., v. II, 295—324.

⁷⁾ Idem, ibid., v. II, 168—175. De aliis vide Entziklopedičeskij Slovar et Novij Entziklopedičeskij Slovar. Petropoli (1890—1907).

seu ucrainorum latinophronum et „malorussorum“ protestantophilorum.

Ad factionem „velikorussorum“ pertinebant patriarcha Adrianus; Metrophanes Voronežiensis, Iob Novgorodiensis, Isaias Nižgorodiensis, Tychon Kazanensis, Georgius Daškov-Rostoviensis et alii.

Hi omnes in scholis ecclesiasticis scientiae theologicae non studuerunt, sed privatim solummodo scitu necessaria in monasteriis, mediante lectione S. Scripturae et operum SS. Patrum, perceperunt. Russicam litteraturam theologiam suis operibus non locupletaverunt, nihilominus plures eorum eruditione privata splendere et exemplaria altioris vitae moralis esse potuerunt. Populus eos amabat, quia in eis suos proprios homines, ex ipso populo originem habentes, vicinos modo cogitandi, compatientes sibi in doloribus et passionibus, videbat.

Relate ad innovationes Petri M. et specialiter relate ad reformationem cleri omnes archiepiscopi et episcopi huius factionis hostiliter sese habebant¹⁾ et patriarchatum ut conditionem sine qua non ordinis et boni status Ecclesiae aestimabant. Ideoque sors eorum, regnante Petro M., digna lacrimis fuit. Etenim anno 1700 vel 1701 Ignatius, episcopus Tamboviensis, propter participationem operibus Talitskij, qui, Petrum Magnum antichristum esse, docuit,²⁾ episcopatu et ordine sacro-monastico privatus, perpetuae relegationis damnatus et in monasterio „Solovki“ inclusus est. Anno 1706 Isaias metropolita Nižgorodiensis propter litem cum praeside „Monastirskoho prikaza“ (Officium monasteriorum) Ioanne Musinio-Pušchino, dioecesi privatus et in monasterio Cyrilli Bielooseriense inclusus est. Anno 1718 Dositheus, episcopus Rostoviensis ut particeps in re filii tsari Alexii ordine sacro et monastico privatus, iudicatus et mortis damnatus est³⁾.

Ad factionem „malorussorum“ pertinebant: Demetrius Tuptalo, epis. Rostoviensis, Stephanus Javorskyj (noster auctor), Theophylactus Lopatynskyj (primus editor „Petrae Fidei“) et alii.

Hi scientiam doctrinae theologicae secundum methodum scholasticam tum in Academia Kioviensi tum in universitatibus Europae occidentalis acquisiverunt et ad acceptam doctrinam scholasticam positive, non negative se habebant. „Omnes illi — ut dicit Ternov-

¹⁾ F. Ternovskyj, Metropolita St. Javorskyj, TKDA. 1864, v. I, pag. 37.

²⁾ H. Esipov, Opera rascolnicorum saec. XVIII. Petropoli 1861, pag. 5 (Rascolnič diela XVIII stoletia).

³⁾ N. Ustrialov, Historia dominationis Petri Magni. Petropoli 1858, vol. VI, pag. 213 (Istoria tzarstvovanija Petra Velikago).

skyj — hostes infensissimi protestantismi erant. Quantum autem ad quaestionem structurae magnae domus Dei, i. e. Ecclesiae, iurium hierarchiae ecclesiasticae, relationis Ecclesiae ad Statum, ideas romano-catholicas tenebant, cuius gratia innovationes Petri M. animo favente accipere non poterant¹⁾. „Item patriarchatum ut normalem formam potestatis ecclesiasticae aestimabant et institutione S. Synodi contenti non erant. Imperator Petrus M. initio suae imperialis potestatis animo favente „alumnos sapientiae scholasticae kioviensis“ accipiebat eisque vacantes sedes archiepiscopales et episcopales in Velikorussia tradebat. Istos imperator considerabat tamquam viros, qui in septemtrionalem et orientalem Russiam doctrinae lucem delaturi essent. Mox tamen Petrus M. intellexit, zelo ferventes „alumnos sapientiae scholasticae kioviensis“ in practica executione reformationis quantum ad quaestionem aequalitatis omnium religionum, relationis Ecclesiae ad Statum, organisationis, constitutionis, regiminis etc. sibi faventes collaboratores esse non posse et notabiliter animum ab eis avertit²⁾. Sors eorum sorti archiepiscoporum et episcoporum factionis „velikorussae“ similis erat³⁾.

Ad alteram factionem „malorussorum“, i. e. protestantophilorum, pertinebant Theodosius Janovskyj et Theophanes Procopovyč, qui item scientiam doctrinae theologiae secundum methodum scholasticam tum in Academia Kioviensi tum in universitatibus Europae occidentalis acquisiverant at ad acceptam doctrinam scholasticam negative se habebant. Hostilitas contra catholicismum illos episcopos in aliam partem totaliter contrariam, i. e. ad consentiendum cum protestantismo aliquibus in rebus, traxit. Protestantismus pro illis exemplar organisationis, constitutionis et regiminis Ecclesiae erat. Patriarchatum ut aliquam imitationem papatus esse putabant ideoque libenter destructioni patriarchatus consentiebant⁴⁾.

Mox Theophanes Procopovyč collaborator activus et dextera manus Petri M. in reformationibus spectantibus Ecclesiam et clerum factus est. Omnes maioris momenti leges in rebus ecclesiasticis opus Theophanis Procopovyč erant.

Ex hoc patet, archiepiscopos et episcopos primae et secundae factionis Procopovicium et Janovskium ut adversarios Ecclesiae russae

¹⁾ F. Ternovskyj, *ibid.*, pag. 40.

²⁾ F. Ternovskyj, *ibid.*, pag. 41.

³⁾ I. Čistovič, Theophanes Procopovyč et Theophylactus Lopatynskyj. Petropoli 1861.

⁴⁾ F. Ternovskii, *ibid.*, pag. 42.

considerasse eorumque cooperationem in reformationibus Petri M. ut opus coram Ecclesia et clero inexcusabile censuisse¹⁾.

Expositis breviter exponendis de hierarchia russa in genere tempore Petri M., quaedam latius de metropolita Stephano Javorskyj tradenda sunt.

2 §. De metropolita Stephano Javorskyj.

Stephanus Javorskyj²⁾ natus est in oppido Javora³⁾ parentibus disunitis (orthodoxis).

Pace in Andrusiv⁴⁾ anno 1667 inter Russiam et Poloniam conclusa, Ucraina ad dexteram ripam fluminis Borystenis (Dnipro) sita Poloniae, ad sinistram autem ripam fluminis Borystenis sita, Russiae agnita est. Continuorum bellorum causa parentes Javorscii, sicut et alii multi, Ucrainam ad dexteram ripam fluminis Borystenis sitam reliquerunt et in Ucrainam ad sinistram ripam fluminis Borystenis sitam transmigrarunt⁵⁾.

Ibi in vico Krasylivka, prope Nižyn, domicilium constituerunt⁶⁾. Scholas inferiores iam in loco nativitatis frequentavit et doctrinam elementarem accepit⁷⁾. Ulterius studium in collegio kievo-mohylano accepit. Disciplinae hic lingua latina et methodo stricte scholastica tradebantur⁸⁾.

Anno 1684 Stephanus Javorskyj in honorem Jasinskyj (postea metropolitae Kioviensis, qui speciali cura Stephanum circumdabat) sermonem-panegyricum latine scripsit, cui titulus: „Hercules post

¹⁾ „Georgius Daškov“ in Orthodoxa ephemeride („Pravoslavnoe Obožrenie“) 1863, v. X, № 1, pag. 76 et „Res Theophanis Procopovyč“ in Lectionibus Societatis imperialis Universitatis Mosquensis (Čtenia Imperatorskago Obščestva pri Moscovskom Universitetie) 1862, lib. I, pag. 11.

²⁾ In saeculo Simeon Ivanovič. Nomen patronymicum eius ex epistola ad fratrem eius dignoscitur, in qua fratrem Theodorum Ivanovič nominat. Vide „Epistolae metropolitae Stephani Javorskyj“ in TKDA. 1866, v. I, pag. 547.

³⁾ Nonnulli, ut v. g. Ternovskyy Javoram in „Podgoria“ seu „Galicia“ ostendunt, vide TKDA. 1864, v. I, pag. 45. Alii, ut v. g. Rodosskyj Javoram in Volhynia ostendunt, vide Peregrinus („Strannik“), 1863, v. IV, pars I, pag. 33. Magna Encyclopaedia sovietica dicit: „natus est in Galicia in oppido Javora“. Quidquid est quaestionem decidere non praesumo.

⁴⁾ Encyclopaedia ucraina generalis, sub verbo „Andrusivskyy myr“.

⁵⁾ M. Hruševskyy, Historia Ucrainae. Winnipeg-Canada, pag. 351—352 (volume unico).

⁶⁾ F. Ternovskyy, ibid., pag. 47.

⁷⁾ Petra Fidei. Kioviae 1730³, carta 1-a.

⁸⁾ M. Vozniak, Historia litteraturae ucrainicae. Leopoli 1921, v. II, pars 1-a, pag. 104 (Istoria ukrainskoji literatury).

Atlantem, infracto virtutum robore honorarium (?) pondus sustinens“, ubi Hercules-Jasinskyj, Atlas autem antecessor eius Ghisel intelligitur ¹⁾).

Eodem anno Kioviam relinquit et in Poloniam ad studia perfectius complenda profectus est, et quidem in scholis catholicis. Hic confessionem fidei catholicae profiteri debuit et nomen Stanislai accipere ²⁾). Talis modus procedendi tunc consuetus erat. Idem omnes alii, qui in scholis catholicis studere volebant, faciebant non obstante magno incommodo ³⁾).

Philosophiae studuit Leopoli et Lublini, s. Theologiae autem Vilnae et Posnaniae ⁴⁾). Hoc modo sibi completam doctrinam philosophicam et theologicam scholasticam comparavit. Postquam Kioviam reversus est, fidem catholicam abnegavit et suadente Barlaamo Jasinskyj monachus factus est cum nomine Stephanus ⁵⁾). Per aliquot annos in collegio kievo-mohylano docuit, cui etiam praefectus fuit. Postea rethoricam, artes liberales, philosophiam et s. Theologiam tradidit ⁶⁾).

Anno 1697 hegumenus monasterii s. Nicolai Thaumaturgi nominatus est. Eodem tempore adiutor metropolitae Kioviensis in commerciis cum gubernio moscovitico fuit, multos labores indolis ecclesiastico — administrativae perficiebat et aliquoties vice Mosquam iter faciebat ⁷⁾).

¹⁾ F. Ternovskyj, *ibid.*, pag. 49—50.

²⁾ Philaretus (Gumilevskyj), archiep. Černihoviensis, *Conspectus (Obzor) russicarum ecclesiasticarum litterarum. Petropoli 1884*³, pag. 269; ubi citat unum e libris St. Javorskyj, qui in bibliotheca seminarii Charcoviensis servabatur, nempe: „Mówca polski“, w Kaliszu 1683, in quo libro scriptum est: „ex libris Stanisłai Simonis Javorscy“ (Mówca polski — Orator polonus).

³⁾ M. Nicolskyj, *Commentarius ex historia ecclesiasticae educationis in fine saec. XVII (Očerki iz istorii duchovnaho prosvieščenia v kontze XVII veka)*, „Orthodoxa Ephemeris“ (Pravosl. Obozrénie) 1862, v. IX, Novembre, pp. 169—178 (Gregorius Skibinskyj), — item Russi, qui in scholis peregrinis studuerunt in saec. XVII (Ruskie vichodtsi iz zagranicznych škol v XVII stoletii), *ibid.* 1863, v. X, № 3, pag. 162 et 246.

⁴⁾ Philaretus (Gumilevskyj), *ibid.*, pag. 268—269.

⁵⁾ Petra Fidei. Kioviae 1730³, carta 1-a; F. Ternovskyj, *ibid.*, pag. 58; Philaretus (Gumilevskyj), *ibid.*, pag. 269.

⁶⁾ Petra Fidei. Kioviae 1730³, carta 1-a, ubi auctor biographiae ita de St. Javorskyj loquitur: „Hoc munere (i. e. docendi) a Stephano suscepto iam non erat necessarium iuvenibus ruthenis quaerere doctrinam aliis in peregrinis civitatibus: omne necessarium iam inveniebatur Kioviae facile ad hauriendum apud talem magistrum“.

⁷⁾ F. Ternovskyj, *ibid.*, pag. 67; Petra Fidei. Kioviae 1730³, carta 1-a.

Anno 1700, mense Ianuario, metropolita Kioviensis Barlaamus Jasinskyj Stephanum et alium hegumenum Zachariam Kornylvovč cum epistolis, in quibus erectionem novae dioeceseos in Pereiaslav et consecrationem unius e missis in episcopum novae dioeceseos rogabat, Mosquam ad patriarcham Adrianum misit¹⁾.

Morantibus eis Mosquae, dux exercitus celeberrimus Alexander Semenovč Šeĭn ultimum diem obiit. Stephano, ut iam noto praedicatori (reliquit circa 250 sermones) sermonem funebrem commendaverunt, quem et dixit²⁾.

Imperatori praedicatio et ipse praedicator placuerunt, ideo patriarchae Adriano ut Stephanum in aliquam sedem episcopalem prope Mosquam ordinaret mandavit³⁾. Stephanus nolens relinquere Kioviam, talem honorem recusare tentavit, frustra tamen. Etenim anno 1700, die 7. Aprilis, Stephanus in metropolitam Riasanensem et Muriensem ordinatus est⁴⁾.

Eodem anno, post mortem patriarchae Adriani, ab ipso imperatore Stephanus „exarcha i miestoblustitel patriaršaho prestola“ (exarcha et administrator sedis patriarchalis) nominatus est⁵⁾.

Imperator Petrus M. Stephanum eligens imprimis considerabat eum tamquam insignitum eruditione occidentali, quam in clero moscovitico non inveniebat⁶⁾. Praeterea Stephanus, homo novus („oblivaniets“), a traditionibus veteris factionis Moscovitarum liber, fuit. Tamen e scholis latinorum simul cum eruditione etiam „haereses“ latinas afferebat, ideo sequaces antiquitatis eo contenti non erant⁷⁾.

¹⁾ N. Ustrialov, *ibid.*, v. III, pag. 531 (Additio VII, № 53).

²⁾ I. Čistovič, *Inediti sermones St. Javorskyj*, in *Lectione Christiana* („Christianskoe Čtenie“), 1867, pars II, pag. 137—139.

³⁾ N. Ustrialov, *ibid.*, v. III, pag. 535, (Epistola patriarchae Adriani ad Imperatorem, e die 17. Martii 1700).

⁴⁾ N. Ustrialov, *ibid.*, v. III, pag. 535—536 et 539.

⁵⁾ *Polnoe Sobranie Zakonov (PSZ)* (Collectio completa legum) № 1818.

⁶⁾ Hans Koch, *Die Russische Orthodoxie in petrinischem Zeitalter*. Breslau und Oppeln 1929, pag. 10—11; F. Ternovskyj, *ibid.*, pag. 242—243; PSZ № 1800 et N. Ustrialov, *ibid.*, v. III, pag. 556—557.

⁷⁾ Hans Koch, *ibid.*, pag. 12; F. Ternovskyj, *ibid.*, pag. 244; S. Soloviev, *Historia Russiae*, v. XVI, pag. 18; „Georgius Daškov“, *Orthodoxa ephemeris* (Pravosl. Obozr.) 1863, v. X, № 2, pag. 48—106; N. Capterev, *Communicationes patriarchae Hierosolymitani cum gubernio russo*, in *Orthodoxo Compilatore Palaestiniensi* („Pravoslavnij Palestinskij Sbornik“), 1895, v. XV, parte I, pag. 349—351; N. Capterev, *Patriarcha Hierosolymitanus Dositheus in suis communicationibus cum auctoritate russa (1669—1707)* in *ČOMU*. 1891, lib. II, pag. 39—44 et N. Capterev, *Character relationum Russiae ad Orientem orthodoxum saecul. XVI et XVII*. Serghiev Posad 1914², pag. 541—546.

Imperatori Petro tamen ut „coservatista“ apparuit, factioni autem traditioni deditae non talis reformator qualis putabatur. Ob eam causam ex una parte aversio, ex altera autem conversio ad Stephanum fiebat ¹⁾).

Quamdiu actio Petri M. solummodo ad res politicas, bellicas et culturales extendebatur, Stephanus ei consentiebat, quod magna series sermonum in laudem Petri prolatorum ostendit ²⁾).

Hoc non obstante potestas metrop. Stephani, ut administratoris, relate ad potestatem, quam patriarchae habuerant, a Petro valde limitata est ³⁾).

In locum officii patriarchalis, quod suppressum est, officium sic dictum „monasteriorum“ (monastirskii) sub potestate mere civili fundatum est ⁴⁾).

Etiam rebus in spiritualibus plerumque episcopos consulere debuit ⁵⁾).

Decursu temporis tendentia Petri coarctans potestatem ecclesiasticam clara apparuit. Evidens factum est, Petrum M. patriarcham nominare non intendere, immo ipsum patriarchatum annihilare ⁶⁾).

Anno 1711, die 5. Martii, denuntiatores in iudiciis ecclesiasticis, a parte potestatis civilis, introducti sunt ⁷⁾).

Anno 1715 Petrus M. iam clare suam relationem ad patriarchatum et hierarchas, deridendo publice ritus Ecclesiae, ostendit ⁸⁾).

Dum relatio eius erga protestantes et protestantismum magis ac magis benevola apparet.

Quamquam Stephanus de facto secundum vitam eruditionemque sequax antiquitatis non fuit, principia tamen de superioritate potestatis ecclesiasticae super civilem Petro ut reformatori favere eum non sinebant ⁹⁾).

Agnoscendo suam incapacitatem aperte contra Petrum pugnare, iterum iterumque rogavit, ut ab onere administratoris patriarchatus liberaretur, frustra tamen. Imperator eum usque ad eiusdem mortem

¹⁾ Hans Koch, *ibid.*, pag. 12—13; S. Runkevič, *Ex historia Ecclesiae russicae imperante Petro M. (Iz istorii russkoi tserkvi v tsarstvovanie Petra Velikaho)* Lektion. Christ. („Christianskoe Čtenie“) 1900, v. CCIX, parte I, pag. 286—288.

²⁾ Sermones St. Javorskyj, metropolitae Riasanensis et Muromiensis, TKDA. 1874, v. III, pag. 85—221; v. IV, pag. 123—154 et 505—520; 1875, v. I, 118—128 et 631—647; v. II, 486—505; v. III, 463—492; 1877, v. II, 108—142.

³⁾ PSZ. №. 1818.

⁴⁾ PSZ., *ibid.*

⁵⁾ S. Runkevych, *ibid.*, pag. 300 et 302; I. A. Čistovič, Theophanes Procopovič eiusque aetas. Petropoli 1868, pag. 59—61.

⁶⁾ I. Th. Samarin, *Opera*, v. V, Stephanus Javorskyj et Theophanes Procopovič. Mosquae 1880, pag. 282 (sec. Golikov, *Actiones Petri M.*).

⁷⁾ PSZ., N. 2331.

⁸⁾ I. Th. Samarin, *ibid.*, pag. 283.

⁹⁾ S. Runkevych, *ibid.*, pag. 293; *Petra Fidei*, pag. 82a—83a.

retinuit, exequens sub Stephani aliquando invita benedictione omnes Stephano contrarias reformationes¹⁾. Stephanus ex una parte cum Petro omnia vincula rumpere non ausus est, ex altera Petri actionibus consentire non potuit.

Anno 1712 in sermone acri criticae institutionem officii denuntiatorum in iudiciis ecclesiasticis subiecit. Senatores statim de hoc sermone imperatorem certiores fecerunt. Petrus Stephanum in pace reliquit, prohibitionem tamen praedicandi Stephano a senatoribus factam confirmavit²⁾.

Anno 1713 res Tveritinovii et sociorum incepta est, quae consilia Petri et Stephani plane inter se contraria ostendit et completam discordiam inter eos induxit³⁾. Durante processu de re Tveritinovii Stephanus magnum opus (1086 paginas in folio) secundum aliquos conscripsit, i. e. „Petram Fidei“.

Eventus, post rem Tveritinovii sequentes etiam magis abyssum inter Petrum et Stephanum auxerunt. Anno 1718 iudicium de filio imperatoris Alexio fiebat⁴⁾. Imperator mandavit Stephano, ut Petropolim veniret et hic eum usque ad ipsius mortem, ablata etiam ea parva potestate, qua adhuc gavisus erat, tenuit⁵⁾.

Fere eodem tempore res de Theophane Procopovyč incepta est. Stephanus noluit, Theophanem episcopum fieri, quia in huius doctrina et praelectionibus magnum protestantismi influxum videbat. Imperator tamen exaudita Theophanis excusatione, eum episcopum nominavit. Stephanus autem coram Theophane se excusare debuit contra refragante conscientia⁶⁾. Simul cum hoc eventu omnis activitas in campo

¹⁾ S. Runkevych, *ibid.*, pag. 284; S. Soloviev, *op. cit.*, v. XVI, pag. 21; I. A. Čistovič, *op. cit.* (i. e. Theoph. Procop. eiusque aetas) pag. 61—63 et 73—74; F. Ternovskyj, *ibid.*, v. II, pag. 160—161 et 165; PSZ. N. 3239; Esipov, *op. cit.*, pag. 46.

²⁾ F. Ternovskyj, Administrator cathedrae patriarchalis metropol. Riasanensis St. Javorskyj et Demetrius Tveritinov, in Supplementis ad opera SS. Patrum In russicum versa (Pribavlenia k tvoreniam sv. ottzev v russkom perevodie), 1862, v. XXI, pag. 448—450; N. Ustrialov, *op. cit.*, v. VI, pag. 30—32.

³⁾ Monumenta litteraturae antiquae (Pamiatki Drevnej Pismennosti) v. LXXX, 1882, Commentarius Leontii Magnitskij de re Tveritinovii (Zapiska Leontia Magnitskaho po dielu Tveritinova); F. Ternovskyj, Haeretici moscovitae Imperante Petro (Magno) I, (Moscovskie eretiki v tsarstvovanie Petra I) „Pravosl. Obozr“. 1863, №. 4, 5, 6, 8 et 12; D. Tsvietaev, Res de Tveritinovio, „Pravosl. Obozr“. 1883, v. II, №. 8, pag. 701—708; S. Soloviev, *op. cit.*, v. XVI, pag. 336—344; F. Ternovskyj, in op. cit. lam citato, Administrator cathedrae etc., pag. 447—482.

⁴⁾ N. Ustrialov, *op. cit.*, v. VI, pag. 142—279.

⁵⁾ F. Ternovskyj, TKDA. v. II, pag. 168 et 173—174.

⁶⁾ I. A. Čistovič, Theophanes Procopovyč et Theophylactus Lopatynskyj. Petropoli 1861 (Additio, pag. 1—4); F. Ternovskyj, TKDA. 1864, v. II, pag. 151—155

ecclesiastico Stephani cessavit et nullam partem in laboribus prae-
parantibus reformationem Ecclesiae habuit¹⁾. Stephanus suam con-
ditionem scire voluit, ideo a Petro explicationem petebat. Imperator
eum coegit Petropoli habitare, dioecesim autem suam (i. e. Riasa-
nensem) per archiepiscopum Cruticensem regere²⁾.

Anno 1720, mense Febuario lex collegii ecclesiastici confir-
mata est; post annum autem Synodus creata est, cuius praeses
Stephanus, qui omnino isti institutioni non consentiebat, nominatus
est³⁾. Toto tempore isto Stephanus in processu inquisitivo de rebus
politicis inveniebatur. Accusabant Stephanum tum Lubimov tum
monachus Levin⁴⁾.

Monasterium in Nižyn a Stephano fundatum et valde amatum
item magnas aerumnas ei causavit, disperditis multis pecuniis ab eo
in monasterium missis⁵⁾. Omnia ista terminum vitae eius accelerabant.
Bibliothecam suam monasterio in Nižyn donavit. Mortuus est Mosquae
die 27. Novembris anni 1722⁶⁾.

Ut praedictaor Shephanus reliquit circa 250 sermones. Ex aliis
operibus maioris momenti praeter „Petram Fidei“ reliquit etiam opus,
cui titulus: „Signa adventus Antichristi et finis saeculi“ (Mosquae,
1703) contra rascolnicos scriptum et alia minoris momenti opuscula⁷⁾.

(Continuabitur).

¹⁾ I. A. Čistovič, Theophanus Procopovyč eiusque aetas. Petropoli 1868,
pag. 47; S. Soloviev, op. cit., v. XVI, pag. 275.

²⁾ PSZ. N. 3239.

³⁾ I. A. Čistovič, op. cit., pag. 70 (Nota); S. Runkevvyč, op. cit., pag.
576—579; F. Ternovskyj, l. cit., v. II, pag. 164—167; I. Th. Samarin, op. cit.,
pag. 228—231.

⁴⁾ F. Ternovskyj, l. cit., v. II, 165 et 172—178; Jesipov, Opera rascolni-
corum saec. XVIII, v. I.

⁵⁾ F. Ternovskyi, l. cit., v. II, pag. 178—179.

⁶⁾ Philaretus (Gumilevskyj), op. cit., pag. 270; Petra Fidei, carta 1-a;
Eugenius Bolchovitinov, op. cit., v, II, sub verbo Stephanus Javorskyj.

⁷⁾ I. A. Čistovič, Inediti sermones St. Javorskyj, Lectio Christ., 1867, v. I,
pag. 259—279, 414—429 et 814—837; Philaretus, op. cit., pag. 272.

о, Др. Степан Сампара

Прачоловік і праоб'явлення.

(*Dr. St. Sampara — Primus homo et revelatio primitiva*).

(Продовження).

В.

ЖИТТЯ СУЧАСНИХ НАЙПРИМИТИВНІШИХ ПЛЕМЕН.

§ 1. Розвиток первісних культур.

Основне досліджування сучасних примітивних племен на місці відкрило не тільки дійсну форму їхнього життя, їх спосіб думання, вірування і суспільні уладження, але й уможливило відтворити розвій примітивної культури та впорядкувати її на історичний лад, починаючи від найнижчого ступня вгору. Призбираний етнографічний матеріал з примітивного побуту з різних країн світу влегчив видосконалення етнологічної методи й допоміг зростові критичної етнології, яка прислужилася для історії культури тим, що дослідила її розвій від самих початків.

Нова німецька етнологічна культурно-історична школа історичною методою та критичними принципами на основі етнологічного матеріалу вишукала вже вчасі генетичний та простірний зв'язок між примітивними культурами й упорядкувала залежні від себе примітивні культури в хронологічному порядку¹⁾.

Розвоює черга первісної культури не має вправді дат ані хочби приблизного опрeдeлення, як довго тривав розвій якогось

¹⁾ Порівн. W. Schmidt, *Der Ursprung der Gottesidee*, т. I, ст. 751 і слід. Fr. Gräbner, *Methode der Ethnologie*. Heidelberg 1911; *Ethnologie* (Hinnebergs Kultur der Gegenwart. Bd. III. 5. S. 435—572. Berlin-Leipzig 1923); *Das Weltbild der Primitiven*. München 1924; Pinard de Boullaye, *L'Etude comparée des Religions*, 2. voll. Paris 1922, 1925; W. Schmidt und W. Koppers, *Völker und Kulturen*. Regensburg 1924.

примітивного культурного періоду, але має критично устійнене, чи якась культура є молодшою, старшою чи найстаршою.

Форма культурного здобутку, напр. клина, шкрабачки, лука, вірувань і суспільних уладжень, могла виробитися в різних племен самостійно або з обопільного впливу та схрещення. Мішані культурні форми завжди будуть молодші, як ті, з яких вони повстали. Як у мішаній культурній формі можна легко достерегти два або й більше культурних складників, то знак, що культура, яка повстала із схрещення, не дуже ще давня, коли ж ці складники дуже важко розрізнити, то певне, що схрещення наступило давніше, бо щоб дві культурні форми стопилися в одну, на це треба довшого часу. Цей об'єктивний часомір і ще другі критичні принципи помагають етнології віднайти старші й найстарші первісні культури. Коли віднайдеться, каже о. Шмідт, впливи культур і культурних елементів і їхнє повстання не тільки в малих областях, але у всіх континентах цілої землі, і коли впорядкується культурний розвій на історичний лад, то таке впорядкування поведе науку до найстаршої культурної форми¹⁾.

Етнологічна культурно-історична школа вважає збирацький і ловецький культурний ступінь найстаршою і найпершою пракультурною стадією. В цій пракультурній стадії людина майже не впливає на природу, не обробляє й не опановує її, але бере, збирає, ловить для свого прожитку тільки те, що природа сама дає. Таким життям живе сьогодні досить багато найпримітивніших племен.

Тому, що найпримітивніші племена пракультурного збирацького й ловецького ступня не живуть в одній країні, але розкинені поза Європою більшими або меншими гуртами по всіх континентах світу, культурно-історична школа ділить цей перший пракультурний розвоєвий ступінь на три або й чотири пракультурні круги:

1) Центральна пракультура — ексогоамічно-моногамічний круг Пігмеїв і Пігмодів в Африці, полудневій Азії і правдоподібно в Новій Гвінеї і Нових Гебридах.

¹⁾ W. Schmidt, Der Ursprung der Gottesidee, т. 1, с. 1. 755: „Natürlich sind wir jetzt von der Lösung dieser grossen Fragen noch weit entfernt. Aber zwei wirksame Regeln, die zu ihrer Erledigung mithelfen können, lassen sich jetzt schon aufstellen: 1. Ein Kulturkreis, der in allen Teilen der Welt, wo er vorkommt, als der älteste erscheint, muss überhaupt als der älteste angesehen werden; 2. ein Kulturkreis, der einen anderen auseinanderspaltet oder ihn überlagert, ist jedenfalls an dieser Spaltungs- oder Überlagerungsstelle nicht entstanden“.

2) Полуднева пракультура — ексогамічно-племіннототемний культурний круг племен полуднево-східньої Австралії, Тасманії, а також здається деяких племен Африки й Огнеземелців.

3) Арктична пракультура — ексогамічно-рівноправний культурний круг племен північної Азії й Америки.

4) Пракультура бумерангу племен Австралії, полудневої й північної Африки з над горішнього Нілю. Ця культура є вже мішаниною пракультури з молодшою культурою матірнього права.

Сучасні примітивні племена тієї пракультурної збирацько-ловецької стадії живуть поза Європою, розкинені по цілому світові. Вони не стикаються з собою вже від багатьох тисячок літ, але у їхній культурі й побуті є дуже багато схожих і таких самих елементів. Їхня культура не є абсолютно найстаршою і вона не витворена на місцях, де живуть сьогодні ці племена. Вона туди занесена з осередку пракультури — правдоподібно з Азії. *Sinanthropus pekinensis*, найстарший чоловік, віднайдений в Азії, який мав досить звершені знаряди й міг мати високу релігію¹⁾, є свідком мандрівки людей з передісторичних часів і правдоподібно якимсь звеном, що лучило арктичну пракультуру з центральною. О. Шмідт, в своїм епохальнім етнологічнім творі „*Ursprung der Gottesidee*“, головно в VI томі, попребував, і то дуже вдало, дослідити територіяльний контакт тих племен в передісторичних часах і доказав, що всі сьогоднішні племена всіх пракультурних кругів були колись з собою злучені і в довгих мандрівках занесли свою культуру, найправдоподібніше з Азії, на ці місця, де сьогодні живуть²⁾.

З пракультурної збирацької й ловецької стадії розвинулися пізніше вищі культури³⁾.

Безжурний прожиток з дня на день з самого тільки збирання й ловів мусів раз скінчитися бодай для більшої частини

1) W. Schmidt, *Der Ursprung der Gottesidee*. Münster i. W. 1935, том VI, ст. 544: „Man darf hinzufügen: (що дотеперішні погляди є) „wesentlich korrigiert“, was wenigstens die Anschauungen mancher Anthropologen, Ethnologen und Religionsforscher betrifft. Der älteste Peking- und Heidelberg- Mensch, der wirkliche Werkzeuge zu fertigen verstand, bezeugte dadurch, dass er rational, kausal und final zu denken vermochte, dass er die Verbindung von Ursache und Wirkung erkannte und sie in die Verbindung von Mittel und Zweck umsetzen verstand. Ein solcher Mensch war natürlich auch fähig, wirkliche und hohe Religion zu haben“.

2) Попівн. W. Schmidt, *Der Ursprung der Gottesidee*. Band VI. Endsynthese der Religionen der Urvölker Amerikas, Asiens, Australiens, Afrikas. Münster i. W. 1935.

3) Треба зазначити, що цей розвій не обняв усіх племен. Деякі племена донесли свою первісну пракультуру аж до сьогоднішніх часів.

людства¹⁾. Сама неуправлювана земля, при збільшенні населення, не видає стільки, щоб мож було прожитися без труда. Прожиток треба видирати від неї нераз дуже мозольною працею. Проте чоловік мусів, хоч може повільно і з трудом, розвивати свої природні здібности й опановувати природу — ростинний та звіриний світ. Вправді етнологія не може ще докладно определити часу, коли саме збирацько-ловецька стадія почала перетворюватися у вищу культуру, одначе воно таки раз конечно сталося. Внутрішні розумові сили людини, природний культурний гін, а також зовнішні умовини, як географічне положення, клімат, атмосферичні зміни, наступлення ледяної доби, боротьба зо звіриним світом і з другими племенами змінили вкінці первісний побут і спричинили розвій культури.

Першою первісною, але вже поступившою культурою, що розвинулася з пракультурного збирацько-ловецького ступня, є так звана примарична культура (Primärkultur). В цій культурі начислює культурно-історична етнологічна школа три культурні круги, а саме, два з ловецького, а один зо збирацького стану. З ловецтва розвинувся:

1) Великородинний батьківський культурний круг скотарів-кочовиків, які освоювали та плекали домашні звірята. До них належать Уралтайці, Індоевропейці, Хаміти й Семіти.

2) Ексогамічно-батьківський круг вищих тотемних ловців, які ворожбою, магією й тотемами старалися побільшити свої стада й багатства. Етнологи причислюють до цього культурного круга вчасті племена полудневої, східньої й середушої Австралії, Нової Гвінеї, а також деякі племена Мелянезії, Полінезії, Африки й Америки. Племена цих культур плекають вже теж мистецтво, ремесло й торгівлю. Мужчина має велике господарське значіння в одному та другому крузі.

3) Зо збирання ростин розвинулася низька культура управи ростин, так званий ексогамічно-матірний культурний круг, що був передступнем дрібного рільництва. Тому, що плеканням ростин й управою рілі займається головно жінка, вона у цьому крузі здобуває собі господарську й суспільну перевагу — матірне право. Під сучасну пору на цьому ступені находяться деякі племена Мелянезії й Індонезії, Індохін, полуднево-західніх Індій, схід-

¹⁾ Життя первісних, а головно сучасних найпримітивніших племен збирацько-ловецької культурної стадії не можна властиво назвати безжурним, бо ці племена витиснені культурними народами в найнедогідніші околиці, живуть вдійсності дуже бідно й вигибають з нужди й хворіб.

ньої Гвінеї, Конга, Конда й Яос і північної й середньої Америки¹⁾.

Із змішання цих перших примітивних культур, з деякого удосконалення та примінення освоєних домашніх звірят до управи ріллі виробилася вища культура — *Sekundärkultur*. Вона обіймає три типи:

1) Змішання вищих тотемних ловців з нижчим рільництвом матірнього права у деяких племен полуднево-східньої Австралії, Дравідів, первісних Єгиптян і Фенікійців, Азтеків в Мексику й інших.

2) Змішання скотарів-кочовиків з дрібним рільництвом матірнього права у деяких племен Меланезії, Нової Гвінеї, Індонезії, Африки й полудневої Америки.

3) Змішання вищих тотемних ловців з кочовиками-скотарями у деяких племен Індійського півострова й Африки.

Останньою стадією розвою первісних примітивних культур є третична — *Tertiärkultur*. Вона є плодом всіх первісних культур, отже плодом змагань опанувати природу й забезпечити собі гідне людське життя. Вона сягає вже найстарших історичних високих культур Європи, Азії, Африки й Америки.

Схематично можна б представити розвій первісної культури ось так, як це бачимо на 15 стр.²⁾.

Ця черга первісних культур вироблена на основі критичного етнологічного матеріалу. Вона вправді є тільки загальною схемою й не вичисляє подрібно всіх форм примітивної культури, але за те дає товчок до методичних дослідів примітивного побуту, відслює, хоч і в загальних чертах, розвій культури людства з найвільшої давнини, виводить найпримітивнішого чоловіка

¹⁾ W. Schmidt, *Der Ursprung der Gottesidee*, ст. 764: „Der exogam-vaterrechtliche Kulturkreis der totemistischen höheren Jäger, der Begründer von Kunst, Handwerk, Handel, also der Stadtkultur, hat keine so geschlossene Verbreitung mehr; er ist verbreitet in Süd- und Mittelastralien, auf Neuguinea und in Teilen von Melanesien und Indonesien, in Vorderindien, in weiten Teilen von Afrika, Nord- und Südamerika. Ebenso weist der exogam-mutterrechtliche Kulturkreis der niederen Ackerbauer, der Begründer der Dorfkultur, keine geschlossene Verbreitung mehr auf; er findet sich in Ost- und Westaustralien, in mittleren Melanesien in Teilen von Indonesien, in Hinter- und Vorderindien, in West- und Mittel-Ostafrika, in Teilen von Nord- und Südamerika“.

²⁾ Порівн. W. Schmidt, *Der Ursprung der Gottesidee*, т. 1, ст. 763—766 Кс. Сосенко, *Етнологічні культурні круги*. Додаток до книжки: *Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва й Щедрого Вечера*, для орієнтації при характеристиці культурно-релігійних традицій українського народу. Львів 1928.

Перша найстарша культура в Азії		
Пракультурна збирацько-ловецька стадія	Центральна пракультура: Пігмеї й Пігмоїди в Африці, полуд. Азії і т. д.	
	Полуднева пракультура: Полудн.-східня Австралія, Тасманці і т. д.	
	Арктична пракультура: Північна Азія, Америка і т. д.	
	Пракультура бумерангу: Австралія, північна й полудн. Африка.	
Примарична культура	Зо збирання	Низьке рільництво. Матірне право (перевага жінок): Мелянезія, Індонезія, Індохіни, східня Гвінея і т. д.
	З ловів	Скотарі-кочовики: Уралтайці, Індоевропейці, Хаміти й Семіти.
		Вищі тотемні ловці: Середуща Австралія, Нова Гвінея і т. д.
Вторинна культура	Мішання попередніх культур	Вищі ловці з дрібним рільництвом: Полуднево-східня Австралія, Дравіди і т. д.
		Скотарі-кочовики з дрібним рільництвом: Мелянезія, Індохіни і т. д.
		Вищі тотемні ловці зо скотарями: Індії, Африка.
Третична культура	Найстарші високі культури Європи, Азії й Америки.	

на денне світло з туману еволюціоністичної фразеології й виказує, що найпримітивніший чоловік не малполуд, але така сама нормальна людина, як кожний пересічний чоловік. Що більше, те, що відкрито та стверджено серед сучасних найпримітивніших племен відносно релігійного, морального, суспільного, господарського й родинного життя, не дуже відбігає від того, що заподане в праоб'явленні про первісний стан першого чоловіка по упадкові в гріх.

§ 2. Релігія племен пракультурних кругів.

Племена пракультурних кругів належать до найстарших племен і своїм господарським і суспільним устроєм і релігійними віруваннями, а навіть, здається, і своєю будовою — антропологічно¹⁾. Їхня релігія не є вправді живою, життєрадісною й не ви-

¹⁾ W. Schmidt, Die Stellung der Pygmäenvölker in der Entwicklungsgeschichte des Menschen. Stuttgart 1910; Die Pygmäenvölker als älteste derzeit erreichbare Menschheitsschicht („Hochland“, XXIII, 1925/26, ст. 574—592); Das ethnologische Alter von Pfeil und Bogen („Zeitschrift für Ethnol.“, 1925, ст. 63—78); Ursprung der Gottesidee, том III, ст. 8 і сл. і том IV.

казує тієї теплоти й багатства, які звичайно є в початках релігії. Вона застоялась і не розвивалася, а застій в духовому житті це упадок. Також і те, що етнологія нараховує в пракультурній стадії не один, але аж чотири пракультурні ступені з дещо відмінними релігіями, вказує на те, що ці релігії не є першою формою релігії чоловіка. Бо, щоб чоловік, який розвинувся з одного пня, витворив чотири культури, хочби тільки з малими змінами, то на це потрібно довшого часу. Тимсамим ці культури не є абсолютно першими, хіба в деяких своїх культурних елементах. Рівночасно зо зрізничкуванням пракультурних кругів, змінялася також без сумніву первісна одна форма релігії. Отже сучасна релігія пракультурних племен не є першою формою релігії. В ній певно є дуже багато елементів старшої релігії, які щойно треба виловити¹⁾. Одначе ці релігії навіть такі, які вони є, заслуговують на особливішу увагу, бо вони найстарші й найбільше зближені до початків релігії.

XIX ст., опановане еволюціонізмом, не хотіло й не могло погодитися на те, що найпримітивніші племена могли б мати високу монотеїстичну релігію. Тези оксфордського вченого Andrew Lang'a про монотеїстичну релігію у найпримітивніших збуто мовчанкою і те саме пророковано ще в 1913 р. першому виданню твору о. Шмідта „Про початок ідеї Бога“²⁾. Одначе сьогодні положення цілком змінилося. „Проминуло 25 років з того часу, як Lang написав свою книжку. Його інтуїтивний погляд сьогодні міцно скріплений. Етнологи не мали цілком рації. Докладні факти, призбирані вишколеними спеціалістами ввійшли на місце нераз тільки здогадних прикладів Lang'a. Сьогодні ніхто вже по-

¹⁾ W. Schmidt, Handbuch der vergleichenden Religionsgeschichte. Münster i. W. 1930, ст. 248 і сл.

²⁾ Dr. E. W. Mayer, Zur Frage der Ursprung der Religion („Theologische Rundschau“, XVI, 1913, ст. 33-48): „Ob der Pater Schmidt mit seinem Werk mehr Beachtung finden wird, speziell bei den Ethnologen, als sein Vorgänger Andrew Lang, steht dahin. Der die Vergangenheit Kennende... wird urteilen müssen: wahrscheinlich ist es nicht. Offenbar ist in der Diskussion des Themas längst etwas „verfahren“; und Sünden aus früheren Tagen wirken verwirrend nach. Zu oft ist ehedem lediglich um dogmatischer Interessen willen die Lehre von einem ursprünglichem Monotheismus aufgestellt und durch die Tatsachen nur — „tant bien que mal“ und „plutôt mal que bien“ — begründet worden. Sogar Schmidts Theorie könnte hier und da den Eindruck erwecken — in aller kritischen Vorsicht sei es gesagt, — dass sie in den ersten Gottesglauben mehr Vollkommenheit hineinlegt, als selbst bei Anerkennung der Bündigkeit seiner Argumentation, unbedingt zuzugestehen wäre“ (наведене у о. Шмідта, *ibid.*, ст. 179).

важно не перечить, що багато примітивних народів вірять в одного найвищого творця¹⁾. В них нема персоніфікування природи, анімізму, культу померлих предків, а навіть чарівництво є слабкіше, як в культурніших племен. Зате, вони почитають одного найвищого Бога, творця й пана цілого світу, мають молитву, жертву, релігійний культ і злучену з Богом і релігією етику. Це все не виступає так живо й виразно в жадному культурнішому примітивному племені. Вправді нема в них всюди однаково чистого й абсолютного монотеїзму, бо подекуди є більше божеських еств, звичайно зо змішання богів різних племен, одначе всюди на перше місце вибивається один найвищий Бог. Як всі ці другі божі ества, хоч було б їх не знати як багато, вважаються сотвореними одним найвищим і несотвореним Богом і помагають Йому в управі світом, але всю свою силу мають від Бога, то само собою, що таку релігію треба назвати монотеїстичною. До монотеїзму можна здається причислити також і цю примітивну релігію, в якій признається поза Богом друге несотворене ество — принцип зла, бо це не є в примітивних двобожжям, але звичайно є це пояснення морального й фізичного зла, яких примітивні не хочуть приписувати доброму Богові²⁾. В племен пракультурних кругів можна подибати ще й такий рід монотеїзму, де теоретично признається одного найвищого Бога, як якусь святість, що не дуже займається людьми й не відбирає культу, але практично почитається духів — практичний політеїзм. Це почитання духів є новішою надбудовою. Воно вправді відсуває найвищого Бога від практичного життя, одначе в вірі й думках цих племен цей відсунений Бог, а не духи, є остаточною причиною всего і Він тільки є учителем і дателем етичних законів.

В азійських Пігмеїв осереднього пракультурного круга вибивається на перше місце одне найвище божество, а всі інші божеські сили, яких почитають ці племена, є підрядними духами.

Андаманці визнають одного найвищого Бога-Полюгу, який є творцем всего світу й перших людей. Він є вічний, всемогучий,

¹⁾ Radin P., Monotheism among primitive peoples. London 1924, ст. 21 (наведене у о. Шмідта Handbuch..., ст. 195).

²⁾ W. Schmidt, Der Ursprung der Gottesidee, 1933, том IV, ст. 729: „Ich betrachte aber auch diesen Fall noch immer als Monotheismus, wenn der Hochgott dem bösen Wesen gegenüber eine überragende Macht besitzt, so dass dieses letztere nichts gegen seinen ausdrücklichen Willen vermag“.

добрий, законодавець, учитель і суддя етичного порядку. Правда, в деяких андаманських племен є ще самостійний злий дух, але він нижчий від Полюги. Через злі духи Полюга посиляє людям за кару смерть. Також нижчими від Полюги є його жінка й діти, які є витвором культури з материним правом. Ця культура так впливала на релігію, що в осередніх і північних Андаманцїв перемінила найвище божество в богиню жіночого роду¹⁾.

Інші азійські пігмейські племена Семанг з Малакки мають вже релігію дещо більше ускладнену. В них є багато богів жіночого й мужеського роду, одначе нема сумніву, що в їхній релігії є віра в одного найвищого Бога, а всі прочі є Йому підпорядковані²⁾. Карей є одним, духовим, всемогучим, вічним єством. Він законодавець та строгий суддя, що за переступлення законів посиляє недугу та смерть. Більшість високих богів в Семанг пояснюють етнологіи тим, що при зіткненні племен з собою кожне плем'я хотіло залишити свого найвищого Бога і тому не утотожнювали їх, але підпорядковували. Найвищий Бог племен Семанг, хоч дуже строгий, то одначе він дбайливий за долю людей. Він помагає людям через нижчих духів-опікунів і посередників між ним і людьми. Дається легко переблагати молитвами Геля і жертвою з кількох краплин людської крові³⁾.

Негрити на Филиппінах, головно Існер і Калінга з північного Люцон, почитають одного найвищого Бога, пана та творця. Він не має жадних товаришів, але є один, невидимий, добрий і не

¹⁾ Schmidt, Der Ursprung der Gottesidee, том III, ст. 50—145; том IV, ст. 711—844 з малими виїмками, а також в інших томах на різних місцях з критикою і літературою.

²⁾ Idem, том III, ст. 229: „Nach all den Richtig- und Klarstellungen,... kann um so weniger noch ein Zweifel aufkommen, dass die Gottheit, die bei den Semang an der Spitze ihrer Religion steht ein wirkliches und volles Höchstes Wesen ist. Er ist einer und einzig. Was es an anderen höheren Wesen wirklich hoch gibt, ist von ihm. Sein „jüngerer Bruder“ ist eine... Falschinterpretation des Höchsten Wesens eines anderen Semangstammes. Bei einem Teil dieser Stämme ist er ohne Frau; bei dem übrigen Teil ist sie erst später von der mütterrechtlichen Religion der Sakai ihm zugekommen“.

³⁾ P. Schebesta, Das Hala- oder Medizinmannwesen bei den Semang auf Malakka („Jahrbuch St. Gabriel“, 1926, ст. 255—265); Religiöse Anschauungen der Semang über die Orang hidop, die „Unsterblichen“ („Archiv für Religionswissenschaft“, XXIV, 1926, ст. 209—233) XXV, 1927, ст. 5—35); Jenseitsglaube der Semang auf Malakka (W. Schmidt, — Festschrift. Mödling bei Wien 1928, ст. 635—644); Bei den Urwaldzwerge von Malaya. Leipzig 1927; Die religiösen Anschauungen der Semang-Zwerge von Malakka („Religiöse Quellenschriften“, Heft 52. Düsseldorf 1928); W. Schmidt, Der Ursprung der Gottesidee, том III, ст. 146—278.

умирає ніколи. Байангав або Банангав, так називається найвищий Бог в Калінга — Негритів, бере чесних людей по смерті до себе. Негрити моляться до нього, співають пісні та приносять жертву. Деякі дуже змістовні молитви подає о. Шмідт в оригіналі й перекладі за довголітнім дослідником Негритів Vanoverbergh'ом¹).

Пігмейські племена західньої рівникової Африки є досить численні і мають розвинену й живу монотеїстичну релігію. Їх називають Габун-Пігмеями або Негриллями та причислюють до них такі племена: Аkoa, Оkoa, Абонго, Айонго, Бабінга, Бадзірі, Бакольо, Бамоко, Барімба, Батенга, Байака, Бенгіель, Бенквель, з якими є посвоячене плем'я Багієллі з полудневого Камеруну, і Гулебоко²).

Як релігія Багієллі з їх найвищим єством Нцамбі ще не добре висвітлена, так релігія Габун-Пігмев виявлена вже майже в цілій своїй повноті. В небі високо мешкає їх найвищий Бог Кмвум, який є творцем всего сотворіння — Манга, розумним — Б'алі, Господом всіх річей — Куа де, Господом сонця — Куа Бако, батьком — Куе, невидимим, неприступним, але живим і всюди-присутним. Коли довголітній місіонар в Африці Тріє спитав, чи Бог умирає, вожд одного негрільського племені відповів ось що: „Після ночі день, після дерева друге дерево, по хмарі друга хмара, по мені другий чоловік, але Бог є завжди, Бог не вмирає, він є паном смерті... Видиш ти білий, ти, що тут між нами сидиш, ти наш друже! Бог, то є Б'алі, той, що дає життя й тепло, Бог, то є М'ка, сильний, якого ніхто не може змогти, Бог, то є Г'аг, всемогучий“. А на питання, що Бог робить — відповідають: „Бог є, Бог був, Бог буде! Духи вгорі, люде вдоли, Бог сам для себе! Бог є батько“³). Кмвум є вічний й був передше всіх керманців пігмейських рас і перед їхніми прародичами. Давніше він більше піклувався своїм сотворінням, але й тепер

¹) P. M. Vanoverbergh, Negritos of Northern Luzon („Anthropos“, XX, 1925, ст. 148—199, 399—443). Є теж особна відбитка; Negritos of Northern Luzon again („Anthropos“, XXIV, 1929, ст. 3—76, 897—912; XXV, 1930, ст. 25 і наст.; W. Schmidt, Der Ursprung der Gottesidee, том III, ст. 280—317.

²) P. W. Seiwert, Die Bagielli, ein Pygmäenstamm des Kameruner Urwaldes („Anthropos“, XXI, 1926, ст. 137—139); P. Schebesta, Die Pygmäen Zentral-Afrikas. „Petermanns Mitteilungen“, April 1931; P. H. Trilles, Les Pygmées de la grande Sylve Ouest-Equatoriale. Paris 1932; Багато літератури у о. Шмідта, н. т., том IV, 1933.

³) W. Schmidt, Der Ursprung der Gottesidee, том IV, ст. 25 і 26 з рукопису твору Тріє.

не опускає його. Вони тому бідні й нужденні, що Кмвум покарав їх за гріх, одначе, як колись голова народу сказав Богові, що вони дуже терплять, мерзнуть і не мають що їсти, тоді Бог дав їм червоне сотворіння — *Lena*, навчив їх, як добувати його з камення, як лучити з ним (огнем) мясо, щоб було смачне, показав їм, як проганяти зимно й диких звірів і сказав: „тепер не будете боятися, не будете мерзнути й голодувати“¹⁾.

Габун-Пігмеї крім найвищого Бога-Кмвум почитають ще багато різних духів, які є всюди, у всій природі, й ділають подекуди самостійно. Почитають теж духів предків. Одначе Кмвум є перед всіми й понад всіми. До нього вони моляться. Йому приносять жертву первістків, крови, жертву переблагання, прошення й подяки. Їхня релігія жива, з гарними й багатими в зміст образивими молитвами й піснями й дещо розвиненим мітом.

Ітурі-Пігмеї осередньої рівникової Африки підпали значно під вплив африканських Муринів. Релігійна ділянка теж не захоронила цілком перед їх впливом. Одначе релігія цих Пігмеїв осталася таки собою, відмінною від релігії Негрів. Вона монотеїстична й досить висока, жива й радісна.

Баканго-Бафвагуда, одна з груп Ітурі-Пігмеїв, визнає найвищого Бога-Мунгу — „той, що на горі“. Він дуже строгий і карає, але спочатку він мешкав з людьми, а люди теж жили разом. Мунгу посилав їх на лови. Коли прийшла черга на Пігмеїв, їм пощастило. Вони сполювали, але зараз таки на місці все зіли. Як довідався про це Мунгу, загнівався і вигнав їх до лісу, в якому живуть до сьогодні. Вигнаний прародич Пігмеїв називається Мбера.

Давнє приставання з Богом зменшилося, але не перервалося. Мунгу не хотів, щоб вигнані Пігмеї голодували й дав їм овочеві дерева й вони родять їм овочі на прожиток. З цих овочів, а також із зловленої звірини Пігмеї не їдять скоріше аж принесуть Богові жертву²⁾. При смерті кожного стоїть багато духів — бакеті. Як чоловік був злий, то ці духи несуть його в огонь, якщо був добрий і чесний, то йде впрост до Мунгу.

¹⁾ Schmidt, Der U. d. G., том IV, ст. 44 і сл.

²⁾ I d e m, ст. 253: „Den positiven Beweis für die... Frequenz und schlichte Intensität des Verkehrs dieser Pygmäen mit Ihrem Hochgott erhalten wir dann in den Angaben über die umfassende fast lückenlose Art mit der sie nach erfolgreicher Jagd und Sammeltätigkeit von allen und jeden Ergebnissen derselben die Erstlingopfer ihm dabrbringen, bevor sie selbst etwas davon genießen. Sie bekennen damit freiwillig seine absolute Macht über ihr Leben, da er ihnen die Lebensmittel versagen kann, aber auch seine fürsorgliche Güte, die er ihnen durch diese Mittel, die er wachsen und gedeihen lässt, das Leben stets aufs neue wieder verlängert“.

Бамбуті-Пігмеї, з цієї самої групи, вірять у найвищого Бога-Калісія. Він кермує ловами, наводить звірину, а навіть сам несе стрілу, щоб поцілила. Бамбуті, вдячні йому, моляться до нього та приносять жертву, бо він добрий, мудрий й могутий¹⁾.

У Пігмеїв Акá найвищим Богом є Борумбі. Він є один, творець, батько й вічний.

У західній частині лісу Ітурі живуть Ефе-Пігмеї. Вони теж є одною з груп Ітурі-Пігмеїв. Так звані Nduye-Пігмеї є найчистіші расою. Вони належать до Балеze-Пігмеїв і мають монотеїстичну релігію. Найвищий Бог-Торе є творцем всего створеного й людей. Йому приносять жертву та просять о поміч в підприємствах.

Монотеїстична релігія африканських Пігмеїв пракультурного круга є простою, майже дитинною, але зате живою, багатою культом, молитвою і жертвою. Пігмеї почитають і люблять свого Бога, як батька й могутого творця, добродія²⁾.

Африканські рівникові Пігмоїди, мішанці Пігмеїв і Негрів, сьогодні майже цілком залежні від Негрів. Вони вправді мають ще свої оселі, але є слугами Негрів і прийняли від них багато, навіть подекуди канібалізм. В їх релігії багато нового, напливового елементу, але вона всетаки задержала свої питоменності, а саме свій монотеїстичний характер.

Релігія Бабінга-Пігмоїдів не ясна, але в їх віруваннях у високого духа „мумбо“ можна доглянути деякі черти давнього прадіднього найвищого єства.

Виразніша вже релігія Пігмоїдів Бацьва з рівникового бельгійського Конга. Вони, як каже Шебеста, мають без сумніву

¹⁾ Idem, ст. 258: „Die fürsorgliche Güte dieses Höchsten Wesens steht also ausser allem Zweifel. Wenn er über die Tiere des Waldes und die Pflanzenwelt verfügt, muss er auch wohl sehr mächtig sein. Wenn er sie überall begleitet und ihnen zur Seite steht und alles vorhersagt, muss auch wohl seine Wissenschaft und Weisheit sehr gross sein. Dass er Schöpfer der Welt ist, wird nicht ausdrücklich gesagt, aber man darf es wohl mutmassen aus der Tatsache, dass er der erste und oberste Eigentümer der Tiere und Pflanzen ist“.

²⁾ Idem, ст. 295—6: „Man wird es doch wohl psychologisch für ausgeschlossen halten müssen, dass nur das Verhältnis dieser Pygmäen zu ihrem Höchsten Wesen so lebendig, so intensiv, so reich und so vertraulich — intim wäre, ohne dass sie in diesem Höchsten Wesen selbst, in seinem Verhältnis zu ihnen das gleiche entdeckt hätten und glaubten: zu einem starren, menschenformen Hochgott hätte sich nie ein solches Verhältnis von Menschen entwickeln können, wie wir es bei den Ituri-Pygmäen sehen“. — P. S c h e b e s t a, Die Pygmäen Zentral-Afrikas („Petermanns Mitt.“, April, 1931); Bambuti. Leipzig 1932.

поняття найвищого Бога й розуміють його як особу¹⁾. Д'якомба мешкає високо, є невидимий і ніхто не знає, як він виглядає. Грім є його голосом. Він сотворив всі речі й помагає збирати овочі й ловити звірину на прожиток. Тому, що він має абсолютну владу над людьми й убиває їх нерідко лискавкою або другим способом, називають його „злим“, однак молитвою і жертвою можна його переблагати й він дає їм все потрібне²⁾. По смерті добрі душі йдуть до Нього. Культ предків і поширене почитання різних духів не перепиняють абсолютної і найбільшої влади й сили Д'якомба й не відсувають його на задній план. Те саме треба сказати про деякі чарівницькі практики, які Бацьва взяли від сусідніх Негрів-Нкундо. Д'якомба, хоч само ім'я взятє теж від Негрів, є самотнім найвищим Богом³⁾.

Пігмоїди-Батва знад озера Ківу в середній Африці є релігійними, а навіть побожними. Публичне почитання — культ Бога й духів, належить тільки до старших у племені й від них довідується про Бога молодь.

У східних Батва найвищим одним Богом і творцем є Імана⁴⁾, що ніколи не старіється. Тому, що від нього походять всі люди, думають ці Пігмоїди, що Імана має якесь тіло. Для нього нема нічого неможливого. Він був завжди і його не можна бачити. Він має розум. Знає всяку мудрість. Знає думки й серце чоло-

¹⁾ W. Schmidt, Der U. d. G., том IV, ст. 311 і наст.

²⁾ Idem, op. cit., ст. 317: „Die unentrinnbare Macht des Todes, die er ausübt, schreckt und verwirrt diese Menschen, dass sie ihn zeitweilen „böse“ nennen. Aber sie müssen zugeben, und sie erkennen es auch positiv an durch ihr Gebet und ihre Opfer, dass er gut ist, da er ihnen alles gibt, dessen sie bedürfen... So ist ihm zweifellos die affektive Güte im weitesten Umfange zu eigen, und sie ist eigentlich allumfassend, da das, wodurch er „Böses“ zu bringen scheint, nichts anderes ist, als die Äusserung seiner moralischen Güte“.

³⁾ Idem, ст. 335: „(Морочний й добрий) Eingott-Schöpfer, der auch die Stütze und Wacht der Sittlichkeit ist, dem ein lebendiger Kult in zahlreichen Gebeten und bewussten Erstlingsopfern dargebracht wird, selbst bei den heutigen Baćwa durch kein anderes, sei es religiöses, sei es antireligiöses Element prinzipiell erschüttert ist...“

⁴⁾ Idem, ст. 339 і 341: „Über die religiöse Gesinnung und Haltung der Kivu Pygmäen macht Schumacher... folgende Mitteilungen: „Man kann ohne Bedenken und ausnahmslos unsere Pygmäen als strenggläubig und fromm bezeichnen; niemand ist gleichgültig gegen die höhere Welt. Die Sprache hätte nur eine Bezeichnung für „Freigeisterei“, urugömo, Widerspenstigkeit, Aufruhr, wenn man den wackeren Leuten den Sin dieses unbekannten Kuriosums erkläre...“ „Das Imana-Bekenntnis ist reinstes Eingottglaube. Sie halten ihn für ein höchstes Wesen, Schöpfer und Erhalter jedweden geschaffenen Seins und Lebens“. Попівн. P. Schumacher, Gottesglaube und Weltanschauung des Zentralafrikanischen Kivu-Pygmäen (P. W. Schmidt — Festschrift Mödling b. Wien 1928, ст. 677—692).

віка, а навіть те, як зростає дитина в лоні своєї матери. Чого тільки забажає, то воно зараз станеться. Він дав етичні закони й нагороджує за добрі діла.

Нема сумніву, що ці Пігмоїди визнають одного найвищого Бога, моляться до нього та приносять жертви. Інші три високі єства: Рурема, Гіганга й Кігві, це єства нижчі від Імана й сотворені одне від другого. Імана ніхто не сотворив. Почитання душ предків „бааїму“, різних духів, а навіть частинний тотемізм і чарівництво перейняті від Негрів і не затемнюють їх досить чистого монотеїзму ¹⁾.

Західні й полуднево та північно-західні Батва-Ківу-Пігмоїди мають теж монотеїзм ²⁾.

Племена південного пракультурного круга та пракультури бумерангу мають вже дуже ускладнені релігійні вірування, однаке й там виявляється якнайяскравіше релігійний монотеїзм.

Мунган-Нгауа — „наш Отець“ — є найвищим Богом австралійського племена Курнай. Він був перед всіми духами і перед прародичами всіх людей. Прародич є його сином. Всі інші духи, що в них вірять Курнай, а також духи предків не можуть нічого зробити проти волі Мунган Нгауа. Він могучий, всезнаючий, творець і сторож етичних законів ³⁾.

Племана Кулії південно-східньої Австралії визнають за найвище єство Бунд-їль, якого називають подекуди Мамі-нгорак, Мамі-нгата — „наш Отець“. Він має вправді синів і жінок, однаке вони сотворені. Вищого єства понад нього немає. Всі духи нижчі від нього, а навіть могучий злий дух „змій Майнді“ ділає тільки на його приказ, як орудник кари. Бунд-їль є добрим єством і те, що про нього знається, є тільки добре. Він все знає і, живучи в небі, слідить всі діла людей. Його відношення до етики ясне, живе та всестороннє. Він слідить за збереженням етичних законів, нагороджує за їх сповнення, карає проступства, і то не тільки тут, але й в другому житті; душі йдуть по смерті до неба, яке є його мешканням“ ⁴⁾.

В деяких племен Курі надбережної південно-східньої Ав-

¹⁾ Idem, op. cit., ст. 356—404.

²⁾ Idem, op. cit., ст. 405—536, де є теж зіставлення і порівняння релігій пракультурних Пігмеїв і Пігмоїдів рівникової Африки.

³⁾ W. Schmidt, Der U. d. G., том I, ст. 242—245; частинно 289—302; 380—397; 777 і сл.; III том, ст. 567—649 і частинно на різних сторонах аж до ст. 700 і так само від ст. 1051—1109, там теж багато літератури.

⁴⁾ Idem, op. cit., том III, ст. 714; 650—717, де теж багато літератури; том I, ст. 213 і наст.; 288 і наст.; 359 і наст.

стралії найвищим Богом є Дарамулюн. В різних племен Курі він має різні назви, а в їх північних сусідів Вірадиурі-Каміляррой є він сином найвищого тамошнього Бога „Баяма“¹⁾.

Нові досліді Гузінде серед Огнеземелців ствердили, що тамошні найстарші племена Сельк'нам (Она), Иямана (Ияган) і Гальяквулюп (Алякалюф) мають чисту монотеїстичну релігію²⁾.

Серед Она-Сельк'нам Індіянів найвищим Богом є Темавкль³⁾. Він є духом — Кашпі, як людська душа по смерті. Не їсть, не п'є, не спить, але він сильний, творець і мешкає поза небозводом і зірками. Як прийшов опісля К'енос, перший чоловік, то Темавкль поручив йому формувати землю, а сам відсунувся від світу. Цей К'енос, хоч має велику владу, однак робить тільки те, що повелить йому Темавкль.

Ще виразніший монотеїзм є в Огнеземелців Иямана (Ияган). Їхній найвищий Бог Ватавінева — прадавній, є sef — в небі, Nitapuan — мій отець, Kalaiéxōn — добротливий старець, Abailákin — сильний, найвищий, всесильний, а в чутливому роздрозненні при смерті дорогих осіб називають його навіть „убійником в небі“ — Wölapatōx — sef. Як Копперс питав їх, хто це той Ватавінева, то відповідали, що він такий самий, як християнський Бог. Як місіонарі говорили їм про свого Бога, то вони пізнали, що він такий самий, як їх Ватавінева⁴⁾. Він є Богом з усіма прикметами найвищого Єства, добрий, могучий, дбайливий і т. д., так, що аж дивно, як міг такий примітивний нарід дати своєму Богові

¹⁾ Idem, op. cit., том III, ст. 718—1114, там література, критика й порівняння австралійських релігій; том I, ст. 150 і наст.; 275 і наст.; 416 і наст.; том V, ст. 837—854.

²⁾ P. M. Gusinde, *Meine vier Reisen durch das Feuerland* („XXI Internat. Amerikan. Kongr.“, Haag 1924); *Elemente aus der Weltanschauung der Ona und Alakaluf* („XXI Int. Am. Kongr.“, Göteborg 1924, ст. 123—147); *Die religiösen Anschauungen der Feuerländer* („Akad. Monatsblätter“, XV, 1927, ст. 12—22); Інша література Гузінде наведена в *Der Ursprung der Gottesidee*, о. Шмідта, том II, ст. XIV—XV; 882—883; P. W. Koppers, *La Religion et l'Etre Suprême chez les Yagans* („Etudes“, Paris, LIX, 1922, ст. 152—165); *Die geheime Jugendweihe der Yagan und Alakaluf auf Feuerland* („XXI Congr. Intern. des Amerikanisten“, Göteborg 1924, ст. 29—39); *Unter Feuerland-Indianern*. Stuttgart 1924; *Gottesglaube und Gebete der Yamana auf Feuerland* („Religiöse Quellenschriften“, N. 17. Düsseldorf 1926); Інша література в н. т. о. Шмідта, ст. XVI—XVII; 883—885; 921—922.

³⁾ W. Schmidt, op. cit., том II, ст. 911: „Das älteste Element ist zweifellos das Höchste Wesen, Tēmaukl, ...Es hat alle Züge eines wirklichen Höchstens Wesens: Allmacht, Allwissenheit, Güte, Hilfsbereitschaft, Ursprung und Rächer der Sittlichkeit, Ewigkeit; dass er Schöpfer ist wird nicht von allen zugegeben. Er steht in erhabener Einsamkeit da, er hat weder Weib noch Kinder“.

⁴⁾ P. W. Koppers, *Unter Feuerland-Indianern*. Stuttgart 1924, ст. 141 і сл.

стільки високих прикмет і винайти стільки імен і висловити майже цілу природу найвищого божества. Иямана мають дуже багато змістовних і гарних молитов і живі, майже дитинні, зносини зо своїм Богом, так, що в надмірі болю навіть сварять на Нього. І все це їх власне, не занесене християнізмом¹⁾.

Племена Огнеземелців Галяквулюп (Алякалюф) мають теж чистий монотеїзм. Вони вірять в одного могучого Бога Xol'aś або K'ól'aś — зоря. О. Шмідт подає таку характеристику цього Бога на основі письм довголітнього дослідника Огнеземельців о. Гузінде:

„Xol'aś є чистим особовим духом, сутево різним від людської душі по смерті. Другого ества, що було б йому подібне, нема ніде. Він був передше чим світ. Люди мають від нього своє існування. Світ ростин і звірят походить також від нього. Xol'aś був завсіди й не перестане існувати. Він назначив всім людям їхні обовязки та глядить, щоб вони їх докладно сповняли. Як хто їх не сповнить, то карає зараз або пізніше“. „Цей Xol'aś є цілком независимим і одиноким духом. Моє питання (Гузінде), чи він має жінку, подіلالо пригноблюче, неначеб в цьому питанні була профанація. Він ніколи не спить, бо ніколи не мучиться. Перебуває найчастіше там поза зорями, але постійно злуки із землею не тратить. Зорі ночі є немов його очима, якими дивиться у темряві ночі на все, що діється на землі. В день не потребує тих надзвичайних очей, бо сонце освічує. Він теж нічого не їсть“²⁾. По смерті душі ідуть до нього. Терпіння та смерть це кара за людські проступки. Одне дивне є в цій релігії, а саме, здається, що Галяквулюп не мають культу для свого Бога й не знають слівної молитви. Вони довіряють доброті та справедливості Xol'aś, і тому видаються їм молитва й культ нелюгідними й ілюзоричними, бо як хто сповняє свої обовязки, то Бог буде з ним і допоможе, а як хто грішить, то Бог однаково мусить його покарати³⁾.

¹⁾ W. Schmidt, op. cit., том II, ст. 961: „Der Yamana, klein und rundlich, ist freundlicher und herzlicher (як великий, сильний й недовірчивий Сельк'нам) und leichter zu Spiel und Scherz gestimmt. Andererseits ist es über allen Zweifel klar, dass diese lebendige, innige Religiosität nicht erst etwas langsam Gewordenes ist, sondern zum ältesten Erbstück des Yamana-Wesens gehört“. Порівн. op. cit., ст. 917—964.

²⁾ W. Schmidt, Ursprung der Gottesidee, том II, ст. 969.

³⁾ Idem, op. cit., том II, ст. 965—1033, де теж порівняна релігія Галяквулюп з іншими релігіями Огнеземелців і релігіями північно-американських Індіан.

До пракультурних племен зачисляють етнологі також Бушменів в південній Африки. Бушмени, це одне з найстарших племен, належать до південного пракультурного круга збирацько-ловецької стадії, а фізіологічно посвоячені з Негриллами рівникової Африки.

Їхня релігія дуже ускладнена й перемішана з пізнішими впливовими дегенеративними елементами. Однак так в північній, північно-східній і північно-західній, як і в південній, південно-східній і південно-західній групі Бушменів вибивається на зверх дуже ярко віра в одне найвище божество. В різних групах цей один найвищий Бог має інші назви і так, в південно-східніх Бушменів називається Каанг-Кагн, в південно-західніх — Кагген, в північно-східніх — Тгора, а в північно-західніх — Ксу, Кгу, Гуве. Всюди він є могучий, добрий дух і отець¹⁾. Молитви, жертви, культові обряди вказують на живий зв'язок Бушменів із своїм Богом²⁾.

Народи арктичного пракультурного круга, як Самоеди, Коряки, Карібу-Ескімоси й Айну, мають виразні сліди прадавнього монотеїзму³⁾. Дуже багато з релігії цих народів знаходиться в північно-американській пракультурі, а саме, в релігії осередньо-північних Каліфорнійців, деяких племен Селіш і Альгонкін, які теж вірують в одного найвищого Бога й мають дуже багато відмін монотеїстичної релігії⁴⁾.

Племена пракультурних кругів, а з ними й монотеїстична релігія, є поширена по цілому світі. Ці племена мешкають сьо-

¹⁾ I d e m, op. cit., том IV, ст. 685: „Damit steht in gutem Einklang, dass dieses Höchste Wesen in fast allen sechs Gebieten als höchster Herr aller Dinge über Leben und Tod; über alle Lebensmittel, über Wachstum aller Pflanzen und Tiere über Regen und Gewitter, die das lebensspendende Wasser bringen, anerkannt wird: so bei der Nordstämmen (Vedder, Dornan, Lebzelter), den Südstämmen (Arbousset, Orpen), den Bergdama (Vedder) und teilweise auch bei dem hottentottischen Gaunab“.

²⁾ P. Schebesta, Die religiösen Anschauungen Südafrikas („Anthropos“, XVIII-XIX, 1923—1924, ст. 114—124); S. S. Dornan, Pygmies and Bushmen of the Kalahari. London 1925; V. Lebzelter, Die religiösen Vorstellungen der Kuhn-Buschmänner, der Buschmänner der Etosha — Pflanze, des Ovambo-Landes und der Ovambo-Bantu (W. Schmidt — Festschrift. Wien 1928, ст. 407—415); Інша література про Бушменів в творі о. Шмідта Ursprung der Gottesidee, том IV, ст. 539—543; Про релігію Бушменів, Готентотів і Бергдма та про її відношення до релігії Пігмеїв і Пігмодів рівникової Африки гл. той сам том, ст. 543—787.

³⁾ W. Schmidt, U. d. G., том III, ст. 333—564.

⁴⁾ W. Schmidt, U. d. G. том II, ст., 15—872; порівняння з релігією Огнеземців, ст. 1009—1033; том V і том VI, ст. 21—209; 225—570, де є зіставлення релігії пракультурних кругів.

годні в найнедоступніших закутинах далеких островів, в непроходимих лісах, горах і найдалше висунених північних і південних окраїнах всіх позаєвропейських континентів, одначе полишили вони теж свої сліди в самому тілі континентів. Ці сліди свідчать недвозначно про їхнє колишнє тягле поширення на великих просторах, з яких впродовж віків витискали їх нові напливові племена. Жадна молодша група людей не була так широко розтягнена й не залишила по собі стільки слідів¹⁾.

Сьогодні, в науковому світі, є майже безсумнівне те, що всі найпримітивніші племена пракультурних кругів мають високу монотеїстичну релігію. Психолог релігій Leuba писав ще 1912 р., що ідею творця світу, з якої недалеко дорога до ідеї всемогучого Бога, можуть витворити собі люди з недуже високо розвиненим розумом, бо вже в пяти або шости-літньої дитини зроджується саометно думка, що світ мусів хтось зробити²⁾. „Це вже давний погляд, що й найнижчі дикуни вірять в найвище єство, хоч як неясно його розуміють і слабо почитають. Хоч цей погляд був часово дещо здискредитований.., то новіші етнологічні досліді приносять досить матеріалу, щоб оправдати зворот до цього погляду... Більшість етнологів приймає сьогодні, що віра в одного найвищого Бога є загальною“³⁾.

Пігмейські племена, каже Естеррайх, стоять дуже високо під релігійним і етичним оглядом в порівнанні з їх первісним станом культури. „Але несподіванкою є те, що вони здається стоять майже на монотеїстичному становищі... Ствердження відносно високого релігійного стану в так культурно-нижких

¹⁾ W. Schmidt, Handbuch der vergleichenden Religionsgeschichte. Ursprung und Werden der Religion, ст. 253: „Man kann also sagen, dass kein späterer Kulturkreis sich einer derartig erdumspannenden Verbreitung rühmen kann. Wenn nun aber deutlich ist, dass überall, wo in diesem ganzen ungeheuren Gebiet noch Trümmer der Urkulturvölker auftauchen, sie auch den Glauben an ein Höchstes Wesen aufweisen, dann ist es klar, dass dieser Glaube ein Wesensbestandteil dieser ältesten Menschheitskultur ist, der bereits in jenen altersgrauen Zeiten stark und tief zu ihr gehörte, als die einzelnen Gruppen sich noch nicht voneinander getrennt hatten“.

²⁾ Leuba зовсім правильно говорить про початок ідеї Бога, а саме, що магія і релігія походять з особливих джерел, одне з другого не розвивається, і що магія не причинюється впрост до розвою релігії. Одначе, як говорить, що перед релігією були прості магічні форми, то це тільки здогад або пуста фраза, яка противорічить тому, що вже в малої дитини родиться саометно питання „хто зробив світ“, і що „ідею могутого творця може виробити собі не дуже розвинений розум“.

³⁾ James H. Leuba, A Psychological Study of Religion. Its Origin, Function and Future. New-York 1912, ст. 100 і наст.

народів це для всіх дослідників еволюціоністів велика несподіванка... Заміти про зовнішній вплив тратять на силі, бо як ми знаємо, монотеїстичні черти є теж в багатьох інших народів, в яких християнський вплив в кожному разі виключений¹⁾. „Ці дослідники, що з почуттям відповідальности займалися найвищим божеством, всі згодні сьогодні в тому, що найвищий Бог не є кінцевою цеглою думки в будові святині богам, але він може бути ранішим релігійним свідоцтвом... І відійсності є випадки, де ми не маємо інших вісток, як тільки ті, що існує один Бог“²⁾.

Сьогодні етнологічна наука дійшла вже до того ступня, що еволюціоністичні теорії, як манізм Спенсера, анімізм Тейлора, магїзм Фрезера, Марета, різні чарівницькі теорії, колективістичну теорію Діркема, Леві-Бріля, пан-єгиптянізм Еліота-Сміта, Перрея, пан-вавилонізм і інші трактується, як недотягнення в науці. Монотеїстична релігія є в найстарших і в найпримітивніших народів і то не в якомусь одному місці, але по цілому світі. „Його (монотеїзму) існування між деякими расами, які є найпримітивнішими, як ось уроженці Австралії, Негрити, а навіть Бушмени й Андаманці, це щось більше, як несподіванка. На нього можна глядіти, як на поступивший монотеїзм, або, як на щось до нього цілком зближене, що розвинулося в різних частинах світу в ранньому часі з зародкового монотеїзму, який зрізничковувався“³⁾.

Етнологи й дослідники релігії не сказали ще вирішно відкіль взялася така висока релігія в найпримітивніших племен збирацько-ловецької пракультури. Одначе в цьому питанні вже кинено дуже багато світла.

Негативне питання про початок релігії у цих племен вже роз'яснене. На основі призираного й прослідженого етнологічного матеріалу етнологи твердять виразно, що релігія в цих племен не розвинулася з праглупоти, нерозуму, неясного змислового чи якогобудь іншого нелогічного думання. Не розви-

¹⁾ K. Österreich, Einführung in die Religionspsychologie. Berlin 1917, ст. 106 і наст.; Das Weltbild der Gegenwart. Berlin 1920, ст. 93 і наст.

²⁾ K. Th. Preuss, Die Höchste Gottheit bei den Kulturarmen Völkern („Psychologische Forschung“. Berlin 1922, II, ст. 164); Die oberste Gottheit bei den Naturvölkern („Zeitschr. f. Ethnol.“, LIV, 1922, ст. 123—129).

³⁾ John R. Swanton, Three Factors in Primitive Religion („American Anthropologist“, N. S. XXVI, 1924, ст. 263); Порівн. I d e m, Some Anthropological Misconceptions („Am. Anthropol.“. N. S. XIX, 1917, ст. 459—470); K. Th. Preuss, Glauben und Mystik im Schatten des Höchsten Wesens. Leipzig 1926; Fr. Heiler, Das Gebet. München, I вид. 1918, IV вид. 1922; R. H. Lowie, Primitive Religion. New-York 1924; S. Radin, Primitive Man as Philosopher. New-York and London 1927.

нулася теж з фетишизму, анімізму, манізму, магізму, мітизму, тощо, бо всі ці племена думають розумно й логічно, є зо всіх найменше розвинені культурно, в змислі ускладнення здобутків, і в них нема цілком фетишизму, анімізму, тощо, або тільки слабкі їх позначки, і то подекуди нанесені з вищих культур.

Позитивно не можна ще відповісти на це питання з науковою точністю і певністю. З дотеперішніх етнольогічних дослідів виходить ясно, що всі племена пракультурних кругів думають логічно. „Негрити, Семанг і Пігмеї осередньої Африки, з цього, що дотепер знається, перебрали мову своїх сусідів. Прочі Пігмеї мають ще й тепер свою мову, якої вживають до висловлення загальних понять, судів і висновків. Що їх думання логічне й шукає причин, то на це вказують теж їхні знаряди, хоч вправді прості, але доцільні. Вони є правдоподібно винахідниками першої людської зброї на віддаль, луку та стріли. Австралійці вживають бумерангу, який як підносить Грібнер, зраджує високий ступінь технічної справності й життєвості духа“... „Є дослідники, що ставлять Пігмеїв вище від культурніших народів під оглядом життєвості й бистроти духа“¹⁾. Логічне думання, що питає за причиною, це один з позитивних чинників монотеїстичної релігії в найпримітивніших племен.

Дослідники релігії починають сьогодні говорити чимраз сміливіше про те, що монотеїзм примітивних має свій початок в одному джерелі — в прамотеїзмі або зародковому монотеїзмі, і почався ще тоді, коли всі ці племена були разом правдоподібно в Азії. Є теж добре обоснована надія, що в тому часі, коли етнольогічний матеріал буде краще оброблений, можна буде науково говорити про вплив чи сліди первісного об'явлення в релігії примітивних.

Дотепер є певне те, що найпримітивніші племена вірять в одного, особового, вічного, наймудрішого, доброго, духового, всемогучого творця, Бога. В релігіях різних племен вибиваються наверх незавсіди всі прикмети найвищого єства. В одних Бог є абсолютним творцем, володарем і керманичем всего сотвореного, чистим всезнаючим духом. В других є духом, але має якесь тіло — прастарий з бородою, що каже впорядковувати сотворений світ другому високому єству. Одначе, коли взяти під увагу

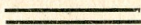
¹⁾ W. Schmidt, Die Uroffenbarung als Anfang der Offenbarungen Gottes („Religion Christentum Kirche“. Herausgegeben von Esser und Mausbach, V Aufl. 1923, том I, ст. (69—70) 609—700).

всі племена, то в їхніх релігіях знаходяться всі прикмети найвищого особового абсолютного Бога.

Релігія деяких племен є жива, багата в культові жертви і молитви. Подекуди відношення до Бога є тісне, тривале, майже дитинно-ніжне. Бога називають Отець, мій Отець, наш Отець. Те відношення в їхніх віруваннях було колись ще живіше. Спочатку Бог був близько людей, жив з ними, учив їх. Він сотворив весь світ, перших прародичів, а також рослини та звірята, які віддав людям до вжитку. Він дав теж етичні закони. Коли чоловік переступив божий закон, то найвищий Бог відійшов на небо, покарав людей, одначе, хоча й далше карає за переступлення законів, то всетаки не загну́вався і не опустив людей цілком, але помагає й опікується ними, якщо до нього моляться та приносять жертву¹⁾.

З цього короткого зіставлення видно, хоча може й не цілком наглядно, що багато таких самих правд, які є в первісному Божому праоб'явленні, знаходяться сьогодні фрагментарно й розкинуто в релігіях найпримітивніших племен пракультурної стадії.

(Продовження слідує).

¹⁾ W. Schmidt, Handbuch der vergleichenden Religionsgeschichte, XVI Kap., ст. 254 і сл.

Церковні братства Галицької Гр. кат. Провінції у XVIII ст.

(*Dr. Volodymyr Vigol — De Confraternitatibus Ecclesiae graeco-catholicae, quae in Galiciae terris XVIII. saeculi decursu exstiterint*).

2 § Другий період.

(від 1772 р. до 1782 р., зглядно до кінця XVIII ст.).

Цей другий період починається заняттям Галичини австрійськими військами. Сам собою недовгий, триває усього кількадесять літ.

На тодішньому австрійському, цісарському престолі пересуваються ось такі імператори: Марія Тереса, Йосиф II, Леопольд II, Франц II¹⁾. З часів Марії Тереси відомо нам лише те, що австрійське правительство розвідувалося точніше про організацію братств. В 1774 р. вплинуло до львівської Ставропігії від ц. к. окружної управи города Львова письмо із запитом, що це за т. зв. „Ставропігія“, які вона має права, привилеї, доходи, завдання, тощо. На цей запит висилає братство письменну відповідь²⁾. Такі запити із сторони правительства не будуть нам виглядати дивними, якщо зважимо, що для Австрії відносини в новозайнятій Галичині були якийсь час чужими. Правительство хотіло зорієнтуватися у невідомому собі досіль середовищі. Щойно по зібранні відповідних матеріялів з життя мешканців цих земель, приступив наслідник М. Тереси, Йосиф II, до цілого ряду реформ, що були точно определені т. зв. цісарськими декретами, патентами, рішеннями надвornoї канцелярії, тощо.

¹⁾ Марія Тереса: 1740—1780; Йосиф II: 1780—1790; Леопольд: 1790—1792; Франц II: 1792—1835.

²⁾ Петрушевичь, Сводная Літопись, II, 56 ст. (1774 р.).

Йосиф II, відомий взагалі зо своїх крайніх реформ у релігійній ділянці, не залишив і галицьких братств у спокою. Він зайняв до них вороже становище. Тому 1782 р. появилсь царський патент, яким „*omnes piae confraternitates abolitae*“ ¹⁾, зн усі братства зносьться.

Не зробила доля цим разом виїмку й для Ставропигії. Одначе вона, як найповажніша й найбільш впливова, одержала особний документ, що був лише дальшим льогічним висновком попереднього, з тою ріжницею, що тут конкретно означувалося, що львівське братство має бути також звинене. Щойно на усильні заходи братчиків ще того самого року новим декретом надвornoї канцелярії дозволено братству дальше існування ²⁾.

Одначе життя братства улягло деяким змінам. Змінено вже саму назву. Слово „братство“ усунено, а заступлено його другим „Ставропигійський Інститут“. Члени Інституту перестали зватися братчиками, а дістали титул „опікунів ставропигійської церкви й школи“.

Відповідно до цього титулу обмежено й діяльність братства до школи й церкви:

1) Відносно школи наука мала провадитися в церковно-словянській мові. В головній мірі мали знаходити тут образования зубожілі діти нашого духовенства. Школу підчинено інспектурі австрійських нормальних шкіл.

2) Щодо церкви задержав Інститут на дальше право презенту й патронату. Одначе з цим привилеєм брав на себе обовязок давати священикам при своїй церкві утримання, удержувати в доброму стані як церкву, так і парохіяльний дім. Усі страти, що повстали із злої господарки, мало Товариство покрити власним коштом.

Врешті Інститут у цілій своїй діяльності підпав під контролю місцевої влади. На його чолі мав стояти від тепер заможний міщанин, добре відомий у намісництві.

Заряд майна колишнього братства полишивсь у загальному в руках Інституту, одначе з обовязком здавати кожного року перед покликаними чинниками австрійської влади звіт з грошевих оборотів. Для проглядности, чи господарка Інституту є корисна, виготовлено виказ усіх дібр дотеперішнього братства і зложено його у 2 примірниках у намісництві.

¹⁾ Т. с., II, 147 ст., 1781 р.

²⁾ Т. с., II, 256—57; 272—274; 346 ст.

Крім цього вилучено згід з заряду Інституту шпиталь при церкві св. Онуфрія враз з усіма належними йому доходами й прилучено його до загального міського приюту для убогих, т. зв. „Armenversorgung“.

За Франца II відновив Інститут свій стародавній звичай, практикований стало за пановання Польщі, прохати кожного нового володаря потвердження своїх привилеїв. У відповідь на це заявив цісар, що права признані раз одним з австрійських монархів лишаються раз на завжди при своїй силі, доки нема якогось нового противного їм декрету. Тому уважає злишніми такі заходи. Інакше річ мається, якщо йде про привилеї, необняті декретом Йосифа II, це є заряду церкви св. Онуфрія, ведення друкарні та розпродажі книжок. Ці права, досі ніким не-потверджені, признає він за братством¹⁾.

Коли так поступав австрійський уряд зо Ставропигією, що мала вплив і значіння і мусіла остаточно в своєму устроєві піддатися деяким змінам, не дивниця, що у відношенні до інших братств примінено остріші норми. Правда, декрети Йосифа II стратили по його смерті значно на своїй силі, врешті не все вони були в практиці переведі з цілою їхньою рішучістю й строгістю. Та все ж чимало братств у той час розвявано, а ті, що полишилися при існуванні, були сильно в своїх правах та самоуправі обмежені²⁾. Так напр. з львівських братств перестали існувати: Благовіщенське та Богоявленське. В кілька літ по їхньому закриттю розібрано на приказ правительства деревляні церкви, при яких вони існували. Ось це дальші наслідки закриття братств. З ними не стало людей, які піклувалися б Божими храмами. Тому прийшлося розбирати церкви, що стояли тепер у занедбанні, й не могли дати відповіднього удержання для священика.

Патронат із правом презенту священиків, що колись його в чимало випадках мали братства, переходить у приватних добрах на шляхту, дідичів, а по старостинських городах на місцеві магістрати, а лиш у малих ще виїмках полишається при деяких братствах, як: львівське ставропигійське, рогатинське.

Управа церковними маєтками, чим рівнож занималися густо-часто братства, підпадає у великій мірі під заряд державних властей.

¹⁾ Т. с., II, 345 ст.

²⁾ Шараневичъ, Черти ізъ історії церковних бенефіцій. Львів 1902, ст. 348—359 і 391.

Братські школи з браку їхніх покровителів теж упадають, а на їхнє місце приходять по містах і містечках німецькі нормальні школи, основувані австрійським правительством, по селах знову дяківські, ведені місцевими дяками на поручення єпископів.

Мало де полишаються при братствах приюти для убогих. Інші получено враз із латинськими під один заряд та таким робом створено загально-міські приюти для убогих. Вже вище була згадка про такий приют у Львові, що існував під назвою приюту св. Лазаря. Мало де зуміли наші заховати добра таких харитативних інституцій у своїх руках. До виїмків належить зачислити Тернопіль, де з колишнього захисту для старців залишилося в наших руках доволі поважне майно.

Збираючи ще раз цілий період побуту галицьких братств під Австрією у XVIII ст., мусимо сказати, що хоча австрійське правительство ставилося до нашої Церкви прихильно й дивнуло її з пониження, яке вона нераз відчувала під Польщею, і зрівняло їй у гідності з латинською Церквою, то одначе поставилось до братств спершу неприхильно й спричинило своїми патентами їхній упадок.

З кінцем XVIII ст. траплять братства своє первісне панівне значіння як у релігійному, так і громадянському житті Галичини. Одинокі Ставропігія силою давнього свого впливу й значіння якийсь час верховодила ще в житті нашого народу. Австрійське правительство, хоча було спершу поставилось до неї неприхильно, змінило з часом про неї свою думку. Відомо нам навіть, що хотіло опісля наділити її патронатом до третьої з черги церкви у Львові св. Петра й Павла. Одначе Інститут зрезигнував із цього права й гідности, лякаючись зв'язаних з ним тягарів¹⁾.

Період побуту галицьких братств під Австрією кінчиться властиво у 1782 р., бо в ньому появилася декрет про знесення братств. Одначе тому, що його вповні не зреалізовано, не можна поминути й інших подій, зв'язаних з братствами, вже по появі того ж декрету.

¹⁾ Петрушевичъ, Сводная Літопись, II, 346 ст.

III ЧАСТИНА.

Устрій і організація братств.

1 §. Основування братств.

Вже в попередніх століттях існувало в Галичині дуже велике число братств. У самому Львові враз з передмістями було їх 13¹⁾. Помимо цього завважуємо й у XVIII ст. приріст нових братств. Доказом цього єпископські грамоти при надаванні статутів. Маємо аких кільканацять в оригіналі²⁾. Коли ж ще до цього перекарткуємо „Сводну Літопись“, побачимо, що в ній згадка про заісновання нових братств у порівнанні з іншим матеріалом є доволі часта³⁾. Щойно по 1782 р., це є по декреті Йосифа II, зникають такі згадки.

Спосіб, у який основувано братства, стане нам ясний, якщо зважимо цю основну засаду поступовання у Христовій Церкві, що не може при церкві правно існувати якебудь братство, чи то релігійне товариство, якого не оснувала б, а бодай не одобрила б церковна влада. Право основування братств належить до єпископа. Тому при основуванні братства треба було вперід подбати про єпископську грамоту. Лише Ставропигії були патріяршого надання, підлягали впрост патріярхам та були вийняті зпід влади місцевого єпископа. У XVIII ст. поширюються у нас братства на взір інших вже існуючих по сусідніх селах чи містечках. Так напр. були надані статuti в Тисьмениці по взорам сусідніх містечок⁴⁾. Як сказано вже передше, статuti своїм змістом зближаються у загальному до правильника львівського ставропигійського братства.

Братський рух і організація поширювалися у нас дуже скоро. Прямо парохіяни якоїсь церкви, де ще не було братства, сподобавши собі цей спосіб організації, маючи його зразок десь у своєму сусідстві, зверталися до єпископа через свого священника, а то й самі впрост, з проханням оснувати їм подібне

¹⁾ F 123: В „Decretum Reformationis Leopoliensis“, р. 6, є згадка про 11 братств, т. зв. підгородських, до цього приходить ще Ставропигія і св.-Онуфріївське братство.

²⁾ F 75, F 126, F 91, F 170, F 94, F 348 і т. д.; гл. рукописі в Укр. Нац. Львівському Музеї.

³⁾ Петрушевичъ, Дополненія къ Сводной Гал.-Русск. Літописи. Львів 1897, том I, 34 стор. (1704 р.), 74 (1715 р.), 98 (1724 р.), 171 стор. і т. д.

⁴⁾ Петрушевичъ, Сводная Гал.-Русск. Літопись, т. I, 113—115 стор.

товариство¹⁾. Новоосноване братство носило звичайно назву святого храмового церкви, при якій існувало.

Не бракне случаїв, що братчики, по потвердженні свого правильного церковною владою, прохали ще одобрення того ж світською владою²⁾. Це мало опісля ту добру сторону, що братчики не стрічалися опісля у своїй діяльності з ніякими труднощами, а навпаки находили в потребі ще й попертя.

2 §. Членство.

Хто та на яких умовинах міг бути членом братства, подають нам передусім статuti. З огляду на клясовий стан не заборонювано нікому вступу до братства. Одначе загал братчиків ставив нераз нововступаючому перепони чи, кажім, умовини. Розуміється, робили це лише тоді, коли уважали за відповідне примінити середники осторожности. В засаді могли братчики й спротивитися прийняттю когось у члени, якщо така особа була б їм небажана.

Так читаємо в ставропигійській хроніці, що при вступі у братство львівського генерального вікарія, о. Левінського, поставили братчики до нього домагання, щоби вперід заприсяг, що не буде нічого робити на шкоду братства³⁾. В цей спосіб хотіла Ставропигія забезпечитися перед впливами світського духовенства, які могли значно зрости з прийняттям такого члена.

Члени братств по містах виводилися здебільша з міщан, по селах із селян. Вирізнити належить львівську Ставропигію, що втішалася дуже великими симпатіями широких кругів нашого громадянства. Тому її членами були часто високі державні урядники, шляхтичі, дідичі, взагалі заможні й впливові люди з кругів інтелігенції, одначе підчеркнути треба, що на більшість братства складалося заможне міщанство. Але й по селах лучалися випадки, коли дідичі обнимали провід над братствами, як їхні правні члени. Ось у братстві при Щеплотським монастирі стоїть на його чолі, як сеніор, дідич з Грушова⁴⁾. Історик Петрушевич зазначає, що цей дідич ще не перейшов на латинський обряд, що в той час вважалося рідким случаем. Там знову, де поміщики були латинського обряду, тяжко прийняти, щоби вони аж так далеко цікавилися братствами.

¹⁾ Гл. єпископські грамоти, долучені до статутів, пр. F 94.

²⁾ Петрушевичъ, Сводная Гал.-Русск. Літопись, т. I, 113—115 стор.

³⁾ F 168: 1750—51 роки.

⁴⁾ Дополненія къ Сводной Гал.-Русск. Літописи, т. II, 31 стор., 1774 р.

Знатніших зпоміж себе впливом і освітою вибирали братчики на своїх сеніорів. Тому про чимало з них хроніст Зубрицький висловлюється корисно. Із захованої переписки слідне їхнє ознайомлення з польською й латинською мовою, як також вправа у веденні справ у нунціатурі, королівському дворі й судах.

Про приналежність духовенства до братств майже нема згадок. Це й зрозуміле, бо парохі звичайно іменем свого уряду мали нагляд над братствами, тому не потребували вписуватися до них. Виймок становить, як усе, Ставропигія. Вона має часом поміж своїми членами духовних. Але й так при згадці такого факту хроніст подає завагу, що це було щось дуже рідкого¹⁾.

Щодо жінок, то зо списків членів можемо ствердити, що вони жіночих імен майже зовсім не знають, і дійсно, це рідко луцалося. В історії Ставропигії є кілька таких випадків, але й то радше задля визначнішого датку на цілі братства²⁾. З другої сторони, коли ж маємо статuti, в яких єпископи благословлять на впис до братств людей одного й другого полу³⁾, то цим дається виправдати деякі сліди чисто жіночих братств, що розвиваються в якійсь залежності від мужеських. Про це маємо згадку в куликівському старшому братстві, де говориться про т. зв. „białogłowskie bractwo“, що має свою власну касу, але не має осібних від мужеського книг⁴⁾.

Число членів дається усталити на основі т. зв. катальогів. Вагалося воно по братствах від 15—70. Так напр. у куликівському старшому братстві мусимо на основі списків довжників за т. зв. „воскове“ прийняти як пересічне число понад 50, в Жовкві вагалося воно від 15—20, на Знесінні у Львові було у одному часі 22, в Запитові 39 і т. д.⁵⁾. Річний приріст у членах виносив, залежно від симпатій, якими братство втішалося, від 1—5 людей.

Хто бажав вступити до братства, мусів спершу запізнатися з ціллю і завданнями товариства. Це міг зробити в двоякий спосіб, або сам прочитати статuti, або, коли був неписьменний, попрохати другого, щоби йому їх прочитав. Тут ходило о це,

¹⁾ F 169: 1750—51: „Pierwsze to było wydarzenie w bractwie, że osoba duchowna do grona społeczeństwa przyjęta została“.

²⁾ Сводная Гал.-Русск. Літопись, т. I, 57 ст.

³⁾ F 94: єпископська грамота, долучена до статутів.

⁴⁾ F 142: 1761 р.

⁵⁾ F 142: списки довжників; F 126: Катальоги членів від 1695—1743 pp; F 146 = Q 52, 1762 р.; F 170; 1754 р.

щоби опісля хтось не вимовлявся, що чогось не знав, як рівнож, щоби не був лише паперовим членом, що навіть не знає своїх обов'язків. Статути підчеркують з натиском, щоби нововступаючими руководив у їхньому рішенні чесний і глибший мотив, це є свого совершенства, а не лише матеріяльні цілі. Свою остаточну волю мав аспірант заявити священикові. Після того відбути в назначений до прийняття день св. сповідь з цього свого життя та приступити до св. Причастя. По скінченні Служби Божої наступав обряд прийняття. Кандидат складав присягу на Євангеліє, що буде братству вірно служити. По прийняттю Унії відбирано теж від нововступаючих ісповідь віри. Тоді щойно проголошував священик його дійсним членом братства. На знак нового зв'язку любови, що мав заходити поміж усіма братчиками, подавав новий член руку всім присутнім братам. При цій нагоді складав він вписове, а його ім'я вписували в братський реєстр. На сходах займав він, як наймолодший брат, останнє місце, бо братчики засідали по гідностям¹⁾.

Впис давав членові доступ до всіх братських прав і привилеїв:

1) До помяника, де вписував кожний братчик членів родини, як померших, так і живучих, з ціллю поминання їх поіменно на Богослуженнях, заплачених спільно братством.

2) До допомоги. Коли член попав у біду, то у першій мірі він одержував піддержку, а щойно опісля всі інші посторонні особи. Через чоловіків користала з матеріяльної допомоги ціла родина. Ясніше, по смерті члена-батька родини — могли дістати допомогу його жінка й діти. За цим промовляли би вкази розходів, де жіночі імена приходять часто, а з другої сторони про них нема жадної згадки у каталогах.

3) До статочного й торжественного похорону. При ударі всіх дзвонів супроводжали братчики помершого на цвинтар громадно, з процесією і горіючими в руках свічами. Дбали про Службу Божу за усопшого, роздавали милостиню убогим, щоби помолилися за душу покійного. Хто ж з посторонніх осіб бажав собі такого похорону, мусів заплатити братству за труд і світло!

Та членство крім вичислених користей несло за собою й обов'язки:

¹⁾ F 170 арт.: 1, 3; F 348: арт. 2; F 94: арт. 1; F 126: арт. 3, л. 12. Сводная Гал.-Русск. Літопись, т. 1, 86; F 19264: арт. 1.

1. Давати добрий примір другим, це є, не допускатися ніяких різких промахів, та понадто очищувати частіше свою душу св. Тайною покаяння.

2) Брати точно участь у братських сходинах і релігійних практиках. Неоправдана неприязність потягала за собою кару. Зі сходами тісно лучився обов'язок заховувати тайну щодо внутрішніх братських справ.

3) Брат мав у всіх своїх непорозуміннях з другими братьями звертатися виключно до братського суду й повинуватися його остаточному рішенню¹⁾.

(Продовження слідує).

¹⁾ Про права й обов'язки члена: F 348: арт. 15, 16, 18, 12. F 94: арт. 8, 4, 17, 19, 21.

Вибрані питання (А п а л е с т а)

Помяник духовенства Скільського Деканату.

У скільському деканаті переховується цінна під кожнім оглядом книжка п. з.: „Помяникъ деканату Скольскаго, обр. гр. ка.“

В дні 18 травня 1847 р. на деканальному зборі в Головецьку рішили кондеканальні священики, за згодою тодішнього декана о. Михайла Фортуні, зладити помяник померших священиків скільського деканату, у якому маєтсья вписувати кожного із священиків, який будьколи помер би в одній з парохій того ж деканату. Список усіх померших слід відчитувати на поминальних Богослуженнях у час деканальних зборів. Перевести це рішення у діло поручено о. Миколі Коцовському, тодішньому парохіві с. Жупаня. О. Коцовський вивязався вповні удатно з порученого йому діла, працюючи впродовж 15 місяців над помяником, про що сам пише на 320 стр. так:

„Перенесль ся дня 17-о мая 1849 до Отиневичъ въ Намѣсництво Ходоровске, округа Бережанскаго, где и Помяникъ сей, розпочавше его писати въ Жупаню, мѣсяця Іануарія 1849, ту докончилъ дня 9-о апрілія 1850. Же сіє дѣло много труда коштowało, знающій ся на томъ, оцѣнятъ и сли достоинъ дѣлатель мзди своея, то упрашаю Ч. Ч. душпастирей Деканату скольскаго въ часѣ колись и мое имено ту межи помершими записати.

Іерей Ніколай Коцовскій, парохъ зъ Отиневичъ“.

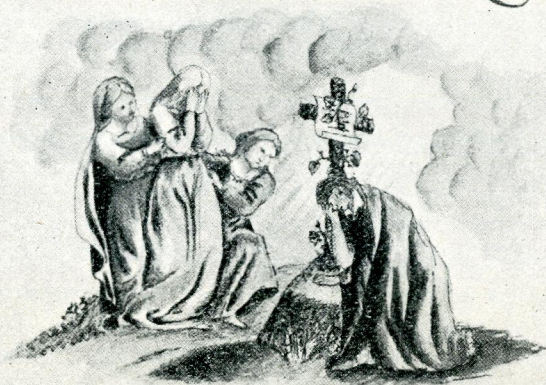
Духовенство скільського деканату дійсно оцінило труд о. Коцовського й вписало його в помяник, у місці відведеному парохії Жупань, а при кінці помяника вписало ось такий обширніший його життєпис (передаємо українською літературною мовою):

„Микола Коцовський уродився 1816 р., одружився з Олявією з Дрелерів Шарфенштейн-Кніш, парох в Жупані, від року 1849 парох в Отиневичах з прилученим Городищем Королівським і Цетнарським. В 1858 році іменований містодеканом Ходорівського Деканату, а в 1863 р. завідателем того ж Деканату і надзирателем шкіл. В 1884 р. іменований тит. Радником Митрополичої Консисторії з крилошанськими відзначеннями. Був членом Інституту „Народний Домъ“ і членом Повітової Ради в Бібрці. Умер, як вдовець, 16 листопада 1888 р. в Отиневичах. Полишив двох синів: Кипріяна, уродженого в Жупані 1844 р.,

ПОМЯНИКЪ

ДЕКАНАТЪ СКОЛЬСКАГО

ОБР. ГР. КА.

ФОТ. Е. КРАСНСКИЙ-СКОДЕ 1936

іменованого в 1897 р. радником краєвого суду при ц. к. Окружному Суді в Стриї, і Володимира, доктора філософії, іменованого професором при учительськiм семінарі у Львові.

Покійний залишив цінну бібліотеку, де находилися старинні друки з XVI ст. Умираючи, передав її своєму синуві Кипріянові в Стриї, а цей знову перед своєю смертю записав її „Народньому Домові“ у Львові“.

З черги переходимо до опису самого помяника. Є це груба книга, формату великої чвірки, із 163 картками пергаминового паперу, з окладками з грубого „папендеклю“, обтягнутими чорним шовком.

На першій титуловій карті поміщено напис:

П о м я н и к ъ
деканату скольскаго
обр. гр. ка.

Кругом цього напису іде орнаментика, а під сподом образ, що представляє чотири жінки, що ридають над гробом з хрестом. Все це виконане тушем і уявляє собою непересічну артистичну вартість (знімка ч. 1).

На горі другої з черги картки (знімка ч. 2) розмальовано смерть з крилами, з косою в руці, а дальше серед орнаментики напис:

Священнимъ Іереям
въ деканатѣ скольскомъ
почившимъ
(хрест з розгорнутою книжкою)
вѣчная память.

Третя з ряду картка це „Предисловіє“, у якому автор подає свої розважання відносно земського, а дальше позагробового, життя. З черги автор подає докладну історію повстання помяника, його розклад, значить, список 30 парохій, що в той час входили в склад скільського деканату.

Тодішній скільський деканат складався з нинішніх: скільського й тухлянського, а крім цього у його склад входили ще парохії: Сенечіл, з нинішнього долиньського деканату, і Синевідсько Нижнє, з нинішнього любинецького деканату.

В помянику кожна парохія має відведених для себе кілька карток, на яких автор вписав імена всіх померших парохів, від коли лише міг про них зібрати якібудь історичні відомості. Дальші списки померших провадить уже кожночасний декан, причому додано вже нові, чисті картки на майбутнє.

З черги перейдемо всі парохії, списані в помянику майже в поазбучному порядку, і усопших їхніх душпастирів. Цей перегляд є цінним з того огляду, що в деякій мірі відзеркалює ті історичні часи, в яких душпастирювали місцеві уродженці, яких

польські дідиці випроваджували в духовний стан, як лише хто вивчився читати церковне письмо. Були це знані з історії священики „antiquae educationis“. От-тих душпастирів місцеві дідиці наділювали церковними добрими парохії, а ті, як односільчани, маючи на місці своїх кривняків, багато з того добра роздавали своїм своякам. Нащадки тих священиків єще й досіль живуть по деяких парохіях, про що свідчать назвища.

На картках помяника з лівої сторони виписано великими, рукою друкованими, черенками імена священиків. Серединою картки іде прямовісна чертка згори вділ, а по правій стороні цієї чертки у відповідному місці виписано назвища душпастирів, з короткими нотками про дату уродження, а головню про дату смерти та дещо з життєпису.

Волосянка:

Помяни Господи души священнихъ іереевъ (так при кожній парохії):

1. Григорія Ружиловича, помершого 6-о Септембрия 1822 въ 43 роцѣ житя свого.
2. Іоанна Раковскаго, пароха Волосянки, рожд. 1802, померш. дня 1-о Априлія 1849 въ 47 роцѣ житя свого.
3. Петра Ружиловича, жиющаго ще р. 1802, помершого 1-о мая 1812 въ 70 годѣ житя свого¹⁾.
4. Іоанна Реваковича, пом. въ Волосянцѣ, родженого 8 жовтня 1814 р., а помершого 3 лютого 1904.

Головецько з Риковом і Грабівцем:

1. Теодора Сурановича, пароха зъ Головецька, одѣ 7-о Декембр. 1797 помершого; сей бувъ парохомъ одѣ року 1785 ажъ до смерти; живѣ 75 лѣтъ.
2. Петра Сурановича, заступника пароха въ Головецьку одѣ року 1797 до 1804. Сей живѣ 67 лѣтъ, померѣ 17-о марта 1804.
3. Міхаїла Сервету, заступника пароха въ Головецьку одѣ р. 1804 до 1805.
4. Теодора Яримовича, пароха въ Рыковѣ, одѣ р. 1805 до р. 1822, 4-о април., коли 44 лѣтъ маючи на глуханю померѣ.
5. Іоанна Сурановича въ Рыковѣ²⁾ одѣ р. 1758 до р. 1789, 29-о Ноембр. коли переживши 53 лѣтъ померѣ.
6. Корнелія Сурановича³⁾, пароха въ Головецьку одѣ р. 1836 до 11-о окт. 1841, коли на воднюю пухлину, переживши 33 лѣтъ вѣка померѣ.
7. Савина Устияновича, сынъ бл. п. Николая Устияновича, пароха Славска, русского поета, родж. 1842, померѣ въ Фіюмѣ въ апр. 20. 1907, где и похованый парохомъ Головецька.

Гребенів:

Не умер тут жаден парох.

¹⁾ Родина Ружиловичів єще досіль живе в Волосянці.

²⁾ З цього виходило би, що в Рикові була колись осібна парохія.

³⁾ У Головецьку й Рикові досіль єще живуть Сурановичі.

Жупане з Вижловом і Климцем:

1. Василія Пресвятера въ Жупаню, жіющого ще року 1750, якъ свѣдчить написъ в деревѣ надъ хоромъ въ церквѣ виризаний. О семъ Іерею є тутъ меже людомъ повість, що жегнаючи ся зъ тимъ свѣтомъ, читавъ въ твердой вѣрѣ пожегнаніе Христово съ оучениками, то є 1-ое страстное Євангеліе и при томъ закончилъ житіе.

2. Григорія Трончина, пароха въ Вижловѣ¹⁾ одъ року 1785 до часу смерти, 3-о Юнія 1798 наступившей, по 49 лѣтахъ житія.

3. Мїхаила Бегіша, пароха Климецкого¹⁾ одъ р. 1785 до р. 1796, д. 20-о Аугуста яко часу смерти по 54 лѣтахъ житія.

4. Іоанна Карповского, заступника пароха въ Жупаню, Вижловѣ и Климци одъ р. 1825 до 3-о Марта 1834, яко часу смерти по 64 лѣт. ж.

5. Кипріяна Герасимовича р. 1838 поставл. въ пресв. 1852. Померъ яко парохъ Жупаня. Передимъ суплентъ гимназії въ Тернополи.

Тут слідує осібна ціла сторінка, присвячена авторові помяника. По лівій стороні вміщена знімка автора, а по правій вгорі хрестик (знімка ч. 3) і дальше:

6. Николая Коцовскаго, пароха въ Жупаню, уродженого 1816 г. а упокоившого ся 1888 въ Оттыневичахъ; былъ заложителемъ и власноручнымъ сочинителемъ сего помяника. Вѣчная память! К. Н. К.

Козьове:

1. Григорія Волкуновича²⁾, помер. 17-о Дек. р. 1804. Сей бувъ ту парохомъ одъ р. 1785.

2. Василія Сурановича²⁾, пом. 9 Февр. 1828. Сей бувъ парох. ту одъ р. 1807.

3. Мїхаила Засядкіевича, пом. 11-о Іунія 1839. Сей ту парохъ бувъ одъ р. 1831.

4. Антоній Желехѡвскій, пом. 29 жовт. 1902.

Корчин:

1. Андрея Лагодича,³⁾ пароха, въ р. 1788 померъ.

2) Антонія Лагодича⁴⁾, пароха въ Ноембр. 1805 помершого.

3. Іоанна Должаньскаго, р. 1811, поставл. въ пресв. 1838, був парохомъ одъ 1843. Померъ 6. Іл. 1875 въ 66 роцѣ житя.

4. Романа Сивака, завідателя. Помер 20 травня 1931 р. Був старшиною У. Г. А.

¹⁾ Виходить, що нинішні прилучені Климець і Вижлів були перед 100 літами самостійними парохіями.

²⁾ Вовкуновичі й Сурановичі є тамошні жителі.

³⁾ Лагодичі, тепер Лагойдичі або Лагодзіци, є одна родина в Корчині (шляхта).

⁴⁾ Андрій підписувався Лагойдич, а вже його наслідник Антін звав себе Лагойдзіц.

Коростів:

1. Іоанна Оугнєвича¹⁾, пароха, дня 6-о Октовр. р. 1805 помершого.
2. Іоанна Должанського, помершого...
3. Ярослава Лукавецького * 1905; † 14. І. 1934.

Крушельниця:

1. Михаїла Регоровича, пароха, помершого р. 1732.
2. Чулевича, пароха, помершого р. 1741.
3. Пресвятера, пароха, помершого р. 1749.
4. Стефана Сурулевича²⁾, пароха Св. Тройцы 1761.
5. Васілія Колодецького, Пресвт. померш. 1774.
6. Васілія Сыровішка, Вѣкарого померш. 1779.
7. Васілія Кішаковича, заступника пар. померъ 1782.
8. Григорія Томѣцкаго, заступника пароха, пом. р. 1786.
9. Симеона Становича, пароха, померш. р. 1797.
10. Антонія Лагодзица, заступника пароха, пом. 1798.
11. Антонія Тарнавскаго, заступника пароха, пом. 1799.
12. Теодора Левѣцкаго, пароха, померш. р. 1811.
13. Іоанна Лагодзица, заступ. пароха, померш. р. 1815.
14. Андрея Меруновича, пароха, померш. ...
15. Александра Здерковскаго³⁾, пароха съ вѣдзн. крил., померъ 14. І. 1920 на тифусъ, родж. 1858, орд. 1887, безж. (про цього послѣднього дописав о. декан Лукаковський).

Лавочне з Тарнавкою:

1. Симеона Залескаго, заступника пароха, жиющего ще року 1828.
2. Кірілла Шепегіого, Душпастиря помершого ту року 1838.
3. Теодора Козановича, пароха одъ року 1808 до р. 1817.
4. Іоанна Кочерешку, Душпастиря, жившого ще р. 1756.
5. Григорія Чернѣховскаго, помершого р. 1767.
6. Андрея Шепетюха, підписюющего ся такожде Шепетинський и Шептыцкій, жиющего р. 1785.
7. Григорія Коренєвича, пароха одъ р. 1785.
8. Іоанна Сачкевича, пароха жившого р. 1790.
9. Луку Сачкевича, душпастиря жившого р. 1803.
10. Іоанна Шалькевича, заступника пароха р. 1805.

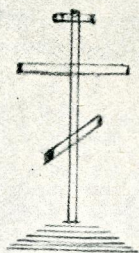
¹⁾ Ушневичі є по нині коростівськими жителями.

²⁾ В Крушельниці є три церкви: парохіяльна (Св. о. Миколая), „За водою“ (Різдва Пр. Богородиці) і „за монастирем“ — де колись були парохами ОО. Василіяни, тому записано про Степана Сурулевича, що був парохом Пресв. Трійці. *

³⁾ Зразу був сотрудником при катедрі Св. Юра (був безженним). Перебуваючи тоді у Львові, видавав враз з др. Олесницьким гумористичний часопис „Зеркало“. В тих часах був одним з кращих проповідників, вельми музикальним і поетом. Його не видані до нині поезії зберігаються у його сестри, п. Ольги, в Синевідську Вижньому.

НИКОЛАЯ

./ дальші приміга-
нія на сторони
320 и 325. ./ —

Юцовскаго

пароха въ Мупаню
уроду сного 1816, ? : а
упокоив сного са 1888
въ Оттыневицахъ ;
Былъ заложителемъ и
власноручнымъ соини-
телемъ сего поманика.
Въгнаа память !

Н. Н. Н. —

11. Стефана Шепеґого, померш...
12. Василій Коптюхъ, пом. 1909, ур. 1845, орд. 1871.
13. Іоанна Кузьмовича, род. 1854, рук. 1881. пар. въ Лавоч. вѣдъ весни 1910, бувшій деканъ перемышлянскій ¹⁾, 1. VIII. 1910 ставъ дек. Тухлянскимъ, въ мартѣ 1920 на доносъ арештований польскими властями, набавивъ ся въ вязниці въ Львовѣ тифу плям. и померъ дома 4. IV. 1920.

Либохора (Лівохора):

Іоанна Валявскаго ...

Опорець:

1. Стефана Шепеґого, заступника пароха ѓдъ р. 1802, померш. р. 1840 д. 27-о Іануарія. Сей рожденъ зъ отца Іоанна Шептицкаго въ земли царства Угорскаго и бувъ родичемъ Ч. Стефана Шепеґого, пароха Лавчаньскаго.
2. Васілія Карпѣньскаго, пароха ѓдъ р. 1776, помершаго р. 1799, д. 1-о Марта, чрезъ Грегорія Змѣнковскаго, Намѣстника Деканату погребенаго.
3. Николая Грабовича, р. 1811, орд. 1839.

Орява з Погаром:

1. Іоанна Данькіевича, пароха Оряви и заступника пароха въ Погари, померш. р. 1792.
2. Стефана Орышчича ²⁾, заступника пароха въ тыхъ обоихъ ³⁾ селахъ до р. 1793.
3. Тімофея Чоловскаго, заступника пароха въ тыхъ обоихъ селахъ ѓдъ р. 1803 до своєї смерті въ р...
4. Андрея Шиша, пароха въ тыхъ обоихъ селахъ, рожденнаго р. 1813, помершаго д. 7. Октобр. 1847.
5. Александра Меруновича ⁴⁾, пароха Орави съ Погаромъ ѓдъ р. 1848, рожд. 1817, священ. въ презв. р. 1842, померъ 18. XII. 1902, комісаръ справъ сервітутовыхъ.

Орявчик з Тисівцем:

1. Іоанна Оришчица, 20 Декем. 1791 помершаго.
2. Григорія Пелеховича, заступника пароха, д. 19 Новем. р. 1802 помершаго.
3. Міхаїла Петровича, пароха, д. 25-о Февруар. р. 1841 померш. Сей переслугувавъ дожджаючи до Орави и Погара ѓдъ р. 1832 до 1833.
4. Міхаїла Желеховскаго р. 1813 священ. 1839 бувъ коопера-

¹⁾ Дописка про о. Кузьмовича походить від о. декана Лучаківського і є ошибочна, бо о. Кузьмович був передше парохом в Брюховичах, нараївського деканату, а деканом перемышлянським ніколи не був.

²⁾ Назвища Данкевичів і Оришчичів по нині стрічається в Оряві і Погари.

³⁾ Видко, що в Погари була колись осібна парохія.

⁴⁾ Записка про о. Меруновича походить від о. дек. Лучаківського.

торомъ въ Сосниці, деканату Перемишльського до 1. Апр. 1840. Потомъ заступникомъ Капеляна въ Замѣхови¹⁾, деканата Прухницького, до 19 Август. 1842. Одъ 1842 парохомъ Оравчика. Померъ 1887.

5. Еміліяна Петровича²⁾, род. 1842, рук. 1871, яко парохъ въ Оравчику водъ весни 1888, померъ въ Львовѣ въ цвѣтні 1915 въ часъ инвазії.

Підгородці:

1. Васілія Лагозица, помершого року 1806.

2. Ніколая Бережнѣцкаго, померш. р. 1810.

3. Оому Покіньського, помершого року 1829.

4. Іоанна Товарнѣцкаго...

5. Онуфрія Даниловича, р. 1844, рук. 1870. въ Підгор. яко парохъ водъ 1876—1913.

6. Іоанна Кулика³⁾, р. 1851, рук. 1881, попередно парохъ Сопота, въ серпні 1914 арештований властями австр., сидѣвъ до осені 1917 въ Талергофѣ, на весну 1918 інституовавъ ся на пароха Підгородецъ и ту 6. IV. 1920 померъ на пятн. тифъ.

Плавє:

1. Андрея Козановича, пароха въ Плавю и Намѣстника Деканату сего, р. 1816 помершого.

2. Михаила Медвецькаго, пароха въ Плавю р. 1808, парохомъ Плавя одъ 17-о Февр. 1841, померъ 1886 — 6. XII. Бл. п. Михаилъ яко чоловікъ свѣтлий и читаний прикладавъ ся головно наукамъ медицини и яко „врачъ“—гомеопатъ вславивъ ся на всю околицю. Заложивъ прегарный садъ, здвигнувъ прекрасну церковь и домъ парохияльний.

3. Юстина Лучаковського, пароха Плавя, рожд. 1841, померъ 28. II. 1902. Парохомъ Плавя одъ 1. IV. 1888 а передъ тимъ 20 л. парохомъ Тухольки. Въ часъ свого душпастирства въ Плавю здвигнувъ храмъ св. Михаила 1890 р.

¹⁾ Тепер обі парохії находяться у радиминському деканаті, ярославського повіту.

²⁾ Нотатку про о. Петровича зладив о. Лучаківський.

³⁾ Нотатку про ОО. Даниловича і Кулика зладив о. Лучаківський.

Не від речі буде згадати дещо обширніше про бл. п. о. Кулика Івана, як людину доволі на ті часи типову. Ото ж отсей о. Кулик був вправді доволі шорсткий (через це й розійшовся із своєю дружиною), але дійсно талановитий. Був справжнім артистом-малюем з Божої ласки. Його образи бачив автор отсих рядків у о. Строцького в Синевідську Виж. І треба безсторонно підчеркнути, що напр. його ікона Богородиці є дійсно високо артистичним твором.

О. Кулик був теж механіком із замилювання. Між іншим власноручно виробив фісгармонію, яку автор оглядав у о. Здерковського в Крушельниці. Сам без жадної допомоги вимайстрував самохід, яким часто їздив до Сколього, а треба тямити, що це діялося перед трицяті літами!

Мав він у свому житті дві прикрі пригоди: Вперше, коли став парохом у Сопоті, княжна Любомірська, тодішня власниця Підгородецъ і Сопоту

ПОМЯНИ ГОСПОДИ
 души усопшихъ рабовъ своихъ
ПРЕОСВЯЩЕННЫХЪ ЕПИСКОПОВЪ

ЛЕОНА
 ПЕТРА
 НИКОЛАЯ
Михаила
Григория
Спиридона

АНТОНІА
 ІОАННА
Іоанна.
Волы.
Симеона
Никодима
Тосифа

Рожанка Вижня і Нижня:

1. Андрея Салевича, помер. 1. III. 1852.
2. Григорія Гуменного, р. 1815.
3. Владимира Галиковского, пароха Рожанки р. 1849, поставленого въ пресвит. 1877. Бл. п. о. Владимиръ путешествовалъ въ Римъ, по томъ въ св. Землю до Єрусалима. Въ часъ свого душпастирства въ прилученой здвигнулъ гарный храмъ. Померъ въ април. 1907 г.
4. Юліяна Галькевича¹⁾, р. 1859, ум. 1935 р.

Сенечіл:

1. Θεодора Гуменного, померш.
2. Іоанна Каратнѣцкого.
3. Юліяна Охримовича, родженого 1843 р. а помершого 28 Листопада 1908 р.

Сколе з передмістям:

1. Григорія Гриневича, пароха Скільського, дня 6-о Іунія 1823 помершого.
2. Михаила Макаревича, померш. 8-о Мая 1878.
3. Владимиръ Марцѣнковъ, парохъ и деканъ въ Сколѣмъ, помершій въ Гориціи (Görz) 23-о вересня 1904 въ 53-омъ роцѣ житя²⁾.

(тепер жиди є власниками), спровадила до Сопоту польські черниці й заложила там школу, у якій отсі черниці почали навчати. Це так схвилювало о. Кулика, що приявно в церкві зневажив ті черниці доволі різкими словами. Ця неприємна справа закінчилася процесом о обиду чести й карою шостимісячного арешту о. пароха. Вдобавок духовна влада наложила на о. Кулика по відсидженні кари духовну покуту — відбути п'ятиденні реколекції у св. Юрі.

Другий раз стрінула його велика пригода у час світової війни. Був ряним москвофілем і тому сейчас з вибухом війни опинився у Талергофі. По повороті домів щойно осінню 1917 р., австрійська влада ніяк не хотіла його реститувати, навпаки, зажадала вперід деклярації льюальности. Тому Ординаріят зарядив висилку до нього комісії, що мала від нього відобрати акт льюальности. До цієї комісії входили о. дек. Лучаківський, о. Богдан Охримович і автор цих рядків. Комісія списала з ним протокол і він зложив заяву, що все був льюальним для Риму й Австрії і таким лишитьсѧ назавжди. Але при тому не обійшлося без неприємного інциденту. О. Кулик заявив, що є „твердої партії“ і все ним буде, а всіх „мягких“ Українців уважає за хробацтво, що паразитує на здоровому „руському народі“ та його нищить!

Мимо заяви льюальности австр. правительство єще довгий час не хотіло надати йому презенти на Підгородці, за ті „тверді“ його погляди, й щойно на весну 1918 р. остаточно згодилося.

¹⁾ Теперішній парох Рожанки, о. Левицький, подає про збережене там же передання, що в селі жили колись парохами Кожановичі, які роздавали ерекціональні поля між свою родину або міняли їх за верховинні пустарі.

²⁾ Це записав о. декан Юхнович.

Славсько:

1. Ілію Бѣлѣнського.
 2. Стефана Михайловича, ум. 1896.
 3. Евстахія Качмарського, пароха і декана Тухлянського, * 1861
- + 23. IV. 1932 р.

Синевідсько Вижнє:

1. Григорія Томѣцького, померш. 1813.
2. Іоанна Макаревича, декана Скільського, померъ 1853.
3. Луку Петровича, помершого 1872.
4. Кинтиліяна Репецкого, р. 1841, поставлень въ пресв. 1864, померъ 5. II. 1897. Парохомъ Синевѣдзка одъ р. 1876.
5. Теодозія Строщкого¹⁾, род. 1853, орд. 1877, парохомъ Синевѣдзка бувъ вѣдъ 14. X. 1897, померъ и похований 30. I. 1915 въ Корчинѣ, где схоронивъ ся передъ битвою, яка в Синевѣдску В. розіграла ся межі авст. и росс. войсками.

Синевідсько Нижнє:

1. Іоанна Прокоповича, пароха и Намѣстника Деканату, д. 21-о Мая 1824 помершого.
2. Климента Погладовського, пароха помершого...
3. Володимира Сабата, род. 1866, рук. 1890, яко парохъ въ Синев. вѣдъ р. 1902; вѣдъ 1908 деканъ любинецькій, вдов. зъ вѣдзн. крил., померъ на плям. тиф 1. V. 1919.
4. Климентія Калинського, уродж. 1871, помер 21. II. 1933 року на дорозі, вертаючи зі школи, на удар серця.

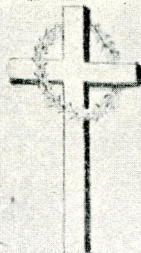
Сморже:

Ніхто не вмер.

Сопіт:

Йосиф Любинецький, уродився в 1859 р., умер 13. XI. 1925.

¹⁾ Покійний о. Строщкий, товариської і веселої вдачі, зазнав при кінці свого життя трагічних потрясень. Коли по першому відступі Москалів повернули Австрійці, капітан Загурський велів на донос зловних людців повісити дев'ятьох найповажніших та найчесніших громадян села. Не змогли ні благання жінок і дітей, ні теж прохання інших громадян, ні врешті інтервенція самого пароха, о. Строщкого. Навпаки, австрійська влада на інтервенцію кап.-авдітора, щоби тим більше доскулити нашому священикові, веліла перевести егзекуцію на приходському подвір'ї, присилувавши о. Строщкого глядіти на перебіг усієї тої страхітливої егзекуції. Це, самозрозуміле, так поділлало на о. пароха, що дістав серцеву атаку й потрясений тими переживаннями перенісся до сусіднього Корчина і там небаром, зовсім заломаний помер.

ПОМ'ЯНИ ГОСПОДИ

души приставлявшися рабовъ своихъ священныхъ
 ПРОТОІЕРЕИОВЪ
 НАЧЕСТНИКОВЪ И ПРИХОЖИТЕЛЕЙ ДЕКАНАТУ СЕГО

ІОАННА

Пископовича, Пароха Сино-
 вской митрополитской и Канцелярии Ви-
 канита, померши. д. 21-го Мая 1824 года

АНДРЕЯ

Шоановича, (своихъ страна 97,
 1821 г.)

ВАСІЛІЯ

Виноградова, Пароха в Кан-
 целярии и Канцелярии Канцелярии
 (погибъ стр. 75. 6. и стр. 181. 4. г.)

Тухля:

1. Теодора Сурановича, пароха в Тухлі року 1815 помершого д. 25-о Новембр.

2. Андрея Сировишку, заступника пароха дня 2-о Мая 1821 помершого.

3. Антонія Щудлїнського¹⁾, пароха Тухлї. Ноємбр. 1841 повертаючого зо Львова в Стрию помершого. Сей був надзборцієм школь Деканату Скільського и Болехівського.

4. Теодора Руднїцкого, пароха, помершого 31. X. 1866.

5. Василя Давидяка, помер у Львові як парох Успенської церкви 10. II. 1922 в 72 р. житя.

Тухолька:

1. Стефана Шадецкого, померш.

2. Ярослава Хавалку, помершого 5. IX. 1936 р., проживши 43 роки в дев'ятому році священства.

Уріч:

1. Васілія Чарнецького, пароха, д. 19-о Марта 1801 помершого, 57 лѣтъ мающаго.

2. Міхаїла Лагодича²⁾, Заступника пароха в Урічу, помершого д. 20 Авгус. 1806, 29 ¹/₂ лѣтъ мающаго.

3. Ігнатія Топольницького³⁾, був адміністратором в Урічу одъ червня 1873 до 20 серпня 1873, помер в Урічу на холеру (числив 56 лѣтъ).

4. Ігнатія Калиньського⁴⁾, пароха Урича, помер 22. I. 1910.

Хашованє:

1. Васілія Пароха и Намѣстника Деканату, жиющаго ще року 1749 як свѣдчить письмо находящєся в Тріоди постномъ при церкви Хутарской, где читати можна по латиньску:

1) о. Юхнович подає: Родина Сурановичів, яких тепер є кілька в Тухлі, походить від одного протопляста, що прибув сюди з Білої Руси, як ходачковий шляхтич, і був в Тухлі парохом. Його сини тут в селі пожегалися і деякі з них опісля дякували, а батько пороздавав їм опісля поле з ерекційних ґрунтів.

Лиш один був у Тухлі Сировіжка і цей був рільником. По собі не лишив жадних синів, лише самі доньки, що тут таки за місцевих повиходили заміж.

За Щудлінського ніхто в Тухлі не уміє розказати.

2) Нинішній парох Урича, о. Крижановський Степан, подає, що о. Михайло Лагодич був одружений в Евдокією Ясеницькою з Опаки, а умер 30. VIII., а не 20. VIII.

3) Цей же сам о. парох подає іншу дату смерти о. Ігн. Топольницького, а саме 10. VIII., а не 20. VIII.

4) Дружина о. Калиньського так переймалася смертю свого чоловіка, що сейчас по ній померла.

ДОДАТОКЪ ДО ПОРЯДКА

КА

ВЪЗДѢЮЩІЙ ДУШНАСТІИ

ЕЩЕ ЖЕ НАКЛАДОМЪ И ТЩАНИЕМЪ ПОРЯ-

НИКЪ ПРЕДЛЕЖАЩІЙ СОЗДАНА

свѣщеннодіакономъ въ Деканатѣ сего року :

1849

ВСЕЮ МИХАИЛЬ ФОРТУНА

Заступникъ Малостепанскаго Деканата, сего 20го Января ро 1го Авг. 1816 Оуб. Деканъ, отъ того года Заступникъ Малостепанскаго, сего 15го Мая 1844. Курья Думари въ Никольскѣ, рожденъ 23го Января 1818, свѣщенникъ на Духовна 31го Мая 1840, на Пресвитеріа 12го Января 1841, сурдодѣлъникъ око Пресвитеріа С. пенаріума генералъ. Ефрема сего 23го Июня 1840 до 13го Мая 1844, око Секретаря при Никитинѣ, было и шрото по Клаузеніа сего 14го до 15го Мая 1844, око Пресвитеріа при томъ Никитинѣ сего 23го Января 1843 до 5го Августа 1843, око прот. Редисинскій при Никитинѣ, Метроне Комиссара сего 5го Августа 1842 до 3го Июня 1843 року.

2. Симеона Богатчука¹⁾ упокоившаго ся дня 14. I. 1883, бувъ за-відателемъ въ Ялинковатім, заслаб 4. XII. 1882 на воспаленіе легких, померъ 11 Января, похороненъ 14 Янв. 1883. Похороненый въ Яленковатомъ, гробъ удержалъ ся въ добромъ станѣ (посмертну згадку вмістив о. М. Тиндюк).

3. Михаила Тиндюка, позбоставъ въ Яленковатомъ вѣдъ р. 1894, помер в зимѣ в р. 1915, правдоподобно в Гориціи (Görtz), где виѣхав хорий по визволеню з Талергофу коло Грацу, де був інтернований в серпни 1914 на початку страшної европейской війни²⁾.

Ямельница:

1. Васілія Чарнецького, помершаго року 1792.

2. Іоанна Становича, помершаго року 1813.

3. Іоанна Ступницького, помершаго року 1838.

4. Николая Георгію³⁾ (Nicolaus Georgiu), пароха Ямельницѣ одъ

В році 1594 татарська армія у силі 40.000 кінноти грабила Галичину. Коло Самбора заступив Татарам дорогу гетьман Замоєський. Тоді Татари спрямувалися долиною Опору через Тухлю, Волосянку, Ялинковате на Угорщину, спалили церкву й село Ялинковате, перейшли на Угорщину й там спалили перше з черги село Торуп.

Ялинковате опустіло, селяни загарили ерекціональні грунти. Щойно 1737 р. місцевий Григор Репцевич, ставши священиком, а пізніше парохом у Ялинковатому, випроцесував від селян ерекціональні поля, докупив єще землі й був парохом у Ялинковатому від 1784 до 1820 р.

¹⁾ Про о. Богатчука подає о. Яблонський, що його вдова віддалася вдруге за війта Улана, а що той кормив її лише бобом і капустою, то по році вона покинула свого мужа й виїхала до своєї родини, але де, не знати.

²⁾ Цю нотатку про о. Тиндюка написав о. декан Лучаківський. Дальші завваги щодо о. Тиндюка є зпід пера автора отсеї розправи. Ось вони:

Пок. о. Тиндюк написав до мене листа з Талергофу, в якому просив повідомити його про стан його майна, парохії та його господині в Ялинковатому. На жаль цей лист я дістав рівно рік по його смерті. Його ж майно (живий інвентар) забрали частинно австрійські війська, частинно московські. Господиню натомість розстріляли австрійці під замітом москвофільства, таки на приходському подвір'ї і там таки її похоронили. Потому сконфіскували весь інвентар о. Тиндюка, а скільський суд продав його на ліцитації. Покійний мав гарну бібліотеку, та захована у вохкій пивниці майже у цілості знищилася. Рештки із неї я закупив за 40 корон, пізніше книжки богословського змісту відкупив від мене о. Богдан Охримович, світські натомість Філія Т-ва „Прогресу“ у Скольому. О. Яблонський подає, що хазяйка о. Тиндюка називалася Марія Вандас, а розстріляли її Мадяри з пімсти, що гостила на приходстві Москалів. Донос на неї зробив місцевий таки парохіянин Прокіп Турій, лютуючи, що вона не допускала Турія окрадати добро пароха. Приарештована Мадярами хазяйка ніяк не могла з ними порозумітися і усправедлитися. І так вони розстріляли цю невинну жінку під стайнею, а опісля паламар з добрими людьми похоронили її тіло на кладовищі.

³⁾ Про о. Миколу Георгію автор цих рядків найшов між паперами бл. п. о. Мартинкова, пароха Скольного, такий судовий протокол:

дня 20 Януарія 1875 р. 8-о XII † 1875 несполна десять лѣтъ¹⁾. Бл. п. Георгію родомъ съ Буковини Румунъ, гдѣ былъ православнымъ єреємъ, прийшовши въ Галичину принялъ вѣру католическую.

5. Іоанна Калиньского²⁾, р. 1843 † 21. XI. 1916.

На тому кінчається виказ парохій і померлих у них священиків. Весь цей список обіймає 194 сторінок помянника.

Сторінка 195 містить: „Всеобщее іменъ собраніе“.

На 196 сторінці починається помяник єпископів (гл. 4 зн.), а на обороті ось такі завваги:

Леона Шептицкого	пом. р. 1779.
Петра Бѣлянського	„ „ 1798.
Ніколая Скородинського	„ „ 1805.
Антонія Анословича	„ „ 1814.
Іоанна Снѣгурского	„ „ 1847.

При чергових єпископах нема дати смерти, лише замітки, як ось, що Михайло Левицький був кардиналом а Іван Бохенський його суфраганом. До Григорія Яхимовича додано: „Отець Русинівъ, єгоже память отъ рода въ родъ“. При Спиридоні Литвиновичі зазначено: „de mortuis aut nihil aut bene“.

Сторінка 197 обіймає список деканів (гл. 5 зн.), сторінка 199 помяник усіх священиків загалом.

При кінці помянника поміщено список 23 священиків, що в якийбудь спосіб причинилися до виготовлення помянника і за це всім їм „многая літа“, як кажеється при кінці помянника (гл. 7 зн.).

L. 7292.

Protokół

z dnia 22 września 1885 spisany w c. k. Sądzie powiat. w Skolem
w sprawie spadkowej po ks. Mikołaju Georgiu.

Z uwagi, że po ks. Mikołaju Georgiu pozostało tylko nieco ruchomości, wartości około 50 zł. i złożona do depozytu sądowego gotówka 4 zł. 87 c. z tytułu niepobranego uzupełnienia kongruy, zaś długi o wiele stan czynny przewyższają, z dalszej uwagi, że kosztą pogrzebu już część owego majątku spotrzebowały, reszta zaś została sądownie zafantowana na wierzytelność Karola Jägera w ilości 40 fr. 78 cn.

przeło okazuje się w rzeczywistości zupełny brak majątku i skutkiem tego pertraktacy spadku nie wprowadza się.

C. K. Sąd powiatowy
Skole, dnia 24 września 1885.

I. Heck.

¹⁾ Очевидна ошибка в літах.

²⁾ Бл. п. Іван Калиньський був рідним братом о. Гната, пароха Урича. Був безженний, а мешкаючи в такій закутині, якою є Ямельниця, здивачів, не бував у ніяких товариствах і став повним відлюдком. Що найвище раз на чверть року приїхав до Скольного по свою платню. Людей унікав. Найцікавіше, що чомусь лякався деканів, розказуючи, що один декан вибив йому зуби (очевидне уросення). Якщо колибудь приїхав до нього декан на візитацію, ховався за угол хати і ніяким чином не хотів бачитися з ним.

СИМЪ ВСЕМЪ

ЗДРАВІЕ И СПАСЕНІЕ

МНОГАЯ

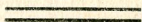
ЛЕКА

З перегляду імен священників, що колись душпастирювали в скільському деканаті, бачимо, скільки там було гарних і світлих духовників.

Самозрозуміле, що вони мусіли мати якийсь благородний вплив на своїх парохіян, тому несправедливі є ті, що роблять закид того роду, мовляв, Бойківщина — це земля, дошками забита, темна, забобонна й несвідома.

Кінчаючи отсю розвідку, не зайвим буде звернути моє прохання під адресою прийдешніх деканів, щоб вони старалися заховати належну форму отсего помяника. Бо дійсно, один лише автор цього помяника дбав про гарний почерк, пізніші декани про форму не дбали й знівечили його своїм почерком, іноді далеко не гарним, а це у багатьох зіпсувало стиль помяника. Рішуче в деканаті у кожному часі найдеться хтось із священників, що зуміє віддати первісний почерк письма і так збережеться гарний і артистичний вигляд помяника, це унікалом на нашому ґрунті.

о. Михайло Мосора.

Огляди й оцінки (*Conspectus et recensiones*)

Dr. Joseph Müller S. J., Der heilige Joseph. Die dogmatischen Grundlagen seiner besonderen Verehrung. Verlag Felizian Rauch. Innsbruck—Leipzig 1937. Стр. 264. 8°.

Отся книжка, це в дещо переробленій формі виклади, які мав знаний і заслужений професор на інсбруцькій теологічній виділі, о. Йосиф Міллер. Автор має за собою великий науковий дорібок і праця про св. Йосифа, хоч менша обємом від неодної з попередніх, то теологічною зрілістю їх перевищає. При тім о. Міллер, як великий стиліст, вдунув у свій твір свіжість і полет та додав йому теологічного розмаху. Вправді на згадану тему писало багато теологів поважні твори й аскетичні розвідки, то одначе праця автора дає погляд на цілість і то в незвичайно приступній формі, не затрачуючи свого строгого наукового характеру.

Почитання св. Йосифа було знане від початків християнства, від коли зачали в Церкві читати євангеліє. Всежтаки прилюдне почитання св. Йосифа мусіло дещо виждати, щоби вперід утвердилася віра в Христа і відтак почитання Пр. Діви та щоби не затемнювалося дівицтво Матери Божої і воплощення із св. Духа. Почитання св. Йосифа могло серед неутверджених ще християн, а передусім ворогам Христової віри кинути тінь підозріння, начеби Христос мав природнього батька. Водночас в перших століттях християнства виступали наперід праця апостолів і свідоцтво крови мучеників. Щойно по такій підготовці могло висуватися наперід почитання св. Йосифа на Сході в III столітті, а відтак ще більше, по христологічних спорах в IX ст. На Заході мандрівка народів припинила розвій Йосифології і тому з тих часів нема на неї свідоцтва. Скоро тільки уложилися відносини, почитання стало зростати, як потверджують це прегарні тексти Руперта з Дайц (Rupert v. Deutz † 1135), св. Бернгарда († 1153) і др. До ще більшого поширення причинилися Чини й передусім становище Тридентійського а відтак і Ватиканського Соборів. Пій IX проголосив цілій Церкві св. Йосифа як патрона (*patronus et protector*) і присвятив місяць березень (для латинського обряду) на поширення Його культу. Велику заслугу на тому полі мають пізніші папи Лев XIII, Пій X, Венедикт XIV і Пій XI, які підкреслили юридичний і моральний звязок св. Йосифа з воплощенням Слова.

Вони поставили св. Йосифа задля Його близького зв'язку з Божим Сином і Пречистою Дівою зараз по Марії перед прочими святими, ангелами, св. Іваном Хрестителем і апостолами.

Автор на початку, себто в першому викладі, бо ціла праця складається з 16 відчитів, ставить питання, чи і як є обосноване почитання св. Йосифа в Об'явленні. Культ є це пошана, признання і підчинення під Божий маєстат і осіб, які в надприродний, окремий спосіб є злучені з Богом і беруть участь в Божій святості, почести й величі. Радія почитання св. Йосифа не лежить лише в великій святості, але в першу чергу в становищі до цілого діла відкуплення. Щоби це доказати, то вперед мусить бути ясным, що між Преч. Дівою і св. Йосифом було заключене справжнє подружжя. Це слідує з факту спільного життя в однім домі, що інакше по жидівському звичаєві було би неможливим, йшли разом до Вифлеєму і до Єрусалиму, дальше, що Христа уважали Жиди правесним Сином св. Йосифа. В євангеліях (Мт. 1, 16, 19, 20, 21, Лук. 2, 5) Йосиф є названий мужем Марії. Коли св. Отці й церковні письменники (Тертуліян, Оріген, Василій, Хризостом, Епіфаній, Єфрем, Кирило і др.) кажуть, що вони були нареченими, то хочуть тільки висловити це, що між Пр. Дівою і св. Йосифом не було тілесних зносин і що в перших віках християнства, згл. в згаданих авторів не було ще вироблене поняття *matrimonii rati non consummati*. Навпаки, як основні тексти треба уважати св. Амвросія¹⁾ і св. Августина²⁾, які вважають, що це було правдиве подружжя. За ними пішли Руперт з Дайц, Гуго від св. Виктора і схоластики золотої доби. Очевидно, традиційний доказ спирається на скриптуристичнім (Лука 1, 26—38 і Мт. 1, 18—23). Коли Марія відповіла архан. Гавриїлові: „як це може статися, коли я мужа не знаю“, то це свідчить про вічний обіт невинності. Екзегеза цього удокументована свідченнями св. Томи, Бонавентури, Суареца, Шебена і др.

Як з одного боку подружжя було безсумнівним, так з другого було воно дівичим. Цьому присвячений є IV виклад. На перший плян висувається тут трудність, начеби Преч. Діва мала більше дітей і начеби Яков, Йосиф і Симон (Мк. 6, 9 і Мат. 14, 55) були братами Христа. Це були лише тітчні брата, сини Марії, сестри Пр. Діви. Потверджує це остання воля Христа на хресті. Тоді стояла під хрестом Марія, жена Клеопа і др. Христос віддав свою матір в опіку св. Іванові, а це було би неможливе, якщоби остали ще другі сини, згл. брата. Таке подружжя було потрібне, щоби забезпечити на зовні правність походження і виховання Христа. Св. Йосиф уможливив, як правний муж, що Марія з честю зачала й породила Божого Сина, як правесне, подружнє дитя, хоч св. Йосиф не був в ніякій спосіб тілесним батьком.

Яким же батьком був св. Йосиф? О. Міллер пропонує назву „дівичий батько“, бо Ісус являється як дитя подружжя. Звати св. Йосифа тільки опікуном не можна, бо це перед людьми і законом не вистарчало. Не був він також легальним батьком, бо Пр. Діва не була вдовою (брат брав за жену вдову по браті). Преч. Діва зве св. Йосифа батьком: „Твій отець і я шукали Тебе“ (Лука 2, 49); „Його родичі йшли щороку до Єрусалиму“ (2, 41) і т. д., хоч знала, що св. Йосиф не є тілесним батьком. Він був юридичним батьком, бо він дав рівнож згоду волі бути мужем Марії. Добре зясовує це Кнабенбавер: „Christus... natus est in utriusque coniugio; Joseph per coniugium corporis B. Virginis quasi dominus effectus est; ergo et fructus corporis B. Virginis ad eum pertinuit; porro proles, quae ex coniugio legi-

¹⁾ „Nec te moveat quod frequenter Scriptura coniugem dicit; non enim virginis ereptio, sed coniugii testificatio nuptiarum celebratio declaratur; denique, quam non accepit, nemo dimittit; et ideo qui volebat dimittere, fatebatur acceptam“. „Nec illud quod ait: Quia Joseph accepit coniugem suam et profectus est in Aegyptum (Мт. 1, 24); desponsata enim viro coniugis nomen accepit. Cum enim initiatur coniugium tunc coniugii nomen adsciscitur; non enim defloratio virginis facit coniugium, sed pactio coniugalis. Denique cum iungitur puella, coniugium est, non cum virili admixtione cognoscitur“.

²⁾ „Non itaque propterea non fuit pater Joseph, quia cum Matre Domini non concubuit; quasi uxorem libido faciat et non caritas coniugalis“.

timo nascitur, coniugum est... Joseph vocari patrem Jesu, quia vere contulit ad eius ortum; nam ex consilio divino Jesus debuit nasci ex virgine et eadem coniuge; continentia Joseph constituit eius paternitatem tanquam causa in ordine morali". В тому напрямі, щоби доказати дійсне батьківство — нетілесне, св. Йосифа — автор мобілізує цілу свою теологічну ерудицію — на втворення поняття „дівичого батька“, яке всетаки не може вийти поза морально-юридичний обсяг. Він переводить аналогію з дівичим материнством Пр. Діви, але признає (ст. 215), що вітцівство св. Йосифа є іншого порядку, а саме, не є фізичним і тілесним вітцівством. Всежтаки воно належить до порядку гіпостатичного — *ordo hypostaticus*. Згода св. Йосифа взяти Пр. Діву за жену була конечна до заховання чести Христа і виховання.

З тим вяжеться і найвищий ступінь святости св. Йосифа по Пр. Діві, і почитання т. зв. „протодуліє“. *Ordo hypostaticus* обіймає злуку людської природи з божою в другій особі і все, що безпосередно і чинно належить до її здійснення. Отож, в першу чергу материнством Пр. Діви і безпосередня прислуга св. Йосифа. Його вітцівство перевищає кожне вітцівство на землі і перевищує дар освячуючої ласки. До гіпостатичного порядку не належать ні ангели ні св. Іван Хреститель ні апостоли. Рация є та, що їх діяння супонують вже гіпостатичну злуку: „Sicut ratione — каже Суарез — *unionis debetur humanitati Christi summa gratia et gloria, ita ratione divinae maternitatis debetur Virgini suo modo magna quaedam plenitudo gratiae...* материнство є принципом уділення ласк і містить їх в собі *eminenter*. Ergo nec hac ratione dignitas haec excellentior est et simpliciter maius Dei beneficium existimari debet, eligi Virginem in matrem, quam eligi v. g. Petrum ad gloriam, quia illa electio hanc in virtute et eminentiore modo continet“ (D. I. S. 2. n. 7). Тому, що Христос по Пр. Діві був найбільше злучений із св. Йосифом, тому і його святість із всіх сотворінь по Пр. Діві найвища. Вона перевищає не лише ступеню, але й суттєво всіх ангелів і святих, бо є гіпостатичного порядку. Що папа Лев XIII не згодився вставити його до канону¹⁾, то це сталося не з догматичних, але літургічних зглядів.

Мимо дуже послідовної і переконливої аргументації лишаються в творі деякі неясности (щодо „дівичого вітцівства“ в порівнанні до „дівичого материнства“, щодо нижчої святости св. Івана Хрестителя і др.). Вправді він достаточно розв'язав закид, що поміж тими, що зроджені з жени, не явився більший від Івана Хрестителя (Мт. 11, 11) тим, що Христос відносив це тільки до пророків (в Луки виразно говорить: „більшого пророка як Іван Хреститель“). Впрочім тоді і Христос і Пр. Діва були би святістю по Івані Хрестителі. Всежтаки автор не узгляднув належно текстів східніх Отців і східньої традиції — як пояснити на іконах окреме відзначення св. Івана побіч Христа і т. п.

Реасумуючи сказане треба одначе признати, що твір о. Міллера є найповажнішою працею в останнім столітті про св. Йосифа, і що він посунув Йосифольогію, яка все стояла осторонь загального теологічного зацікавлення, дуже багато наперід.

о. Др. Йосиф Сліпий.

R. P. F. Mercenier et Chan. Fr. Paris, La Prière des Églises de Rite Byzantin. Amay-sur-Meuse 1937. Tome I. Стр. XXXV + 449. 8°.

Є це французький переклад богослужень, що містяться у наших богослужбових книгах. Сам переклад dokonano на основі грецького оригіналу.

¹⁾ На жаль в нас деякі вставляють своєвільно св. Йосифа до канону.

Вступ до перекладу виготовив секретар Конгрегації Східньої Церкви, кардинал Е. Тісеран. З повним признанням витає він це видання, як особливо актуальне якраз у нинішні часи, коли весь Захід виказує глибоке зацікавлення східнім обрядом. Через це назріла konieczність запізнати Захід із повними текстами східніх богослужб. Східні мають спромогу — каже кард. Тісеран — запізнатися із західнім богослуженням, бо ж є багато вже перекладів у різних східніх мовах, чи теж є вже багато всяких інших творів, де вміщуються отсі богослуження, у різних європейських мовах, що є доступні східнім. Західні натомість майже не мають цієї можливості запізнатися основно із східнім богослуженням. Німецькі переклади о. Ол. Мальцева вже давно вичерпані, а давніші латинські переклади Гоара та других не відповідають до деякої міри нинішнім вимогам.

В I томі (мають появитися ще II і III тт.) вміщуються: 1) днівна служба (вечірня, повечеря, мале й велике, полунощниця, утрєня, I, III, VI і IX часи з межичасами й обідниця); 2) літургії Івана Зол., Василя Вел. і Пржедоосвящених Дарів і 3) текст св. Тайн. При полунощниці помістили суботню і недільну відміни, а до чину вечірні додано чин литії та благословлення хлібів. До вечірні й утрєні перекладчики додали ще ті частини, що їх береться у піст, а також упорядковано катизми псалтири.

При Т. Хрещення вміщено й ті молитви, що з цією Тайною лучаться, отже молитви над жінкою по родах, по розв'язанні, на восьмий день по родах, щоби дати імення дитині, тощо.

При Т. Священства поміщено чини: поставлення архидіакона, іконома, протоєрея, і дальше: поставлення ігумена або архимандрита.

Сама праця перекладчиків починається введенням (IX—XXXV ст.), у якому покоротчі, але вичерпуюче, підкресується усі питоменності византійського обряду. По загальній характеристиці обрядовості та по переліченні різних обрядів східньої та західньої Церкви перекладчики основно розбирають саму суть справи, византійський обряд. Отже говориться там о вигляді самого храму й його частин, церковних посудах, священничих одєжах, богослужбових уборах, книгах. До всего того, для кращого розуміння, додано відповідні ілюстрації.

Сам переклад довершено на основі грецького тексту, виданого в Римі Пропагандою, місяця натомість із св. Письма на основі грецького тексту LXX. В замітках перекладчики зазначили різниці слов'янського тексту, які, до речі, є значні. В деяких місцях перекладчики держалися уставу московських богослужбових книг. Це було зроблено з метою, щоби дати читачам повний і вичерпуючий образ східнього обряду, бо ж Французи мають можливість побувати на богослуженнях московських католиків (емігрантів), що придержуються виключно византійського обряду.

Крім цього загального введення перекладчики при кожному віддільному богослуженні подали короткі віддільні завваги, з метою познайомити читача з відповідним свящєнодіянням. Впорядки при кожному богослуженні перевели дуже точно устав (рубрики), спіраючись на оригінали (грецькі, часами слов'янські). Крім цього багато пояснень і доповнень поміщено в замітках під текстом.

При кінці книги поміщено потрібний річевий список: а) французький, латинський і транскрибований по французькому, б) грецький і в) слов'янський. Так уладжений список дає можливість читачеві легко й скоро найти, що треба.

Саму працю довершено як слід і зі знанням і тому вона зовсім заслуговує на признання, висказане кард. Тісераном. Автори — добрі знавці византійського обряду й грецької та церковно-слов'янської мови. Деякі недотягнення, яких до речі не багато, у праці повстали радше через недогляд. З рештою їх частинно справлено при кінці праці в „Addendes et corrigenda“ (стр. 438).

Тут підкреснюємо ті особливості, що мають для нас особливу вагу. А саме: Єпископ фелону не уживає, замість фелону у нього є саккос (стр. XXVIII). Східні католицькі Церкви ще й нині виголюшують Символ віри по старим зразкам, значить без Filioque. Одна українська Церква (l'Église catholique) становить тут виїмок, завдяки латинізаторським (latinisant) введенням Замоїського Собору (стр. 46). На вечірні в піст, при кінці по тропарях: „Богородице Діво“ і далі, а також на кінці утрени у піст, по тропарі: „Во храмі стояще“... сорок разів: „Господи помилуй“ є поставлено замість сугубої ектенії (стр. 34 і 127). При розгляді псалтирі (стр. 196) зазначено, що недільний полиселей співається від Томиної неділі до віддання празника Воздвиження і від передпразнування Різдва до віддання празника Богоявлення, а також у неділі мясопусну й сиропусну. На стр. 207 підкресується цей хибний погляд, мовляв, византійська літургія уявляє собою менше різнообразности, чим латинська, і тому автори вичислюють ті всі зміни в літургії. В літургії Золотоустого (стр. 241) і Василя (стр. 262) по освяченні нема потрібного тропаря: „Господи, іже тресвятого Твого Духа“... В літургії Василя по „Ізрядні“... відділено поминання живих від поминань усопших. Нема слів: „...о живих убо глаголет: о спасенії, посіщенії, оставленії гріхов рабов Божіих (імя рек)“...“ (стр. 263), однак перед словами: „Во первих помяни“... священник згадує живих, яких хоче (стр. 265). Трисвяте (стр. 5 і сл.) переведено у змісли словянських перекладів, як прохаючу мольбу. Згідно із думкою грецького тексту завзив: „Свят Бог! свят кріпок! свят безсмертен“ є καὶ ἑσυχῆν славословним і лише як доповнення до нього приєднується прохаюче: „помилуй нас“. В висказі: „правоправлящих слово Твоея істини“ (стр. 242 і 265) слово: „λόγος“ переложено буквально (як і у нашому тексті) через la parole (de Votre vérité). Грецьке слово „λόγος“ (подібно, як латинське „ratio“) має різні значіння і тут воно вживається у значінні „справа“, отже: „правоправлящих справу (les causes) Твоея істини“. Якщоб у тому місці літургії ходило о буквально значіння слова „λόγος“, тоді було б „τὸς λόγους (а не τὸν λόγον) τῆς αἱετῆρας“.

У праці є й деякі неточності, яких не справлено при кінці книжки в „Addenda et corrigenda“. На стр. 323 на малому вході літургії Золотоустого лик співає тропар дня перед „Премудрость, прости“... і по „Премудрость прости“... На стр. 225 по апостолі й сам апиуарій називається стихом так, як і його стих. На стр. 268 в тропарі св. Василя В. у вислові: „імже боголіпно научил еси“... слово „імже“ не сполучено з попереднім висловом: „слово твоє“ („слово твоє, імже боголіпно научил еси“), але з наступним: „Христа Бога“. На літургії Золотоустого справу „іобразительних“ представлено хибно. А саме, на стр. 221 написано, що по першій (великій) ектенії хор співає перший іобразительний псалом, покликуючись на 184 стр. А прецінь там нема того псалма, є лише другий псалом з „іобразительних“ (145 пс.). На 222 стр. читаємо, що по другій ектенії хор співає другий псалом з „іобразительних“, при чому автори відкликуються на 269 стр. Однак на тій стороні цього псалма немає, є лише „Слава і нині... Єдинородний Сине“... На 388 стр. є згадка про три пости, а прецінь на 35 стр. кажеться, що у византійському обряді є чотири пости.

о. Др. Тим Мишковський.

1. *Louis Soubigou, Moïse et Nous.* P. Lethielleux, Éditeur. Paris 1936. Стр. 234. 8°.

Це дійсно оригінальна книжка. Вже сам заголовок викликає у нас якесь здивування. Всежтаки при читанні книжки бачимо, що автор осягнув свою ціль. Ціллю книжки є вказати, як Мойсей, переживаючи незвичайно тяжкі часи, мимо всего, довіряв Божій силі та провадив Божий нарід до границь обіцяної землі.

Автор, з тодішньою добою вповні ознакнений довголітніми студіями та подорожами по св. землі, змальовує нам яскраво постать Мойсея.

його провід народу та його законодавчу та літературну діяльність. Це глибоке авторове знання Старого Завіту дає йому можливість представити тісну прообразову зв'язь Мойсея з Христом-Месією.

Професор рукою майстра подає із життя Мойсея практичні вказівки для наших сучасних часів. Багато гарних знімків з рідної землі Мойсея, як Єгипет, арабська пустиня, надають книжці ще більше вартості й чару.

Словом, це книжка — захоплююча своєю цікавістю.

2. *Abbé Francis Mugnier, Roi — Prophète — Prêtre avec le Christ.* P. Lethielleux, Éditeur. Paris 1937. Стр. IX + 230. 8°.

У цій прекрасній книжці представляє автор прикмети кожного християнина.

Христос є царем, пророком, священником. Також і Його Церква є наділена царською владою і є хоронительною і проповідницею Божої правди. Вона приносить Богові безкровну Христову жертву руками свого священника.

Кожний християнин, як член містичного Христа—Церкви, є в більший або менший мірі оборонцем і апостолом надприродної правди. Він є також у ширшому значінні священником. А через своє св. хрещення, миропомазання стає наче наділеним царською гідністю — владою і у тому напрямі повинен добродійно впливати на других. Рівнож є він священником своєю активною участю в кожній Службі Божій.

Ця книжка повинна обов'язково знайти своє місце в книгозбірні кожного стоварищення Католицької Акції. Вона дійсно широко й ясно розвиває засади, основи й реалізування ідей Католицької Акції.

3. *Abbé Charles Grimaud, Un seul Christ.* Pierre Téqui, Libraire—Éditeur. Paris 1937. Стр. 324. 8°.

Автор, визначний науковець, подає догматичний опис містичного Тіла Христа.

Описує він, як християнин зеднюється з Христом, що з волі Небесного Вітця й своєю кривою жертвою є головою містичного Тіла. Автор, по можливості, вичерпуюче відповідає на питання: В який спосіб ця злука душі з Ісусом здійснюється? Яка в цій гідність для нашої душі? Водночас, у цій книжці додаємо, яке місце в тому містичному Тілі займає Пречиста Діва Марія.

Бути може, що деякі вислови автора в книжці цього роду вразять не одного читача. Ось напр.: Діло (економія) людського спасення у автора порівняне з „бюром“ і „адміністрацією“ (!). Або: „дуже глупі ті, що поза католицькою Церквою задумують оснувати суспільний лад“ (ordre-social).

Але таких місць у книжці обмаль і вона вповні вичерпує тему, яку на вступі поставив собі автор.

4. *Ivonne Estienne, Les Trappistines Cisterciennes de la stricte observance.* Desclée de Brouwer, Éditeurs. Paris 1937. Стр. 396. 8°.

Авторка описує монастирське життя черниць Трапистінок, строгої карності.

У першій частині авторка переходить коротко історію цього чину та задержується над деякими його визначнішими святими.

Друга частина виявляє нам питомі чесноти цих черниць; особливою ціхою Чину це набожність до Пр. Діви Марії, літургичне життя, ручна робота, геройське мовчання та спільнота життя.

Третя частина подає нам список сучасних монастирів згаданого Чину. Ціллою книжки є вказати, як нам, світським людям, оновити наше християнське життя шляхом чеснот цих черниць.

5. *Card. Alexis Marie Lepicier, La plus belle fleur du Paradis.* P. Lethielleux, Éditeur. Paris 1936. Стр. XIV + 306. 8°.

Ця книжка це французький переклад з італійського оригіналу кард. Лепісієра про Матір Божу.

Кардинал-богослов описує глибоко-теологічним, хоч зовсім невишуканим, стилем життя, велич, привілеї та страдання Преч. Діви Марії.

Сама книжка, навіяна синівською любов'ю до Пр. Діви, становить картину лектуру для кожної побожної людини.

Окрім цього повища книжка містить прегарний і вичерпуючий матеріал для марійських проповідей.

Франц ван ден Бос Ч.С.Ізб.

Paweł Skwarczyński, Z badań nad przywilejami ziemskimi budzińskim i koszyckim. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, tom 17. Lublin 1936. Стр. 4 + 60. 8°.

Досі в польській історичній літературі (Шуйський, Домбровський і Корані) висловлювано погляд, що видані для польської шляхти угорським королем Людовиком привілеї в Буді (1355) і Кошицях (1374) основувалися на угорських зразках, головню на буллі короля Андрія II з 1222 р. Автор натомість і на кше ставиться до цього питання.

Автор, на основі докладної аналізи змісту й форми обох привілеїв та розгляду попередніх і сучасних шляхоцько-правних відносин у польській і угорській державах, доходить до висновку, що оба ці Людовикові привілеї є витвором процесу польського шляхотсько-правного стану, хоча в їхніх редакціях зазначилися й угорські впливи, очевидно в наслідок того, що виїшли вони з угорської королівської канцелярії; тим то автор здогадується, що концепції будинського й кошицького привілеїв з огляду на зміст і форму належать польським чинникам, знову ж угорські впливи відбилися на стилістиці, технічних висловах і перекрученні деяких назв польських місцевостей. Але хоч автор опрокидує думку, начеб-то угорські правні акти були зразком для обох названих привілеїв, все таки признає, що постанови буллі Андрія II перенесено на польський ґрунт ще в часі смертної недуги Казимира Великого в т. зв. люблінському договорі між королем Людовиком і польською шляхтою з 1351 р., та що на розвиток шляхоцько-правних відносин у Польщі мали значний вплив і чужодержавні чинники, серед них угорські, здебільша вже краще оформлені в тому часі.

Зазначимо, що оба ці Людовикові привілеї не відносилися до шляхти на опанованих Казимиром Великим українських землях. Галичиною з поручення Людовика правив князь Володислав Опольський, в якого наданнях для місцевої шляхти можна добавувати вплив західньо-європейського ленного права, званого в нас з огляду на походження князя „шлеським“. Але коли шляхта на українських землях добилася в часі коронації Володислава Варненського (1434) зрівнання своїх прав із правами шляхти в польських корінних землях, незмінні до того часу постанови цих привілеїв Людовика з 1355 і 1374 рр. почали вводитися в правному житті нашої шляхти.

Тимто студії Скварчиньського над шляхотськими будинським і кошицьким привілеями не може поминути дослідник правної історії нашої шляхти.

Др. Н. Андрусяк.

Всячина — хроніка

(Varia — chronica)

Папська Академія Наук (Pontificia Accademia Scientiarum). Motu proprio „in multis solaciis“ з дня 28. X. 1936 — св. Отець Пій XI — оснував, а взглядно зреформував дотеперішню Академію „dei Novi Lincei“ на нову Папську Академію Наук (La Pontificia Accademia delle Scienze) з осідком у Ватикані. До неї належать на основі вже зреформованого статуту 70 найвизначніших учених з цілого світу, покликаних св. Отцем без огляду на їхнє національне походження чи релігійну приналежність.

Належать тут учені із різних країв та найрізноманітніших галузей людського знання: астрономи, математики, фізики, біологи, етнологи і т. п. Вистарчить навести деякі імена, як Schmidt, Carrel, Rutherford, De la Valée, бл. п. Марконі, Пікард, Нобіле, Poussin, Zeemann, Th. H. Morgan, Gatterer, Stein, Albarada Mercati, Godlewski, Bjerken, Vito-Volterra, Vallanzi і інші. Президентом Академії Е. О. Августин Джемелі — ректор Католического університету в Мілані.

З „L'Annuario della Pont. Accademia delle Scienze“ довідуємося, що Академія видає такі публікації:

Періодично: 1) „Acta Pont. Academiae scientiarum“, неперіодично: 2) „Commentatores“, 3) „Nuntius Radiophonicus“.

30. I. 1938 р. відбулося торжественне відкриття другого наукового року, на якому був сам св. Отець, Пій XI — великий покровитель і меценат науки, що живо інтересується працями Академії і заєдно називає її своїм другим Сенатом (il Senato scientifico del Santo Padre).

Українська Бібліотека в Берліні. При Науковому Інституті в Берліні завязалася тому дванадцять років Центральна Бібліотека Українознавства. Вона розвивається постійно й сьогодні начислює понад 30.000 томів книжок і журнальних збірників. Всі області українознавчої науки заступлені вже в бібліотеці досить багато, а деякі відділи, як етнографія, письменство, історія, економіка й інші мають зібрану майже повну літературу. До цінностей бібліотеки належать теж відділ стародруків, видання Всеукраїнської Академії Наук, Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові й інших Наукових Інститутів, Товариств Високих Шкіл, а також збірка підсовітської літератури. Архів української преси обіймає майже всі сучасні українські журнали.

бюлетини, комунікати й газети з різних країв і частин світу, між якими є багато рідких видань, головню з часу 1917—1920 років. Все те свідчить дуже вимовно про вагу того культурного осередку для еміграції й української нації. Бібліотека разом з читальною часописів, яка має там своє приміщення, служить зарівню добре пропагандивним, як і науковим і виховним цілям.

Католицький Біблійний Рух становить під сучасну пору один із суттєвих модерних чинників обнови культурно-релігійного життя католицизму. Цей рух — це виконання волі останніх трьох Папів, що постійно завзивали до частого — а то щоденного читання св. Письма. Він зєднав собі передусім молодь, що своїми змаганнями прямує першусего до чогось безпосереднього, центрального, до самого джерела — при цьому до чогось звичайного, природного та авторитативного. Католический Біблійний Рух як організація почався передусім у Німеччині в Stuttgart-i. 4. XI. 1933 затвердив Єп. Ординаріят в Rottenburg-у статuti Т-ва „Katholische Bibelbewegung“, якого завданням є популяризувати біблійні студії через уряджування біблійних конгресів годин, гутірок і поширення дешевих видань св. Письма. Ця організація має тепер понад 10 тисяч діяльних членів, видає неперіодичний журнал „Katholische Bibelbewegung“, біблійні листки, фільми, брошури, — уряджує біблійні конгреси. Наклад німецьких перекладів Нового Завіту досягнув в останніх роках кілька мільйонів. Цей рух має також наукову основу, бо розробляє в тому напрямі педагогіку і методику. Вистарчить згадати знану книжку Dr. A. Stonner-a Bibellesung mit der kath. Jugend, Paderborn 1936 (Verlag F. Schöningh). Ця книжка має піднаголовок: Eine religionspädagogische Studie über die außerschulische katholische Bibelbewegung, auf Grund einer Umfrage. В ній зібрано багато матеріалу, черпаного з досвіду багатьох працівників з углядженням психологічних моментів молоді й подано багато цінних вказівок, як братися до цієї праці, як її вести, що читати, як читати і т. д.

Цей рух обняв останніми роками також інші краї. В Австрії працює в тому напрямі „Das Volksliturgische Apostolat“ в Klosterburg-у коло Відня та віденський Душпаст. Інститут. У Форальбергу відбувся ще в 1927 р. Бібл. Конгрес; в Швейцарії основано з нагоди Бібл. Конгресу в р. 1935 „Schweizerische Katholische Bibelbewegung“. В Італії ще за Пія Х повстало Т-во Єроніма, що дуже причинилося до поширення св. Письма в італійській мові. Також і це товариство уряджує біблійні конгреси. У Франції існує „Comité Catholique d' Apostolat par l' Evangile“ з осідком у Ліоні; в Англії „Catholic Truth Society“.

Цілий рух працює в тому напрямі, щоби — по думці енцикліки Венедикта XV з 15. IX. 1920 — не було ні одної християнської родини, яка не посідала би св. Письма Н. Завіту; всі родини мають привикнути до цього, щоби щоденно читали і розважали св. Письмо.

Католицький Університет в Пекіні. Католицький Університет в Пекіні ведуть Місіонери товариства Божого Слова (S. V. D.).

В році безпосередньо перед розпочаттям японсько-китайської війни розвій університету зазначився рекордовою цифрою слухачів. В тому році зголосилося до вступного іспиту 1050 студентів, а було прийнятих 810. Впродовж 12-літнього існування католицький університет в Пекіні ніколи не мав стільки слухачів. З прийнятих 810 студентів — 330-ох, це слухачі школи Мистецтва, 329-ох, це слухачі природничого виділу та 142-ох, це слухачі філософічного факультету. Зі 124-ох дипломованих у звітному році — 14-ох виїхало до Європи та Америки на дальші студії. Учительський Збір, що тижнево давав 735 годин викладів, складається з 37 професорів, 64 лекторів та 12 асистентів. Правительство дозволило на габілітацію студіюючих по дволітних доповнюючих студіях з фізики, історії та китайської фільмольогії. Безпосередно перед японсько-китайською війною мав бути на домагання Апостольського Делегата відкритий китайський церковний Інститут, але війна перешкодила в зреалізованні того плану. Професори університету видали вже поважні наукові твори, між іншим декан фільософічного факультету М. Chang Hуаі видав книжки п. з.: „Життя та педагогічна метода Св. Івана Боско“ та „Етика Кардинала Мерсіє“. Замітною є вистава християнської католицької штуки, що відбулася в Колегії для китайських студій. Вона увінчалася повним успіхом та звернула увагу на Пекінський університет протестантських місіонарів.

В 1938 р. на католицьким університеті в Пекіні справи на жаль не представляються так корисно. Всетаки університет має ще 538 студентів, то є около 100 більше як протестантський університет в Енніч. Японське правительство не ставить перешкод університетові в його діяльності, але матеріальна нужда студентів є дуже велика, вона приневолює Провід Університету з одної сторони резигнувати з належних університетських оплат від студентів, а з другої сторони до матеріальної піддержки слухачів.

† о. Др. Й. П. Юнгляс. В Бон помер професор догматики на Богословському Виділі тамтешнього Університету о. Др. Й. П. Юнгляс, відомий із своїх Христольогічних студій (Несторій).

Богословське Наукове Товариство

(Societas Theologica)

о. Др. Василь Гаджега

В дні 15 березня 1938 р. закінчив життя о. Др. Василь Гаджега, пралат, протоєрей, канонік Мукачівської єпархії і дійсний член Історично-правничої Секції Богословського Наукового Товариства.

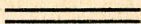
Покійний о. Др. В. Гаджега уродився у священничій родині 28. VII. 1864 в Руській Полянці, Закарпатської України. Гімназійні науки побирав у Левочі й Ужгороді. По іспиті зрілости в 1881 р. поступив на богословські студії в Ужгороді, а закінчив їх на університеті в Будапешті, зложивши на ньому два ригорози. Два останні ригорози зложив на Вищому Інституті св. Августина у Відні. В дні 16 жовтня 1887 одержав священничі свячення, а в дні 26 липня 1888 одержав докторський диплом св. Богословія.

По повороті із студій займав у Мукачівській єпархії різні становища, зпочатку як єпископський церемоніяр, далі секретар, виконуючи рівночасно обов'язки катихита. В 1897 р. став звич. професором Бог. Ліцею в Ужгороді, де впродовж 10 літ викладав догматику й філософію. Рівночасно з цим виконував обов'язки директора єпархіяльного сиротинця. В р. 1895 Св. Отець Лев XIII іменував його тайним папським секретарем. Рівночасно заіменовано його предсідником єпископської Консисторії. На власне прохання одержав ужгородську парохію („Цегольню“), стаючи рівночасно Архидіяконом Ужоської жупи. Всі ці обов'язки виконував до 1907 р., коли іменували його дійсним каноніком і покликали до катедральної церкви, при якій виконував обов'язки архидіякона до 1917 р. В 1930 р. став іменований протоєреєм. В рр. 1898—1926 сповняв обов'язки єпархіяльного цензора. У тих роках був ще офіціалом єпархіяльного трибуналу, а від 1930 р. став проректором Бог. Ліцею.

З уваги на його літературну діяльність Будапештський університет в 1906 р. іменував його Колегіяльним Доктором, а в 1911 р. прийняв його у дійсні члени Філософічного Т-ва при своєму університеті. В 1928 р. став дійсним членом Науко-

вого Товариства ім. Шевченка у Львові. В тому самому році Товариство Підкарпатських Руських Студентів в Празі іменувало його почесним членом. В 1931 р. Богословське Наукове Товариство у Львові вибрало його своїм дійсним членом. В 1932 р. Св. Отець іменував його своїм домовим прелатом.

З головнішої наукової спадщини покійного слід підмітити такі його праці: „Додатки до історії Русинів і руських церков у Марамароші“ (Ужгород 1922); в Ужанській жупі (1924); в Угочі (1927) і в Земплинській жупі (1930—31). В. І. П.

Книжки й часописи (I Libri et II ephemerides)

I

Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. Том CLIV. Праці Історично-філософичної Секції за редакцією *Івана Крип'якевича*. Львів 1937. Накладом Товариства. Ст. XXI + 268. 8°.

Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. Том CLV. Праці Філологічної Секції за редакцією *Василя Сімовича*. Львів 1937. Накладом Товариства. Ст. 368. 8°.

Ваврик В. Р.: **В перекрестних огнях.** Ч. V. На рідних згаришлх. Наука, місячне виданє Народної Бібліотеки ч. 2. Львів 1938. Виданє Общества ім. М. Качковського. Ст. 64. 16°.

Донцов Дм.: **Де шукати наших історичних традицій?** Квартальник Вістника ч. 1 (17). Львів 1938. Ст. 87. 16°.

Др. Грицак Євген: **Топографічні назви с. Сушиці Рикової у Старосамбірщині.** Відбитка з „Літопису Бойківщини“ ч. IX. Самбір 1937.

Квіт Омелян: **Хлопчик із Назарету.** Легенди. „Моя Книжечка“ — Бібліотека для дітей. 3. Кн. Накладом Видавництва „Наш Приятель“. Львів 1938. Ст. 30. 16°.

Квіт Омелян: **Як летіли журавлі й інші оповідання.** „Моя книжечка“ — Бібліотека для дітей. 2. Кн. Накладом Видавництва „Наш Приятель“. Львів 1937. Ст. 32. 16°.

о. Кікта Юрій: **Ярослав.** Від поїзду до поїзду. Провідник з картою міста. Ярослав 1937. Ст. 20. 16°.

Др. Кобільник Володимир: **Матеріальна культура села Жукотина турчанського повіту.** Відбитка з „Літопису Бойківщини“ ч. 7—9. Самбір 1937.

Лотоцький Антін: **Св. Володимир Великий.** Життєписне оповідання. В 950-літню річницю Хрещення України-Руси. Видавництво „Криниця“ в Перемишлі при „Українським Бескиді“. Перемишль 1938. Ст. 64. 16°.

Маковський Василь: **Суд над Іваном Гнатовим й інші оповідання.** Жовква 1938. Видавництво „Українська Книга“ ч. 3. Ст. 114. 16°.

Марко Вовчок: **Козацька дочка.** (Маруся). Жовква 1938. Видавництво „Українська Книжка“ ч. 2. Ст. 164. 16°.

Др. Огієнко Іван: **Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян.** В тексті 75 знімків із стародавніх пам'яток. „Бібліотека українознавства“. Том 1—2. Жовква 1938. Друкарня ОО. Василян у Жовкві. Ст. 300. 8°.

o. Рінецький Мирослав: **Святий Володимир Великий, Володар і Хреститель України**. Бібліотека Релігійної Освіти ч. 19. Жовква 1938. Друкарня ОО. Василян у Жовкві. Ст. 37. 16°.

o. Федорович Микита ЧСВВ: **Безсмертна династія Риму**. Популярна розвідка про Христових наслідників. Видавництво „Криниця“ при „Українським Бескиді“ в Перемишлі. Перемишль 1938. Ст. 64. 16°.

Collection „Les Beaux Voyages d'autrefois: Odoric de Pordenone. De Oenise à Pékin au Moyen-Age. Préface de René Grousset. Collection dirigée par Pierre Desfontaines et Yves Simon. P. Tequi. Paris VI-e. Ст. 126. 16°.

Encyklika J. Św. Piusa XI o położeniu Kościoła Katolickiego w Rzeczy Niemieckiej. Pism Stolicy Apostolskiej Tom 4. Lublin 1937. Towarzystwo Wiedzy Chrześcijańskiej. Ogólnego zbioru tom 35. Ст. 57. 8°.

Konflikt Chiński-Japoński z katolickiego punktu widzenia. Problemy Dalekiego Wschodu 3. tom. Warszawa 1938. Ст. 27. 16°.

Kultura i cywilizacja. Praca zbiorowa. Uniwersyteckie wykłady dla duchowieństwa. T. II. Lublin 1937. Towarzystwo Wiedzy Chrześcijańskiej. Ogólnego zbioru tom 31. Ст. 344. 8°.

O sprawiedliwości społecznej. Nauka-Filozofia-Religia. Tom 13. Lublin — Uniwersytet 1938. Towarzystwo Wiedzy Chrześcijańskiej. Ogólnego zbioru tom 37. Ст. 50. 16°.

Sursum Corda ou Élévations sur l'Écriture Sainte et les prières de l'église P. Téqui et Fils, Libraires-Éditeurs. Paris 1937. Ст. 422. 16°.

Taras Schewtschenko der ukrainische Nationaldichter. Berlin 1937. Beiträge zur Ukrainekunde herausgegeben vom Ukrainischen Wissenschaftlichen Institut. VI. Heft. Ст. 70. 8°.

Begriff Joachim: **Liber Chronicorum**. Biblia Hebraica. T. 15. Stuttgartiae 1937. Priv. Württ. Bibelanstalt. Ст. 1325—1434. 8°.

Bernard P. R. O. P.: **Entretiens sur l'essence du Christianisme**. Paris 1937. Desclée de Brouwer & Cie. Ст. 290. 16°.

Dr. Brinktrine Johannes: **Das Opfer der Eucharistie**. Dogmatische Untersuchungen über das Wesen des Messopfers. Paderborn 1938. Ст. 65. 8°.

Causse A.: **Du groupe ethnique a la communauté religieuse**. Le problème sociologique de la religion d'Israël. Paris 1937. Librairie Félix Alcan. Ст. 343. 8°.

X. Cieszyński Nikodem Ludomir: **Roczniki katolickie**. Na rok Pański 1937. Tom XIV. Poznań 1937. Nakładem Autora. Ст. VI + 388. 8°.

Ciprotti Pius: **De iniuria ac diffamatione in iure poenali canonico**. Pontificium Institutum utriusque iuris. Roma 1937. Apud custodiam librariam Pont. Instituti utriusque iuris. Ст. 146. 8°.

Górski Ludwik: **Wytyczne programu wiejskiego w świetle zasad katolickich**. Nauka—Filozofia—Religia. Tom 12. Lublin—Uniwersytet 1937. Towarzystwo Wiedzy Chrześcijańskiej. Ogólnego zbioru tom 36. Ст. 52. 16°.

Ks. Dr. Z. Goliński: **Pius XI jako nauczyciel i obrońca moralności chrześcijańskiej**. Nauka—Filozofia—Religia. Tom 8. Lublin—Uniwersytet 1937. Towarzystwo Wiedzy Chrześcijańskiej. Ogólnego zbioru tom 30. Ст. 38. 16°.

Ks. Dr. Z. Goliński: **Zabójstwo z łitości w świetle etyki katolickiej**. Nauka—Filozofia—Religia. Tom 11. Lublin—Uniwersytet 1937. Towarzystwo Wiedzy Chrześcijańskiej. Ogólnego zbioru tom 34. Ст. 39. 16°.

Abbé Emm. Legrand: Apotres et Martyrs. Paris 1937. Pierre Téqui, Libraire-Éditeur. Ст. 292. 16°.

Lossier Jean—G.: Le rôle social de l'art selon Proudhon. Paris 1938. Librairie Philosophique J. Vrin. Ст. 203. 8°.

Schrijvers Jos., C. SS. R.: Les Principes de la Vie Spirituelle. Paris 1937. L'Édition Universelle, S. A. Ст. 522. 8°.

II

Вість. Львів (Руська 20).

1938. Кн. I. *Йо. Ховайло:* На Поліссі. *О. Кондро:* Літературна творчість. *О. Кондратчук:* Піємонтські мерці. Пресові хвилі і т. д.

Дзвони. Львів (Японська 7).

1937. Ч. 11—12. *Н. Королева:* Казки життя. *Б. Ленкий:* Великий покій. *о. Др. С. Сампара:* Релігія як основа людського життя. *В. Залозецький:* Українське дерев'яне будівництво і його відношення до істор. стилів. *М. Гнатюк:* Література і суспільне життя. *Др. А. Несьоловський:* Політичне католицизм. *М. Підлужний:* Над нивами-степами. *Дж. Паніні:* Довкруги Христового Різдва. Рецензії і т. д.

1938. Ч. 1—2. *Проф. М. Чубатий:* Відродження католицизму у Франції. *о. Др. С. Сампара:* Релігія як основа людського життя. *В. Залозецький:* Українське дерев'яне будівництво і його відношення до історичних стилів. Хроніка і т. д.

Добрий Пастир. Станиславів (Перацького 11).

1937. Ч. 4. *о. Т. Галущинський:* Митрополит Й. Й. В. Рутський. *о. Осип Корба Ч. Н. І.:* Наслідки первородного гріха. *о. М. Я. Салевич:* Становий лад, як система суспільної обнови. Душпастирські питання й випадки і т. д.

1938. Ч. 1. *о. В. Величковський Ч. Н. І.:* Пресвята Богородиця — Цариця Руси-України — як Покров і Неустанна Поміч. *Мр. С. Гарнавський:* Українська католицька Епархія в Канаді. На вибрані теми і т. д.

*** Духовна Стража.** Сомбор.

1937. Брої 4. *Архим. Стефан:* Беседа о Воведенију Богородице. *Јеро-закон Никанор Илич:* Усеченье главе св. Јована Крститеља. *Архим. Сава Петкович:* Корисне напомене монаху у почетку његових подвига (свршеток). *Архим. Стефан:* Мрзостопушъенья. *Архим. Дионисије Микович:* Митрофан Бан (наставок). *Др. Коста Буриг:* „Венац живота“ од Вл. Максимовића и његови критичари, богослови. *Архим. Стефан:* Ради објашњенья и т. д.

Життя і Право. Львів (Руська 3).

1937. Ч. 4. *Др. К. Левицький:* Провідні думки нашої кредитової політики в минулому і сучасному. *Др. А. Павеницький:* Справа лісового сервітуту. *К. Л.:* Що діється зі справою зміни права про устрій адвокатури. З життя наших організацій. Загальні збори Адвокатської Палати у Львові. *Др. Мих. Волошин:* Арт. XVII. прип. впроваджуючих право про судово-екз. поступовання у теорії і практиці, і т. д.

Наша Культура. Варшава (Стальова 25).

1937. Кн. 11. *Проф. Др. Я. Гординський:* Повість у Радянській Україні. *Проф. Д. Козій:* Духове обличчя О. Кобилянської. *Проф. Др. Е. Грицак.* М. Шашкевич на основі власних листів. Сторічка „Русалки Дністрової“. *Проф. Др. Кирило Студинський:* О. Нижанківський у моїх спогадах. VII. Три пописові концерти хору Остапа в р. 1886. *Проф. Др. З. Лисько:* Занепад му-

зичного мистецтва в Галичині за 1850-ті рр. *Підпалк. В. Евтимович*: Війна й культура військовости. *Др. Д. Оляничин*: Метелиця з видання 1730-го р. *Др. Д. Оляничин*: Панславистичні прямування українців. *Др. В. Королів-Старий*: Анна Регіна. *Проф. Др. І. Огієнко*: З чеського мовознавства. Рецензії й огляди і т. д.

1937. Кн. 12. *Др. В. Королів-Старий*: Мертві вперед! Про потребу меценатів для розвитку нації. *Проф. Др. С. Наріжний*: Теофан Прокопович і Яків Маркович у своїх взаємовідносинах. *Проф. Л. Білецький*: Мандрівна легенда у творчості Т. Шевченка. *Инж. Л. Маслій*: Любартів замок у Луцьку. *К. Ластівка*: Північно-буковинські гаївки. *Мр. В. Решетука*: Ідея чи форма. *М. Омельченкова*: Підкарпаття в найновішому чеському романі (Карел Чапек: „Гордубал“). *Ів. Огієнко*: Книга людських страждань („Ціна життя“ С. Парфанович). Хроніка, зміст III річника і т. д.

Нива. Львів (Коперника 36).

1938. Ч. 1. *Редакція*: Славний Ювілей. *Роман Лиско*: Слава Пресв. Богородиці у наших богослуженнях. *о. Н. Павлосюк*: Дискусія на Свят-Вечір. *о. Др. Г. Костельник*: Проблема чуда і т. д.

1938. Ч. 2. *о. Н. Павлосюк*: Дискусія на Свят-Вечір. *о. О. Квіт*: Плекаймо церковний спів. *о. І. Цимбала*: Ревність як головна священича чеснота. *о. Др. Г. Костельник*: Проблема чуда і т. д.

Рідна Мова. Варшава (Стальова 25).

1938. Ч. 1. *В. Королів-Старий*: Мертві, вперед!... *І. Огієнко*: Складня галицьких письменників. *Е. Грицак*: Особові імена учнів Перемиської української гімназії. *І. Огієнко*: Складня української мови. *І. Огієнко*: Життя слів і т. д.

1938. Ч. 2. *І. Огієнко*: Складня української мови. *Іван Велигорський*: Мова в творах М. Черемшини. *І. Огієнко*: Сучасна літературна мова Наддніпрянської України. *Е. Грицак*: Особові імена учнів Перемиської української гімназії. *І. Огієнко*: Головні вимоги від літературного твору. *Іван Панькевич*: Звідки назва „Січ“? Практичні лекції літературної мови і т. д.

1938. Ч. 3. *І. Огієнко*: Складня української мови. *Мр. В. Барагура*: Як навчати правопису. *І. Огієнко*: З першопочинів світу (переклад). *С. Черкасенко*: Лицарі на спочивку. *Др. І. Велигорський*: Мова в творах М. Черемшини. *І. Огієнко*: Життя слів. *Др. Ф. Коковський*: Назви народніх одягів у Карликові і т. д.

Українська Книга. Львів (Костюшка 5).

1937. Ч. 2. *Михайло Возняк*: До історії видань Квітчиної „Марусі“. *Ст. Сірополко*: Василь Анастасевич як бібліограф і книголюб. *М. Возняк*: I. Містерія з одним рукописом М. Шашкевича. II. До історії видання писань Шашкевича. *Петро Зленко*: Українські приватні бібліотеки. Бібліотеки українського духовенства. *В. Королів-Старий*: Перша спроба („Книгар“). *Микола Андрусак*: З новішої історіографії української книги. Бібліографія і т. д.

1937. Ч. 3. *Е. Ю. Пеленський*: Шевченкові книжки про класичну старовину. *Сергій Єфремов*: Ідея українського журналу в Шевченка. *Е. Ю. П.*: Недрукований лист Т. Шевченка. *П. Зленко*: Українські приватні бібліотеки. Бібліотека митроп. Ст. Яворського. *І. Крип'якевич*: З львівських бібліотек XVIII ст. Бібліографія і т. д.

1937. Ч. 4—5. *М. Рудницький*: Бібліофіли й бібліомани. *П. Зленко*: Українські приватні бібліотеки (продовження). *І. Крип'якевич*: Український екслібрис XVIII ст. (Каталог). *М. Возняк*: З мандрівок збирача Маріяна Горжковського по Лівобережжі. *А. Животко*: Альманах „Віра“. *В. Дко*: Невдала демонстрація. Бібліографія і т. д.

1937. Ч. 6. *А. Генсьоровський*: З історії одної книги. *П. Зленко*: Українські приватні бібліотеки. Бібліотека Теофана Прокоповича. *Е. Ю. Пеленський*: „Русалка Дністрова“ (З нагоди вистави в Національному Музею). *Е. Ю. П.*: Українські описи Святої Землі. *Б. Романенчук*: Бібліографія В. Стефаника. З життя книгознавчих установ. Хроніка і т. д.

1937. Ч. 7—8. *І. Крип'якевич*: Каталог бібліотеки львівської Ставропігії з 1619. р. *П. Зленко*: Українські приватні бібліотеки (Бібліотеки української козац. старшини). *Т. Пачовський*: До питання про перші переклади Горация. *С. Сірополо*: Петро Стебницький як книголюб. *Е. Ю. Пеленський*: „Русалка Дністрова“ (Продовження). *Б. Романенчук*: Бібліографія: травень—вересень 1937., і т. д.

1937. Ч. 9—10. *П. Зленко*: Українські приватні бібліотеки. Бібліотеки гетьманів. *Д. Дорошенко*: Бібліотека Якова Марковича. *Ф. Коковський*: „Три цікаві загадки“ К. Устияновича. *Е. Грицак*: Одна воєнна перемиська публікація. *С. Єфремов*: Друкарня П. Куліша. *Б. Романенчук*: Бібліографія і т. д.

Acta Academiae Velehradensis. Olomouc (Üřednicka 7).

1937. F. 4. *P. G. Hofmann, S. J.*: Formulae praeviae ad definitionem concilii Florentini de processione Spiritus Sancti. *Dr. Th. Kurent*: Studia quaestionem de primatu ecclesiae saeculo IX. disputatam illustrantia. Varia, etc.

Angelicum. Roma (Salita del Grillo).

1938. F. 1. *Friethof C.*: De doctrina assumptionis B. Mariae V. rationibus theologicis illustrata. *Gillon L.—B.*: La notion de conséquence de l' union hypostatique dans le cadre de III, qq. 2—26. *Blat A.*: De ordinarii potestate delegandi iuxta canones 1043 et 1044. *Darmanin A. M.*: La traslazione del Noviziato. Notae et discussiones. Recensiones, etc.

Ateneum Kapłańskie. Włocławek (Semin. Duch.).

1938. Tom. 41. Z. 1. *Ks. M. Morawski*: Stanowisko Kościoła wobec niebezpieczeństwa żydowskiego w dawnej Polsce (początek). *Ks. J. Pastuszska*: Filozoficzne i społeczne idee A. Hitlera (Rasizm). *J. Jychowski*: Pojedynyk, jego psychologia i t. zw. racja bytu (początek). Sprawy religijno-społeczne, etc.

1938. Tom 41. Z. 2. *Ks. H. Kaczorowski*: Celowość społeczna czystości. *Ks. M. Morawski*: Stanowisko Kościoła wobec niebezpieczeństwa żydowskiego w dawnej Polsce. *J. Jychowski*: Pojedynyk, jego psychologia i t. zw. racja bytu (dok.). Sprawy pasterskie i religijno-społeczne, etc.

1938. Tom 41. Z. 3. *Ks. Szcz. Szydelski*: Hellenizm a chrześcijaństwo (dok. n.). *Ks. P. Tochowicz*: Fryderyk Wilhelm Foerster (d. c. n.). *Ks. Wł. Niemiec*: Bernanosa „Pamiętnik wiejskiego proboszcza“ (d. c. n.). Sprawy pasterskie i religijno-społeczne, etc.

Benediktinische Monatschrift. Hohenzollern.

1938. H. 1—2. *P. Anselm Manser*: Christkönigtum im Römischen Weihnachtskreis. *Lukas Koch*: Die Geistsalbung Christi bei der Taufe im Jordan in der Theologie der alten Kirche. *P. Daniel Feuling*: Laienwelt und Katholische Theologie. *Lukas Koch*: Zur Theologie der Christusikone. *P. Franziskus Deininger*: Schuld und Schicksal. *Theodor von Studion*: Lehrer des Lebens. Kleine Beiträge und Hinweise, etc.

Biblica. Roma (Piazza Pilotta 35).

1938. F. 1. *A. Allgeier*: Dt. 25, 1—3 im Manchester—Papyrus (PRG 458). *J. B. Orchard*: Thessalonians and the Synoptic Gospels. *U. Holzmeister*: Zur Frage der Blutgerichtsbarkeit des Synedriums (I). *G. R. Driver*: Linguistic and Textual Problems. Ezekiel (I). *P. Joüon*: Notes de lexicographie hébraïque (XIV). *J. M. Bover*: „Fidelis sermo“. Recensiones, etc.

Bogoslovni Vestnik. Ljubljana.

1938. Z. IV. *Lenček*: Dobiček kot brezdalni dohodek (Poglavje iz teme in dobičkarstvu). *Odar*: Pravna sposobnost v crkvnem pravu (De capacitate iuridica in iure canonico). *Practica* pars, etc.

Časopis Katolíckého Duchovenstva. Praha IV (Hradčany).

1937. S. 6. *Dr. Karel Bureš*: Názor I. knihy Mojžišovy na lež. (Dokončení). *Dr. Antonín Čala O. P.*: O povaze svatostných charakterů. (Pokrač.). *Dr. Josef Hronek*: O současných směrech pedagogických. (Dokonč.). Časové články, etc.

1938. S. 1. *Dr. Bartol Kutal*: Manželství a rodina ve Starém zákoně. *P. V. Rabas O. Cap.*: Kapucini a katol. restaurace v Čechách. *Ferd. Dénes*: Rola modernej gramatyky v exegesi. *P. A. Čala O. Praed.*: Účinná příčina svatostných charakterů. Z duchovní spravy a školy, etc.

Collectanea Mechliniensia. Malines.

1938. F. 1. *Son Eminence le Cardinal J. E. van Roey*: Directives spirituelles pour l'heure présente. *L. De Raeymaeker*: De menschelijke Persoon. Conferentie Theologicae, etc.

1938. F. II. Epistola Emi Dni Cardinalis Pacelli ad Emum ac Rmum Dnum Cardinalem Archiepiscopum. *H. De Mesmaecker*: Studie en Ministerie. *G. Lambert*: Le Brabant-Wallon hagiographique. Conferentie Theologicae, etc.

Collectanea Theologica. Lwów (Marszałkowska 1).

1937. F. 3—4. *Stępa Jean*: Méthode de recherches scientifiques et l'esprit de la culture. *Nowacki Joseph*: De archiepiscopi Gnesnensis dignitate ac praerogativa primatiali. Notanda, Theologia Nostri Aevi, Recensiones, etc.

Divus Thomas. Piacenza.

1938. N. 1. *B. Bardessono, S. M.*: L'antitesi di „peccato“ e di redenzione e la sintesi della „salvezza“ in San Giovanni (cont. e fine). *M. Fatta*: Realismo Tomista. *A. Rossi, C. M.*: Il XII Congresso Nazionale di filosofia (continua). *I. Chevallier, O. P.*: Notule de critique textuelle thomiste. De Ver., Q. IV, Art. II, Ad 7. Operum iudicium, etc.

Echos d' Orient. Paris VIII (Rue Bayard 5).

1937. N. 188. *V. Grumel*: La Sotériologie de Léonce de Byzance. *A.—P. Pechayre*: Les archevêques d'Ochrida à la fin du XVII-e siècle et au début du XVIII-e. *M. Jugie*: Le schisme de Michel Cerulaire. *R. Loenerts*: Manuel Paleologue et Démétrius Cydonès. *E. Dalleggio D. Alessio*: Quelques notes sur les origines grecques d'André Chénier. Bibliographie, etc.

Elpis. Warszawa (Zygmuntowska 13).

1936. Z. 1—2. *Metropolita Dionizy*: Archeologia chrześcijańska. *Prof. D. Doroszenko*: Miejsce dziejów Kościoła w Historji Powszechnej. *Prof. M. Zyzykin*: Kościół a prawo międzynarodowe. Bibliografia, etc.

Franziskanische Studien. Paderborn in W.

1938. H. 1. *P. P. Borgmann O. F. M.*: Die Unmöglichkeit des Regressus in infinitum in jeder wesensnotwendigen Stufenordnung. *Dr. J. Lercher*: Franz von Perugia O. F. M. und die Quästionen seines Sentenzenkommentars. *Dr. T. Schmid*: Franziskanische Elemente im mittelalterlichen Kult Schwedens II. Teil. Kleinere Beiträge, etc.

Gregorianum. Roma (Piazza della Pilotta 35).

1937. F. IV. *P. Leturia*: Prevision y refutacion del ateismo comunista en los últimos escritos de Juan Donoso Cortés: 1848—1853. *P. Siwek*: Problema valoris in Philosophia S. Thomae et Cartesii. *F. Segarra*: Algunas observaciones, sobre los principales textos escatológicos de nuestro Señor. S. Matt., cap. XXIV. Notae et disceptationes, etc.

Irénikon. D'Amay-Sur-Meuse (Belgique).

1937. N. 6. *L. Zander*: Mouvement oecuménique. *D. M. Rothenhaeusler*: La doctrine de la „Theologia“ chez Diadoque de Photiké. *R. Pilkington*: Le travail pour l'Orient chrétien. *M. Lot — Borodine*: Chronique religieuse, Notes et documents, etc.

Kwartalnik Historyczny. Lwów.

1937. Z. 4. *W. Hejnosz*: Uwagi o konfederacjach w średniowiecznej Polsce. *Cz. Nanke*: Na marginesie najnowszych monografij o Talleyrandzie. *Miscellanea*, etc.

L'Europa Orientale. Roma (Via Lucrezio Caro 67).

1938. F. I—II. *Wolfgang Giusti*: Studi sul pensiero illuministico e libere russo nei secoli XVIII—XIX. *E. Skrzynska*: Le colonie genovesi in Crimea. *Rassegna Politica*, Note ed appunti, etc.

Les Questions Liturgiques et Paroissiales. Louvain (Abbaye du Mont César).

1937. N. 6. *Abbé F. Nogues*: Avent et avènement d'après les anciens Sacramentaires (Suite). *D. B. Capelle*: La postcommunion de la seconde messe de Noël. *A. Müller*: La place de la liturgie dans l'éducation, au Séminaire et au Collège. Notes et documents, etc.

Nouvelle Revue Theologique. Louvain (Rue des Récollets 11).

1937. N. 10. *Pierre Charles, S. J.*: Spes Christi, II. *François Jansen, S. I.*: Le problème du mal, d'après Saint Augustin. *P. Broutin, S. I.*: Un aspect de l'oeuvre menaisienne (suite). Notes d'actualité religieuse, etc.

1938. N. 1. *P. Aubron, S. I.*: La méditation universelle de la Sainte Vierge. *J. de Ghellinck, S. I.*: Les bibliothèques médiévales. *P. Charles, S. I.*: Les Protocoles des Sages de Sion. *J. Simons, S. I.*: Chronique d'archéologie palestinienne. Notes pastorales, etc.

Nova Revija Vjeri i Nauci. Makarska.

1937. Br. 5. *O. Petar Dr. Grabič*: Slom materijalističke antropologije. *Dr. O. A. Crnica*: Kritika prvoga sveska moga „Kanskog prava Katoličke Crkve“. *Bajić O. Leonard*: Sličice iz borbe oko konkordata. *Dr. fra Arhandeo Nuić*: Njemacki bankar, mistik naših dana. Kulturni pogledi, etc.

1937. Br. 6. *Dr. fra Božo Vucić*: Otkuda razočaranje među francuskim radništvom. *Fra Ante Cikojević*: Prigodom kritike dra Hermana „Kan. Prava Kat. Crkve“ od Dra fra Ante Crnice. *Bajić O. Leonard*: Osvrt na pravoslavno opoziciju protiv konkordata. Kulturni pogledi, etc.

Periodica de re morali, canonica, liturgica. Roma (Piazza della Pilotta).

1937. Fasc. V. *López Ulpianus, S. I.*: De reconciliatone sacerdotis, qui matrimonium attentare praesumpsit. (Varii casus). Monumenta, etc.

1938. F. 1. *Aem. Herman, S. I.*: Regunturne Orientales dissidentes legibus matrimonialibus Ecclesiae latinae. *Joan. M. Hanssens, S. I.*: Dummodo cadaver sit physice praesens. *Hub. Beijersbergen, S. I.*: Quaesitum liturgicum, *Ulpianus López, S. I.*: Casus conscientiae. Monumenta, etc.

Prąd. Lublin (Uniwersytet).

1937. Listopad—Grudzień. *Ignacy Czuma*: Chrystus Król. *Ks. Dr. T. Bensch*: Kształtowanie się poglądów na stosunek prawa naturalnego i pozytywnego. *Dr. Antony Deryng*: Równowaga władzy ustawodawczej i władzy wykonawczej a nowa Konstytucja Polska, etc.

1938. Styczeń. *Ks. Dr. P. Stopniak*: Cerkiew rosyjska wobec bolszewizmu. *Dr. A. Mickiewicz*: Dynamizm filozoficzny myśli Newmana a tomizm, etc.

1938. Luty. *Ignacy Czumak*: Panstwo sowieckie *Dr. A. Mickiewics*: Dynamizm filozoficzny myśli Newmana a tomizm (dokończenie), etc.

Przegląd Homiletyczny. Kielce (Seminarjum Duchowne).

1938. Z. 1. *Ks. Ild. Bobiss*: Pamięć na usługach kaznodziejstwa. *Ks. M. Sopoćko*: Wygłoszenie kazania. Ambona i życie, etc.

Revue d' Histoire et de Philosophie religieuses. Strasbourg.

1937. N. 5—6. *R. Eppel*: Les tables de la loi et les tables celestes. *F. Menegoz*: L'„illusion” dans l' espérance de Jesus. *O. Cullmann*: Les traces d'une vieille formule baptismale dans le Nouveau Testament. *H. Strohl*: Théologie et Humanisme à Strasbourg au moment des la création de la Haute-Ecole. *I. D. Benoit*: Calvin et le baptême des enfants. *Ch. Hauter*: Descartes et la spiritualité moderne. *V. Monod*: Pêrils et disgrâces de l'être individuel. *R. Will*: Le climat religieux de l'„Hortus deliciarum” d'Herrade de Landsberg. *Revue de Livres*, etc.

Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques. Paris (Place de la Sorbonne 6).

1937. N. 4. *I. M. Bochenski*: Notes historiques sur les oppositions modernes. *M. Lot — Borodine*: La grâce défiante des Sacrements d'après Nicolas Cabasilas. *P. Chaillet*: L'Esprit du Cristianisme et du Catholicisme. — Il L'école de Tubingue-Drey, Baader et Moehler. *Bulletins*, etc.

1938. N. 1. *M. D. Roland-Gosselin*: De la connaissance affective. *Marcel Richard*: — Léonce et Pamphile. Notes, etc.

Rivista di Filosofia Neo-Scolastica. Milano (Piazza S. Ambrogio 9).

1937. F. V. *Primo Montarani*: Il problema della libertà in S. Agostino. *Franco Amerio*: La formulazione del principio di causalità e la nozione di causa in. S. Tomaso. *Frida Grosso*: Universalità filosofica in una filosofia moderna. Note e discussioni, etc.

1937. F. VI. *Alessandro Passerin D'Entrèves*: Diritto naturale e distinzione fra morale e diritto nel pensiero di S. Tommaso d'Aquino. *P. Tommaso Bartolomei*, O. S. M.: Il problema dell'uno e dei molti nell'idealismo compositenziale di G. D. Romagnosi. *Umberto Bianchi Bodzedi*: La ragione e la filosofia negli scritti di Giuseppe De Maistre. Note e discussioni, etc.

1938 F. I. Cronaca della Facoltà di Filosofia e della Facoltà di Pedagogia dell' Università Cattolica del S. Cuore — anno accademico 1937—38. *Luigi Gui*: Lo scetticismo e la sua soluzione scettica nel pensiero di David Hume. *Franco Amerio*: Il principio di causalità in San Tomaso. Note e discussioni, etc.

Russie et Chrétienté. Paris (Rue François-Gerard 39).

1937. N. 3. "Istina": Orthodoxe et Protestantisme. *J. Danzas*: Les Saints de l'Eglise Russe. *Yaroslav*: Investiture constantinopolitaine du Tsar moscovite. Notes, textes et documents, etc.

Der Seelsorger. Wien (Stephansplatz 3).

1937. N. 3. *Dr. Ernst Hofmann*: Die Sacramente in der Seelsorge *Ch Th.*: Seelsorge in der Bannmeile. *Fr. Lold*: Sind alle hl Zeichen Kündler und Mehrer des Glaubens oder? Die Predigt der Zeit, etc.

1937. N. 4. *Alfons Beil*: Gemeinschaft und Individuum. *Dr. Ernst Hofmann*: Die Sacramente in der Seelsorge. *Dr. K. Metzger*: Dienen und Herrschen in der Gemeindeführung. *Dr. Klemann*: Oremus pro Pontifice. *Prof. Hans Gröger*: Heimatpfarre und Bahnhofmission. Aus der Praxis, etc.

1937. N. 5. Das Gut der Ehre in der christlichen Sittenlehre. *K. Schlösser*: Wanderte Kirche. *Pfarrer Fr. Gessl*: Die alte Jungfer. *Dr. Walter Klemann*: Das Bildband als Seelsorgemittel. Aus der Praxis, etc.

Slavische Rundschau. Prag 1.

1938. Nr. 1. *M. Boh. Volf*: Purkyně und die Gegenwart. *J. Lorentowicz*: Polenz literarische Staatspreisträger. Kulturchronik, etc.

1938. N. 2. *Fr. Kutnar*: Milan Hodžas Weg und Ziel. *J. Lorentowicz*: Polens literarische Staatspreisträger. Kulturchronik, etc.

The Catholic Historical Review. Waschington.

1938. N. 4. *Herbert C. F. Bell*: The Place of History in Catholic Education. *Olgerd P. Sherbowitz-Wetzor*: The Hoby See and the Oriental Churches in the Post-War Period. *J. M. Lenhart*: Pwo Revolutionary Choplains in Government Employ (1780—1784). Miscellany, etc.

Theologie und Glaube. Paderborn.

1938. H. 1. *Dr. Fr. Rüsche*: Zwischen Nihilismus und Christentum. *Dr. Heinrich Kaupel*: Die Wertung des Alten Testamentes in Römerbrief-Kommentar des kl. Johannes Chrysostomus. *Dr. Georg Schreiber*: Pfarrei und Wunderbuch. *Dr. Wilhelm Liese*: Bischof Konrad Martins kirchliche Bedeutung. *Dr. Felix Budde*: Von nervösen Seelenleiden, besonders bei Jugendlichen. *Dr. P. Westhoff*: Die kirchlichen Feiertage im neuen deutschen Recht. *Wilhelm Moock*: Gottesbeweis und Methode der Ethnologie. *Dr. Doergens*: Zur Frage der Religion der Etrusker, etc.

1938. H. 2. *Dr. Fr. Blome*: Norbert Peters †. *Dr. B. Bartmann*: Dogmatische Fragen. *Dr. K. Pieper*: Neutestamentliche Fragen. *Dr. J. Brinktrine*: Fundamentaltheologische Fragen. *Dr. F. Rüsche*: Aristotelisch-thomistische Philosophie und christliche Theologie. *M. Moock*: Bedeutet die Neuzeit Überwindung des mittelalterlichen Denkens? *Dr. J. Mayer*: Katholische Reform — Moral? Kleine Beiträge, etc.

Theologisch-praktische Quartalschrift. Linz a. d. Donau.

1938. N. 1. *Otto Cohausz*, S. J.: Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei (Ps. 51/10). *P. Herm. Bückers C. Ss. R.*, *Hennel Sieg*: Des Propheten Isaia messianische Erwartungen für die Heidenvölker. *Prof. Dr. Peter Ketter*: Vom Gebetsleben des Apostels Paulus. *Dr. Jos. Grosan*: Die soziale Gerechtigkeit im Sinne der Enzyklika Quadragesimo Anno. *Prof. F. Triebs*: Lose Blätter zum kanonischen Prozess. *Josef Schattauer*: Über Hysterie. *Dr. Johann Litschauer*: Das Ehehindernis des Katholicismus in Österreich nach dem Konkordate. Pastoralfälle, etc.

Tijdschrift voor Liturgie. Abdij Affligem Hekelgem.

1938. N. 1. *M. Gulielmus*, O.C.R.: Het liturgisch werk van Kard. Bona. *J. Pauwels*: Meer of minder Communiegelegenheid. *L. Verwilt*, O.P.: Psalm 118. *E. Druwé*, S. J.: Van het feest tot het dogma der Onbev. Ontvangen. Mededeelingen, etc.

Zeitschrift für katholische Theologie. Innsbruck.

1938. H. 1. *F. Lakner*: Das Zentralobjekt der Theologie. *B. Fischer*: Der niedere Klerus bei Gregor dem Grossen. *Kl. Jüssen*: Dasein und Wesen der Erbsünde nach Markus Eremita. *L. Hertling*: Die Zahl der Katholiken in der Völkerwanderungszeit. Recensionen, etc.

Печатається за дозволом гр.-кат. Митрополичого Ординаріату у Львові.
 Редакцію веде о. Др. Йосиф Сліпий. — Redactionis curam gerens Dr. J. Slipuj.
 Друкарня „Біблос“, Львів, Японська 7. — Тел. 214—78.

В адміністрації „Богословії“ - In administratione „Bohoslovia“

(Львів, Коперника 36)

(Leopol, Kopernik 36)

можно набути:

veneunt libri:

I. „Богословія“ том I—XV („Bohoslovia“ vol. I—XV)

II. Видання „Богословії“ (Editiones „Bohoslovia“)

1. Dr. Jos. Slipyj: De amore mutuo et reflexo in processione Spiritus S. explicanda. P. IV + 29. 8°.
2. о. Др. Г. Костельник: Границі вселенної (Dr. G. Kostelnik: De finibus universi). Ст. 61. 8°.
3. Dr. A. Landgraf: Partes animae norma gravitatis peccati. P. 54. 8°.
4. о. Др. Й. Сліпий: Св. Тома з Аквіну і схоластика (Dr. Jos. Slipyj: De S. Thoma Aq. atque theol. et philosophia scholastica). Ст. 76. 8°.
5. Dr. Theod. T. Haluščynskyj OSBM: De ucrainis S. Scripturae versionibus. P. 22. 8°.
6. Dr. Jos. Slipyj: Num Spiritus Sanctus a Filio distinguatur, si ab eo non procederet? P. 36. 8°.
7. о. Др. Сп. Кархут: Нове видання Службеника (Dr. Sp. Karchut: Nova editio Liturgiconis slavici). Ст. 34. 8°.
8. о. Др. Гавриїл Костельник: Ordo logicus (Dr. Gabriel Kostelnik: De ordine logico). Ст. 44. 8°.
9. P. Joseph Schrijvers CSSR: Le double Principe Moteur de la Vie Spirituelle. P. 40. 8°.
10. Dr. M. Schmaus: Kykeley, cuiusdam adhuc ignoti auctoris anglici ineunte saeculo XIV. florentis. Quaestio de cooperatione divina. P. 38. 8°.
- 11-12. Др. Ярослав Пастернак: Коротка археологія західно-українських земель (Dr. Jaroslav Pasternak: L'Archéologie des terres ouest-ukrainiennes à l'époque préhistorique, proto-historique et chrétienne). Ст. 94 + XVII таблиць. 8°.
13. Володимир Січинський: Вежа і дім Корнякта у Львові (V. Sičynskyj: La tour et la Maison De Cornacte a Leopol). Ст. 20 + VI таблиць. 8°.
14. Dr. Leo Hlynka: De potestate episcoporum nec non praerogativis metropolitanae potestatis in bona Ecclesiae temporalia in Oriente novem primis saeculis. P. 74. 8°.
15. Др. Микола Конрад: Нарис історії старинної філософії (Dr. Nicolaus Konrad: Historiae philosophiae antiquae conspectus). Ст. 53. 8°.
- 16-17. Др. Микола Конрад: Нарис історії старинної філософії (Історія філософії Греків і Римлян) (Dr. Nicolaus Konrad: Historiae philosophiae antiquae brevis conspectus). Ст. 112. 8°.
18. Є. Ю. Пеленський: Бібліографія українська (E. J. Pelenskyj: Bibliographia ucrainica). 198. 8°.
19. Др. Микола Конрад: Нарис історії старинної філософії (Dr. Nicolaus Konrad: Historiae philosophiae antiquae conspectus). Ст. 112. 8°.

ИП-22,684 87
16-1 0,20

20. Dr. A. Landgraf: *Petri Abaelardi expositionis in epistolam S. Pauli ad Romanos abbreviatio*. P. 46. 8°.
21. Др. Микола Конрад: Основні напрямки новітньої соціології (Dr. Nicolaus Konrad: *Sociologia*). Ст. 78. 8°.
22. В. Січинський: Замкова церква св. Миколая у Львові (V. Sičynskýj: *De Ecclesia S. Nicolai Leopoli*). Ст. 36 + X. 8°.
23. Др. Іван Шпитковський: Під і герб Шептицьких (Dr. I. Spytkovskýj: *Famille et armoiries des Szeptycki*). Ст. I + 128 + IX. 8°.

III. Праці Богосл. Наук. Т-ва (Opera Theol. Societatis Ucrainorum).

(під проводом о. проф. Дра Йос. Сліпого — sub directione Prof. Dr. Jos. Slipyj)

- T. I. Св. свщм. Йосафат Кунцевич (S. Josaphat Kuncevyč) — матеріали і розвідки з нагоди ювілею. Зібрав о. Др. Й. Сліпий. Ст. 261. 8°.
- T. II. Dr. Jos. Slipyj: *De principio spirationis in SS. Trinitate*. P. VIII + 120. 8°.
- T. III. о. Др. Спирідон Кархут: Граматика української церковно-словянської мови (*Grammatica linguae ecclesiastico-slavicae ucrainicae*). Ст. XIX + 284. 8°.
- T. IV—V. Аскетичні твори св. Отця нашого Василя Вел. (Opera Ascetica S. Basilii Magni). — Пер. з грецького митроп. Андрей Шептицький. Ст. XIV + 490. 8°.
- T. VI. Др. Володимир Січинський: Архітектура Катедрі Св. Юра у Львові (*L'architecture de la Cathedrale de St. Georges a Leopoli*). Ст. 97 + XXX. 8°.
- T. VII—VIII. Др. Саломія Цьорох, ЧСВВ: Погляд на історію та виховну діяльність СС. Василиянок (*Conspectus historiae et opera paedagogica Sororum Ordinis Sancti Basilii M.*). Ст. 256. 8°.
- T. IX. Михайло Возняк: У століття „Зорі“ Маркіяна Шашкевича (1834—1934). Нові розшуки про діяльність його гуртка. Частина перша. (De Marciani Šaškevyč „Zorja“ occasione primi centenarii peracti (1834—1934). Nova scientifica investigatio in actionem cooperatorum Marciani. Pars prima). Ст. 1—146. 8°.
- T. X. Михайло Возняк: У століття „Зорі“ Маркіяна Шашкевича (1834—1934). Нові розшуки про діяльність його гуртка. Частина друга. (De Marciani Šaškevyč „Zorja“ occasione primi centenarii peracti (1834—1934). Nova scientifica investigatio in actionem cooperatorum Marciani. Pars secunda). Ст. 147—324. 8°.

Йосиф Сліпий: Богословське Наукове Товариство і його діяльність. Ст. 19. 16°.

Богословське Наукове Товариство у Львові в першій половині його існування (1923—1933). Ст. 92. 8°.